

Nemunas

Nr. 28-29
(877-878)

2013 m.
liepos 18–
rugsėjo 4 d.

Kaina 3,00 Lt

KAUNO KULTŪROS IR MENO SAVAITRAŠTIS

Ramunė PIGAGAITĖ.
Interjero fragmentas.

Fotografija kaip susitikimas

3 p.

9 770 134 314 014

Kitas „Nemuno“ numeris išeis rugsėjo 5 d.

**Sparnai
Dariui ir Girėnui**

*Mano vaike šešelių tankmė ir tave sekti ima
ir Lietuvą bando šešeliu paverst po amžiaus žemu
dangumi kad ir vėle iš raidės mažosios pradėtum likimą
kaip tūkstantį kartų pradėjom prie savo sugriautų Namų*

*Ir naktis kuri šviesą jiems užgesino
remias į tamsą yra iš tamsos ir už jos – vien tamsa amžina
bet mano vaike jų tyliam Testamento žodyne
raidės nėra kruvinos tik istorija mūs – kruvina*

*Viskas ko prašė ką teigė ką kėlė kaip amžiną sieki
iškreipta buvo ar virto dulkėtais muziejaus daiktais
Mano vaike ir vėl nuo aukos mums pradėti teks patikėki
su prakeiktais ir su šventais*

*Tai yra – ir vėle save teks padalinti
į tą kurio lauks vien baigtis ir į tą kuris amžinas bus
Išeitis – vien per auką ir gyvenimą žaist mums užginta
todėl ir Likimas jų vaike kiek legendinis tiek ir šiurpus*

*Tegul neklaidina tavęs kasdienybės pavidalai grubūs
nesustabdo tamsa neišgąsdina ko nežinai
Ne bedugnė mums kerta – bedugnė mus vaike apsupo
todėl eik į jų drąsq ir suprask kaip užauga sparnai*

Robertas KETURAKIS

Gitos MELINSKIENĖS iliustracija

Fotografija kaip susitikimas

Liepos 11 d. Kauno fotografijos galerijoje atidaryta Ramunės Pigagaitės retrospektyvinė fotografijų paroda, kurioje pristatoma visa menininkės kūryba: ciklai „Kaimų gyventojai“, „Mano miesto žmonės“, „Ligoninėje“, „Upių vadovai“, „Valanti moteris“, „Portreto menas“ bei vieni iš pirmųjų darbų. Autorė, jau prieš porą dešimtmečių išvykusi gyventi į Vokietiją, rimčiausius ir svarbiausius savo darbus kuria tik Lietuvoje. Dar tiksliau – dažniausiai gimtojoje Varėnoje. Tai pažįstamų ir mažiau pažįstamų žmonių portretai, sukaupę savoje atvirumo, šilumos ir teatrališkumo. Gal todėl, kad pati autorė 1984–1988 m. studijavo Vilniaus konservatorijos Aktoriaus meistriškumo katedroje. Vėliau ji išvyko iš Lietuvos, tad labai džiugu menininkės sulaukti su puikia kūrybos retrospektyva. Šviesioje galerijos salėje, daugybės tylų herojų žvilgsnių apsuptyje, ir pradedame pokalbių su fotomenininkė R. PIGAGAITE.

– Jūs esate viena žinomiausių Lietuvos fotografių, kuriančių portretus. Jie visiškai nutole nuo humanistinės fotografijos tradicijų, nors psichologizmo siekiama ir ten, ir jūsų fotografijoje. Kada ir kaip pradėjote „dirbti“ su žmonėmis?

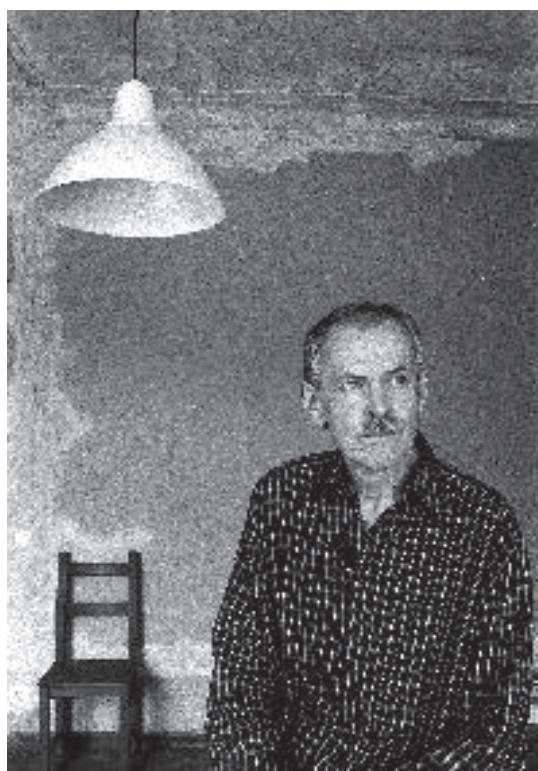
– Dar studijuodama Vokietijoje gavau užskymą jamžinti organizacijai „Romanų fabrikas“ prilausančius rašytojus. Keista, kad jos direktorius, pamatės mano iš Lietuvos atsiuvežtas fotografijas, tarp kurių nebuko nė vieno portreto, pakvietė dirbti būtent mane. Kūrybos pradžia buvo tikrai lietuviškai tradiciška: rūkas, medžiai, paslaptingos gatvelės, kiemai, balandžiai... Labai patiko vienai klajoti, svajoti ir stebėti gyvenimą. Méginau prieštarauti, jog nesu portretistė, bet jie manimi pasitikėjo, ir aš supratau, kad galiu fotografuoti žmones. Tai dariau prožektoriais apšviesstoje kamerinėje erdvėje, labai primenančioje teatrai. Taip iki šiol ir likau su portretais. „Rašytojai“ yra seniausias mano projektas, kurį ir dabar tēsiu. Štai artimiausiu metu susitiksiu su viena Vokietijos rašytoja, kuri atvyksta trumpam pagyventi ir dirbti į Vilnių.

Paradoksas, kad atvykusi į Vokietiją ir visiškai nemokėdama kalbos susitikau su menininkais, kurių darbo instrumentas yra kalba. Ir čia man padėjo aktorystė, išmokiusi susišnekėti su žmogumi net be kalbos. Viskas įmanoma, jei atsiranda nesumelotas, šiltas ryšys. Kartais jau iš anksto žinai, kad fotografijos nebus, nes mano ir herojaus energijos nesutampa. Tuomet portretas neįmanomas, nes jam būtinės neverbalinis dialogas neįvyksta. Jei su žmogumi galiu bendrauti, vadinasi, galiu ir fotografuoti, nes meno kūrinys yra tik labai ilgo proceso rezultatas.

– Tikriausiai ir fotografijų tokio dialogo metu padarote labai daug? Kaip tas procesas apskritai atrodo?

– Taip, labai daug. Valandą ar net porą fotograf-

juoju juostiniai fotoaparatais ir sunaudoju keliais juosteles. Stengiuosi būti atidi ir nepraziopsoti geriausios, reikšmingiausios akimirkos, neprarasti lemtingojo kadro, kuriame slypi visa asmenybės koncentracija, mūsų susitikimo esmė. Vėliau padarau daug fotografijų, atrenku labiausiai patinkančias ir kuriam laikui atidedu į šalį, kad vėliau galėčiau objektyviau jas įvertinti. Tai ilgas ir įdo-

Kęstutis Kasparavičius iš serijos „Portreto menas“. 2012 m.

Ramunės PIGAGAITĖS asmeninio archyvo nuotrauka

mus teatrinius, psichologinius, žmogiškas procesas. Už tai ši darbai labai myliu.

– Kokios tuomet būna herojų reakcijos, ar jie mato save taip pat kaip ir jūs, ar sutinka su interpretacijomis?

– Dažniausiai žmogus, pamatės mano išrinktą portretą, truputį nustemba, negali savęs tokio priimti. Aš visada leidžiu susigyventi, susitaikyti su savimi tokiu, kokį matau aš, o tada rasti bendrą sprendimą ir išrinkti vieną fotografiją iš kelių desimčių galimų. Mano pasirinkimą dažniausiai lemia pirmas, intuicija ir patirtimi gristas žvilgsnis. Gal pasitaikė pora kartų, kai žmonės mano atrinktų portretų nepriėmė, tačiau dauguma atranda juose save kitokius, nepažintus ir dėl to praturtėja. Man tai didelis komplimentas. Šiaip nesu vienatisė savo darbų autorė. Portretus kuriu kartu su herojais, jie čia labai svarbūs.

– Kodėl atrenkate vieną portretą, kuris vėliau tampa tarsi „astostovaujančiu“? Juk reportažinės fotografijos kūrėjai gali nusisiūrėti kelis kadrus, kurie vienodai svarbūs, nors ir skirtini. Ką šis vienas portretas reiškia?

– Aš nenoriu ir negaliu daryti „etaloninių“ fotografijų, kuriosaptų savo išskirtinės vizitine kortele. Nesiekiu sukurti ir portreto, kuris atspindėtų tikrąjį žmogų, jo asmenybės esmę. Mano fotografija yra konkretaus mūsų susitikimo portretas, nušviestas konkretios dienos šviesos. Prieš susitikdamas su žmogumi aš net nesidomiu, kaip jis atrodo, ką rašo ar veikia. Paprasčiausiai einu atvira širdimi ir pasiduodu pirmam išpūdžiu. Ta diena, konkreti situacija sukuria tam tikrą atmosferą, kuri ir lemia rezultatą. Kitą dieną jis būtų visai kitoks. Taip tuos pačius žmones būtų galima fotografuoti ilgą laiką ir stebėti kaitą, bet tai milžiniškas darbas...

– Esate emocionali, intuicijai paklūstanti menininkė, kuriai analitišumas, protas kurti net trukdo? Jums nereikia pažinti žmogaus, kad galėtume te jį suprasti?

– Tikriausiai taip. Kiekvienas portretas – absoliučiai emocionalus. Nors prieš tai vyksta dideli ir kruopštūs pasiruošimo darbai, pradėjusi fotografuoti protą visiškai išjungiu. Man, pavyzdžiui, nesvarbu, kad sutiktas žmogus yra rašytojas, svarbu, kaip su juo susitikau, koks jis yra.

Nukelta i 4 p.

4 Vyksmas

Fotografija kaip susitikimas

Atkelta iš 3 p.

– Tačiau ciklo „Mano miestelio žmonės“ herojai užfiksuoja su visa jų profesijai būdingą amuniciją. Ten ėjote priešinga kryptimi – „paprastus“ mažo miestelio žmones pavertė tam tikrų profesijų atstovais, kuriems nepakako būti „tiesiog žmonėmis“?

– Šios serijos tikslai ir pobūdis visai kitokie. Tai tarsi suklasifikuota, katalogizuota mano pačios praeitis, atmintis. Tai žmonės, supę mane visą vaikystę: mokytoja, batisuvys, kurio darbo įrangos net kiek prisibijoja, siuvėja, siuvusi suknelės, kepėja iš duonos gamyklos. Provincijoje vieni kitus puikiai pažinojome. Tačiau išvykus iš gim-

tosios Varėnos prisiminimai pradėjo blukti, žmonės išeidavo iš gyvenimo. Tad ir kilo idėja prisiminimus sudėstyti į įsivaizduojamus stalčiukus. O rasytojai manęs kaip asmenybės jau nebeveikė, sujais tik laikinai susitikdavau ir vėl išskirdavau. Tai visiškai kitoks, „plevenantis“ ciklas, gaudantis netvarias nuotaikas.

– Serija „Mano miestelio žmonės“ tarsi išlaiküsi vaiko žvilgsnį, kai realus pasaulis matomas kiek kitaip, spalvotai, netikėtu kampu? Kokia buvo jūsų vaikystė?

– Keista, nes tarsi neįmanoma šiandien nu fotografuoti žmogaus tokio, kokį jি prisimenu buvus prieš trisdešimt metų. Tačiau savo herojams pateikiau užduotįapti tokiems, kokius juos mačiau vai-

kystėje. Tai net aktoriui neįveikiama užduotis. Pökalbio metu kartu stengdavomės nusikelti į praeitį, atkurti ją mintyse, ir tie žmonės trumpam pasitraukdavo iš egzistuojančios realybės, pasikeisda vo. Gal todėl fotografijos turi savotiško siurrealistumo, keistumo, nors viskas realu – pilka sieną ir jos fone stovintis iþprastai apsirengęs žmogus. Jokių techninių gudrybių.

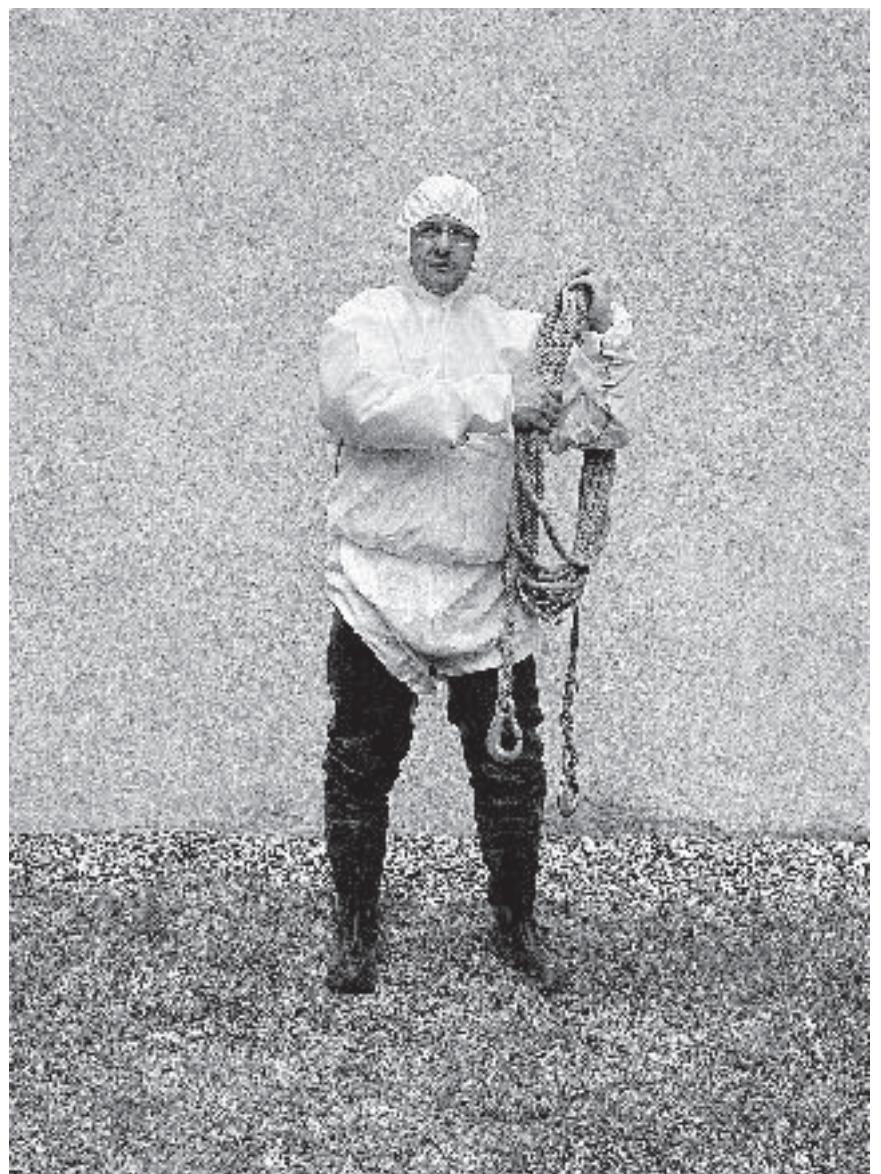
O mano vaikystė buvo gana padaužiška. Turėjau daug draugų ir buvau jų būrio vadė. Dariau tai, ko visai nenorečiau, kad būtų dariusi mano dukra. Dabar tai atrodo lyg užduotys, kurias būtinai turėjau atlkti, kad užaugčiau ir subrēsciau. Buvo labai savarankiška ir užsispyprusi. Žinoma, kūryboje tai itin praverčia – dirbu, kol pasieku tinkamą rezultatą.

– Vėliau jūs tapote aktorių kurso studente. Šie įgūdžiai, regis, jus lydi, ir dabar padeda fotografuojant. Tačiau jau tuomet fotografija atsirado greta teatro? Kokia buvo jos pradžia?

– Prisimenu, kaip keistai pradėjau fotografuoti – net be fotoaparato. Turėjau tokį sąsiuvinį, kuriame užrašinėjau įdomiausius kadrus. Maniau, tai gali būti aktorinių ieškojimų, etiudų inspiracijos. Vėliau, kad būtų greičiau ir paprasciau, pasiemiau seną técio fotoaparatą, traukinyje vienas kaimynas pamokė, kaip įsidėti juoste, – tai ir buvo pirmoji fotografijos technikos mokykla. Tuomet pradėjau fotografuoti nesustodama. Pirmąsias nuotraukas išryškinau karštais ryškalais, sugadinau, bet tai manęs nesustabdė. Supratau, jog fotografija – mano vieta ir esmė. Tiesa, vis dėlto baigiau aktorines stu-

Gaisrininkas iš serijos „Mano miestelio žmonės“. 2004 m.

Kanalų valytojas iš serijos „Upių vadovai“. 2009 m.

„Valanti moteris“. 2008 m.

dijas ir tuo džiaugiuosi, tačiau kai Marijampolėje žlugo mūsų teatras, tai supratau kaip ženkla, kad turiu visiškai atsigrežti į fotografiją.

– *Ir būtent tada atsidūrėte Vokietijoje. Ar keilias i ją taip pat buvo nulemtas fotografinių ambicijų ir apsisprendimų?*

– Vokietijoje atsidūriau visai atsitiktinai. Daibartinės parodos atidaryme sutikau žmogų, kuris man priminė, jog esu skolingo jam vieną knygą. Buvau ją pamiršusi, nors būtent ji ir inspiravo kelionę. Kažkada vaikštinėdamas po Kauno senamiestį aptikau Fotografijos mokyklą, o joje – Arlio fotografijos mokyklos brošiūrą. Gavau ją ir paskatinimą parašyti ten laišką. Vėliau, tiesa, atsidūriau kitoje šalyje ir mokykloje, tačiau, šio žmogaus džiaugsmui, vis dėlto tapau fotografė.

– *Papasakokite, ko mokėtės Frankfurto mokykloje, kokios yra fotografijos tendencijos šiandieninėje Vokietijoje, kaip dirba ir gyvena šios srities menininkai?*

– Mainco universitete yra Meno akademija, kurioje ir studijau. Paskaitos buvo gana laisvos, todėl kartu galėjau ir dirbti – kitaip nebūčiau išgyvenus. Man dėstė reportažinės srities fotomenininkas iš Čekijos, bet apskritai į mokyklą stengtasi surinkti kuo įvairesnių studentų. Tiesa, tais metais buvau priimta aš viena, nes patiko mano Lietuvoje daryti darbai.

Šiaip fotografija ir fotografai Vokietijoje labai įvairūs. Pavyzdžiui, Andreas Gursky's yra vienas žinomiausių kūrėjų, bet man jo darbai nepatinka. Jie pribloškia milžiniškais dydžiais, tačiau atsidūrė įprasto formato aliume praranda itaigą. Kiti fotografai kūrybą derina su užsakymais, darbu spaudoje, reklamoje. Aš taip pat daugiausia atlieku užsakymus ir turiu galerininką, kuris darbus pardavinėja savo klientams. Tad mano finansinis gyvenimas labai nepastovus.

Bendroji fotografijos tendencija Vokietijoje – fotografuoti „nieką“, koki nors namo kampą ir itin daug, išpūdingai apie tai pasakoti. Man ši fotografija atrodo racionali, sugalvota, bet nelabai kūrybinga. Taip galbūt atsitinka ir to-

priešinga jūsų pačios kūrybai, galbūt lengviau suvokti ir įvardyti savo darbo intencijas, net jo prasmę?

– Šiandien, kai visi aplinkui yra fotografai, suniku surasti ir įvardyti tikrąją kryptį. Todėl save apibūdinčiau bent jau kaip nesusirgusia fotografijos liga. Aš nesu fotografijos maniakė. Juk jaunimas dabar fiksuoja kiekvieną judesį, siunci nuotraukas draugams ir taip bendrauja, praneša pasaulyui apie save. Man svarbiau žvelgti ne į save, o aplinką. Fotografiuodama aš, kaip asmuo, nesijuaučiu reikalinga, nors ir esu, galbūt padedu. Žmonių fiksavimas svarbus kaip tam tikras dokumentas, dovana ateičiai ir, žinoma, man pačiai. Fotografija – prisiminimas, patirtis, gauta iš sutiktu žmonių.

– *Jūsų portretai fotografuoti baltame fone. Tai praktikuoja ir anksčiau praktikavo ne vienas fotografas, tačiau kiekvienas tam tikriausiai teikia vis kitokios reikšmės?*

– Taip, tai sena fotografijos tradicija. Neutralus fonas man labiausiai primena statiskas paso nuotraukas. Žinoma, įvairių profesijų atstovus galima nufotografuoti jiems įprastoje erdvėje, bet man svarbesnis žmogus, kurio neveikia aplinka. Nenoriu, kad detalių gausa atitrauktų dėmesį nuo mano fotografijų esmės – žmogaus psychologijos, charakterio, tipo.

– *Kodel jūsų herojai kartais atrodo tarsi atliekantys tam tikrą vaidmenį, o kiti – ypač tikri, natūralūs, tarsi pastebeti tokie, kokie net sau bijo prisipažinti esantys?*

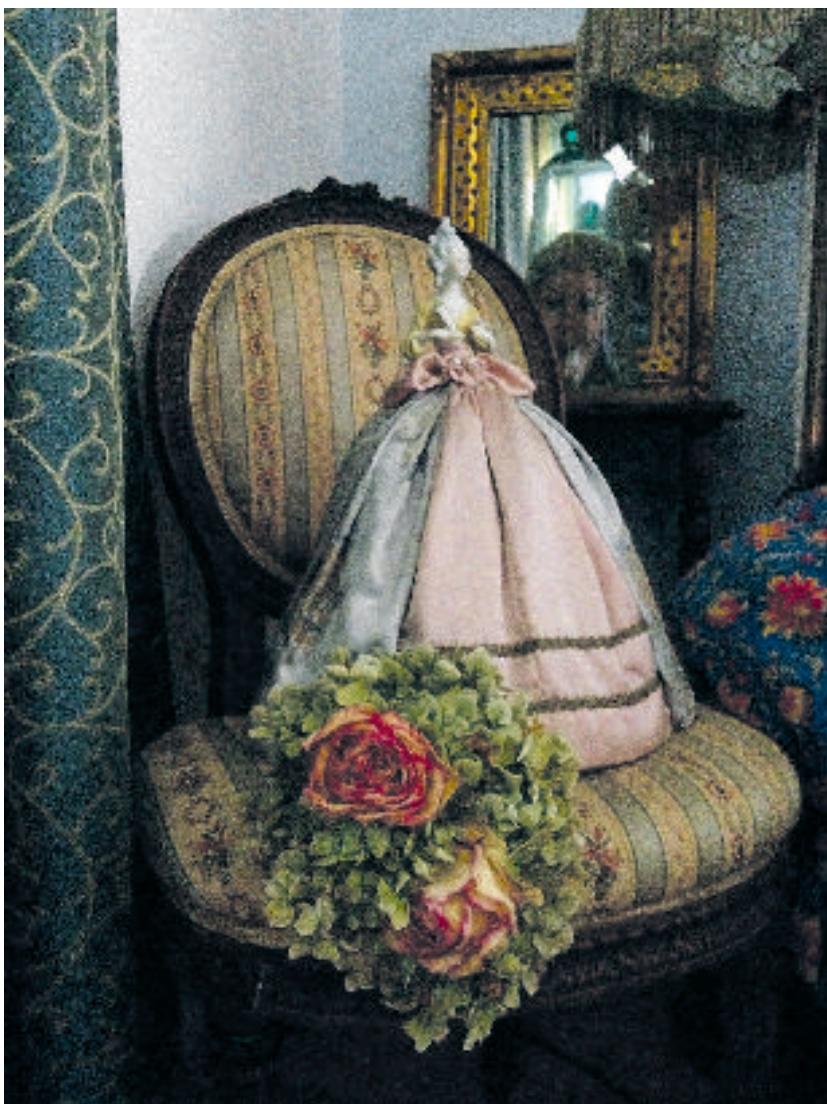
– Todėl, kad jie dažnai gauna užduočių – kartais net tikrų aktorių. Prašau jų ką nors prisiminoti, pagalvoti, o pati laukiu, kada nukris kaukės. Man norisi, kad jie būtų savimi. Prieš parodos atidarymą iš moters, tvarkiusios galerijos patalpas, gavau geriausią komplimentą. Ji pastebėjo, kad mano herojai labai rimti ir susikaupe, stovi taip, tarsi būt vieni. O vaidmuo... Taip, tie žmonės stengiasi prieš fotoaparatą atrasti ir suvaidinti save.

– *Portretų jūsų kūryboje jau labai daug. Ar ir toliau juose ieškosite ko nors neatrasto, ar suksite kita linkme? Gal nujaučiate, kur?*

– Kol kas tėsiu rašytojų seriją ir ją papildau kitų sričių menininkų fotografijomis, todėl pavadinimas keičiasi. Dabar ji vadinsis „Portretų menas“. Nemanau, kad atsisveikinsiu su žmonėmis, nes dar tikrai visų nespėjau nufotografuoti. Tačiau esu susidomėjusi interjeru ir sodų kūrimu. Čia atsitraukiu nuo žmonių ir komponuoju atrastus,istorijas pasakojančius daiktus. Paipiu juos iš skirtingu vietų ir kuriu naujai pasauli sau arba žmogui, kurį turi gerai pažinti, prisijaukinti visus jo įprocius, simpatijas ir antipatijas. Vokietijoje, kur man taip trūksta žalumos, sodinu gana aiškiai sukompromotą sodą, kuriame nėra nieko atsitiktinio, bet vis dėlto vyrauja emocionalumas. Jis nuolat kinta, nes augalai yra gyvi. Man šis darbas teikia didelį pasitenkinimą, todėl iš Vokietijos į Lietuvą ir vėl atgal keliauji su augalais. Perkeliu juos iš vienos vietas į kitą ir suteikiu jems naują, šiek tiek kitokį gyvenimą.

– *Ačiū už pokalbi.*

**Kalbėjosi
Audronė MEŠKAUSKAITĖ**

Interjero fragmentas.

6 Kūryba/Jaunieji

Giedrė MAYBE

Sapnas

*Beprasmis, aklas éjimas
besiskančios kino juostos kraštu –
aukštyn,
žemyn
šalia skubančių – lyg už kadro...
beveik mirusi nuriedu
apdulkéjusia saga į stalčių.
Prasiveria –
mirusios motinos veidas
nepaima –
susilieja į garsą
žingsnių tylėjimas...
-----
tarp skubančių ir laukiančių
nenoriu prisisiūt –
noriu
prasisegt...*

Is(si)meldus

*Nejauku taip vidurnakčio kryžkelėj –
pliekia rykštémis dangų paliepus
iš aukščiau. Dar, žiūrék, ir pakrikštys
vienmarškinį prišaukiantys lietūs
rugiuose mano miegantį angelą.
Prie bedugnés suskilusios geldos
atnašauju už ugnį ir vandenį,
ir už žemę, kai gulas pavaldūs
rugio kūnai ir limpa prie sąžinės –
patylom duona minkoma. Amen.
Salsvą braižą rudens lietūs gražina
ir vis kerta ir kerta, vis akmeniu
per krantus nešienautus šventadienio,
per išplaukiantį angelo luotą,
užkalbėjusį ugnį ir vandenį.
Nugyventa daugiau nei sapnuota.*

*Véл nusimezga paukščiai sau vieškelj,
žvaigždės išneršia naktį į meldus,
Viešpats išskobia valtį iš priešpilio
prijaukinti akims išsimeldus...*

Atlaidinis

*Baltumu dienos sodų suklupo
i naktis,
atlaidams neatleidus –
nukraujuosi rožančium į lūpas,
dar žaizdoms neužgijus ant veido.
Išbyrės iš akių žodžių duona
ir nubégs
basomis tau tarp pirštų...
Sirpsta vynas – toks skausčiai raudonas,
kai žiedai į pavasarį miršta.
Nevirpék,
tai tik suverpia vyšnių
vėtroras supdamos žiedlapių kančią –
itikédami plyšta ir plyšta
apsiaustéliai baltų adorančių.
Per jauni,
kad po kojom nukristų –
tegul vėtroras baltumą suaudžia.
Mes abu paaukojom po Kristų,
neišmokę
žydėt
šitaip
skaudžiai...*

Kad viskas augtų ir žydėtu

Apčy

*Itraukiu pro nosį žiemą,
iščiaudau atgal – pavasaris!
Pastogėj varvekliai po vieną
lašų labirintus paseka.
Ir spokso balos ant kiemo,
sutikę pavasarį nuogos,
pirmų pumpurų diademos
ant medžių praplyšta ir juokias.
Ju juokas pažadina vieversį –
ant sparnojis atneša čiulbesį,
ir saulės langinės veriasi –
žolė su žeme tyliai kuždasi
ir paseka spinduliu pasaką,
beriu paslapčia ją į užantį –
įkvėpsi gilyn pavasarį
ir lauk iščiaudésiu liūdesi.*

Vis dažniau

*Pavasariais pabirome lyg piemenys,
kelius auginom, karpém takelius,
parklupę atsikeldavom – po skiemeni,
po raidę įskiepy į ažuolus žalius.
Žodžiu artėjom – tolome per sakini,
tvirtyn kamienai augo, bet retai...
Kartu lyg miškas, ne po vieną – sakême –
dabar sutikę klausiam – gal matei?
Ir rudenį, visus sudėjė dėmenis,
nutašom minus, sukleimuotiems – plius.
Praretinti nelinkstame per liemeni,
bet vis dažniau sulinkstam per kelius.*

*Lengvai po dylikos,
minutė – po dvieju,*
*sudilo stiklas –
nuogas ciferblatas,
nerodo pasirodymų
rodyklės ir be jų
sekundžių vietos išdupėtos matos.
Eilė prie bilietu,*
*su bilietais eilė,
spragėsių kvapas,
receptas – Prozako,
į ranką tulpe –
dar šiek tiek gėlė...
I pozą foteli,*
*į fotelį Balzako
sumoterėjam –
sumaterialėjam,
kai cirkas ažišuojas be kainos,
lengvai, lengvai
vidurnakčio alėjom
sodinam šypsenas ir
klounais ateinam...*

Virpėjimai. Šalna

*Geliant pilnatį –
nuteka žvaigždės,
išrasoja stikle žvilgsnio įsalą,
įkvėpimas –
atodūsis –
baigias...
tik vis
tvinkčioja lietų per krištola,
per alkunes...
išnirusios šakos
pjausto tylą dailyraščio šukém
-----
lapas nukrenta
veidu ant lapo,
nesuvirpa...
tik nukrečia –
drugj.*

Įkvėpimas

*rašau rašau ir raidės iškraipytos sugula į vieną
pusę žodžiai skuba
padėti daugtaškį ar tašką nesutelpa ir braška
eilutės susigrūdė viena
šalia kitos priglunda posmai įgauna pagreitį ir
dunda kintančiam pilkam fone
-----
i s i b a r s c i a u
-----
pro šalį lekiančių minčių be taško laukiamajam
perone*

Gitos MELINSKIENĖS iliustracija

Marija DJAČENKO

Miražas

- Miražas visa tai...
- ...prasideada...
- ...nieks mūsų čia nelaukia, tik šneka daug. Ar pirmas kartas? Visi čia mėgėjai pašnekėt, ypač pasiskubėti: *ai ai ai, kaip blogai išvažiuoja jaunimas, protai nuteka.* Kurie protai, tie, kuriuos dulkino per visas pamokas, išskaitant fizinių lavinimą ir darbelius??!
- Betgi ne tik šneka, susigrąžint bando...
- Negadink nervų! Akinius nusivalyk, - tyla, - rintai sakau, nuo kavos garų aprasojo. Gerai. O dabar paklausykl, ką šneku, kol dar ir mano protas samanom ir kerpėm neapaugo.
- Klausau, - ji siurbėli baltintos kavos, ir aš suprantu, kad tai bus dar vienas bergždžias lojimas ne į tą medį.
- Ne, padarom kitaip... Pasakyk, ko tu čia sėdi?
- Kaip - ko?

- Pelyte, jei taip ir toliau, tapsi (jei dar nesi) vaikščiojančiu laronu, žmogaus iškamša, lobotomuotu debiliu... Televizorių žiūri?
- Žiūriu, - ji klusniai linkteli galva, o aš prisidegu cigarete.
- Nebežiūrėsi, girdi? Grįžus namo išjungsi tą skaitmeninę velnio dėžę ir įdėsi skelbimą į *mainyk.lt, skelbiu.lt* ar dar į kokį kitą iki skausmo neskoninę padėlius laižančio web dizainerio sukurtą elektroninį puslapį, kuris naudingas tiek, kiek Lietuvos Respublikai Seimo rinkimai. O! Jei jau užkabinome šią temą, - nukratau pelenus ir stebiu ją įsmieigusi stiklinį žvilgsnį į kieme besidulkinančius šunis, - gal dar kavos?
- Ne ne ne...
- Ar galiu pasiteirauti, už ką gali balsavai, Pelyte?
- Nebalsavau, - nunarinus galvą prisipažista, it būčiau jos nuodėmklausys.

- Va tai tau...
- Rinkimai - kaip loterija, kurioje niekad nelaimi. Balsuoji, balsuoji, o aukso puodo kaip nér, taip nér.
- Skundies, Pelyt, tačiau kartu reiški nepasitenkinimą valdžia, vadinas, dar ne viskas prarasta! Duokš, paspausiu dešinę... Ko taip nedrašiai? Bijai, kad viena ranka spausiu, kita iš kišenės piniginę su banko kortelėm ir asmens dokumentais ištraukiui? O grynujų turi?
- Ne ne ne... - ji nervingai krizena, viena ranka nepastebima trauskama rankinuką arčiau savęs.
- Geri mano kavą iš mano puodelio mano namuose ir bijai, kad apšvarinsiu? - nuleidžiu rankas.
- Nevalingai aš, atleisk.
- Nevalingai, - prunkšteliu, - nors, jei *operhouse'e* iš drobinio maišelio, palikto rūbineje, per naktį

Gyvenimo planas

- Pokšt! Ji iššauna šampaną, ir aš apsivemu. - Už sužadėtuves! - šampanui veržiantis per taurės kaštus sušunka. - Aha, - abejingai tarsteliu ir tuo pat pasitaisau, - už sužadėtuves!
- Moterys – tokios būtybės. Net atsitiktiniai lytiniai santykiai joms – dalis gyvenimo plano. Kai kurios, atsidavusios pirmam pasaikiusiam, slapčia tikisi, kad jis bus vienintelis arba bent jau paskambins. Vyresnės savo ruožtu viliasi būti netyciai apvainintos. Visos be išimties žiūri romantines dramas ir gyvena pagal jų scenarius. Moterys, be jokios abejonės, yra iš Veneros. Vyrai. Vyrai ne iš Marso, jie gyvena Žemėje, domisi automobiliais, sportu, visoko pobūdžio žaidimais (taip pat ir seksualiniais), kai kurie – vienas kitu. Moterys irgi domisi moterimis, deja, dažniausiai tik iš keršto...
- Nesižiaugti? – paklausia nutaisiusi nuskriausto šuns miną.
- Džiaugiuos, – mechaniskai atsakau, o galvoje džiaustau skalbinius.

- *Čin čin!* – vėlei nušvinta ir taure siekia mano taurės, kurią ištuštinau taip seniai, kad ji spėjo išdžiūti, – dar šampano?
- Taip. Prašau. Gal turi ko nors stipresnio?
- Liiudžiu ir nesugebu to paslėpti, visas kūnas byloja, kad viduje ką tik išgyvenau laidotutes nuo šarvojimo salės iki pat kapo duobės. Užkasiau jos jaunystę.
- Kodėl vyrai vis dar persasi?
- Laukiesi? – nevalingai išsprūsta it atodūsis.
  - M?
  - Ne, nieko.
  - Turiu kubietiško romo „Havana Club“.
  - O degfinės?
  - Ne, neturiu.
  - ...
  - ...
  - Turiu eiti.
- Nuo šiol viskas kardinaliai pasikeis. Ji nuolatos praleidinės skambučius, vėluos atsakyti į elektroninius laiškus ir kitaip vengs mudviejų susitikimų akisių.

į aki, o susitikus nepaliaudama kalbės apie sužadetinių, visokeriopai bandydama įterpti jo vardą netikėčiausiose pokalbio vietose.

- Turi ugnies?
- Ne, juk žinai, kad nerūkau, nes mes su **ŽILVINU** planuojam kūdikį.

Aaaaaaa-a-u! Atsikeliu plyšančia galva, nuo galvos skausmo ozono sluoksnyje platėja skylos.

- Vandens, – išlemenu laižydama suplēkusias lūpas, – kas nors... Pa-dé-kit...

Aplink – né gyvos dvasios. Vienos nakties nuotyki ant stalelio paliko rašteli: *Ačiū. Oho!*

Vartaus nuo šono ant šono bergždžiai ieškodama padėties, kuri apmalšintų dieglius skrandžyje. Galvoje besiblaškydamas tarp skausmų išnyra bespalvis klausimas: *Ar..?* O tada apsivemu. Šis yk iš tiesų.

Prabundu temstant savo pačios skrandžio turinyje, kuriame randu ir mobilijų telefoną. Perbraukiu paklode ekraną, pamaigau mygtukus ir suprantu, kad neturiu kam paskambinti. Visos draugės susižadėjusios, ištekėjusios arba žindo, visi vyrai žiūri krepšinių.

- Esi labai siauro maštymo.
- Mama, nepradék.
- Nepertrauk. Gerk arbata!
- Užsičiaupiu. Geriu drungnā kmynų arbata mintysis pergalvodama vakarykštis įvykius, kurie gržta dėlionės detalėmis. Vėl.

nantys tekstai-nuostabos apie gerą ir prastesnę poeziją, paradoksalų, abejoti skatinantį dabarties pasaulį ir dvasios buvimą tame (o gal priešingai – dvasios ir pasaulio joje). Todėl iš pradžių visa nesusiveda su mintimi, kad „*Lapės gaudymas*“ – tiesiog užsklandėlės (nuo „uzsklesti“) arba tik atvirlaiškiai sau. Atrodytų, jog skaitai ši tą užsiveriančio, privataus, bet D. Kajokas pats komentuoja, jog rašo knygą, o tekstai neleidžia nusišalinti, nes jie skirti būdraujančiai arba lapę gaudančiai sąmonei. Atvirlaiškį visada gali perskaityti paštininkas arba kaimynas, o užsklanda turi ir puošiamojo piešinio, esančio po tekstu, reikšmę. Tarsi ji būtų nepretenzingas, nebūtinas komentariu. Net jei rašyta tarsi sau, daug ką galima suabsoliutiinti kaip viename iš tekstu, kuriame teigiama, jog visa, net seniausioji lyrika „visados yra aš ir apie mane“ (p. 84). I tokį supratimą apeliuoja ir šie eseistiniai tekstai.

Ne veltui kimbu prie žodžių, nes D. Kajoko rašymo būdas geraja prasme skatina taip elgtis. Reikš-

Etažerė

**Donaldas Kajokas „Lapės gaudymas“:
eseistinės užsklandėlės. – Lietuvos rašytoju
sajungos leidykla, Vilnius, 2013.**

Yra knygų, kurias komentuoti, kritiškai aptarti neatrodo tikslingo: dažniausiai jos siūlo simpatiškus pastebėjimus, kokių nors „maksimum“ persvarstyti ar kitaip atskleidžia savitą (ap)mastymo būdą, kuris gali būti priimtinas, o gal ir ne. Prie jų priskirčiau skvarbių ižvalgų pilną naująją Donaldo Kajo-

ko knygą. Gudriojo padarėlio gaudymu pavadintame leidinyje dalijamas „eseistinėmis užsklandėlėmis“, miniatiūros sutelktos kaip daugybė „paguodos atvirlaiškių sau“. Kalbant siek tiek tiksliau (nors užrašai nesileistų apibrėžiami), tai nuosaikiai skambantys, kartais į šypsancio „mokytojo“ tonaciją perei-

dingsta kanceliarinės prekės, tarkim, pieštukas, trintukas, tušinukas ir korekcinius pieštukas, nėra ko per daug stebėtis, ar ne?

Toliau užgula nepakeliamą tyla. Tarp mūsų gyvas tik besirangantis cigaretės dūmas, kylantis iš peleninės.

Jei turėčiau darbą, su ja nebendraučiau, rasčiau pasiteisinimų, kaip atitolinti susitikimą, tačiau dabar ji žino, kad didžiąja laiko dalį praleidžiu namie bausdama save socialiniu tinklaraščiu naršymu.

Užsuka kasdien, pasak jos, netycia, eidama pro šalį. Nenuostabu, nes ji gyvena aukštu aukščiau. Kartais pro šalį eina ne viena, atsiveda ir šunį, visų draugą Riki, kuris laksto išsižiojės po namus, kol susipainioja kojos...

– ...kiemo sargas Sigitas priimtu valstybei palankesiūs sprendimus. Galvoji, tušciaždžiauju, kaip ir visi? – atsidūstu.

– Kodėl? Net ir aš priimčiau geresnius sprendimus.

– Abejoju, bet štai Sigitas... Jis kaip *Big Brother*, kurio buvimo neauti, bet žinai, kad viską stebi, jis – visur.

– Kas?

– Si-gi-tas, net ir dabar, matai, šluotkotis kyšo? Sigitas po langais klausosi, ką šnekam...

Praveriu orlaide:

– Sigitai, e! Pasirodyk! Gal kavos? Sigitai? Tyli, apsimeta, kad yra nematomas. Ech... Žinai, Pelyt, kas manes nepaliauja stebinti, viską žinai – nieko nedaraū fenomenas. Lietuvos *durnių* nėra. Tikrai tikrai, paklausk kada kieno nors, taip ir klausk: *durnas gal?* Ką atsakys, kaip manai?

– Užregistrau tave internetinių pažinčių tinklapyje, – pareiškia mano pačios motina, ir širdis, apsivertusi kūlversčiu, nusmunka į pilvą.

– Tu ką?!

– Idėjau išleistivių nuotrauką, – kuidamas rakinuke, itvardydama kulinarinio recepto sudėties dalis, dėsto ir ištiesia lapelį su skaitmenimis, – štai čia prisijungimo vardas ir slaptažodis.

Išleistivių nuotrauką. Ta, kurioje esu pasipuošus baltais marškinukais ir mokyklė uniforma. Nuotrauką, darytą prieš dešimt metų, kurioje aš su kabėmis.

– ...aš ten su kabėmis.

– Profilio nuotrauką galėsi pasikeist.

Arba ji nori mane užkrauti ant kito žmogaus pečių kaip nepakeliamai slegiančią problemą, arba slapčia trokšta, kad mane seksualiai išnaudotų koks manikas, o tada nužudyti ir dalimis išsiųstų į Kiniją, kur kūną sumaitintų gatvės šumims.

– Žinau, ką galvoji... – nutęsia nespėjus prasijot.

– Net nenustuoki, – pataisau.

– Dabar daugeliis porų taip susipažista.

– Kriminaliniuose puslapiuose skaičiai?

– Kodėl tavo pasaulis nutapytas tirštai tamsiom spalvom?

– Vaizdingas apibūdinimas.

– Noriu tik gero.

– Vyras yra žodžio „gerai“ pakaitalas?

– Duos į galvą.

– Duos. Nes ižeidei. Ne šiaip sau gi. Pas mus tik viens už kitą protingesni gyvena, visi gudrūs, gudresni, o gudriaus – valdžioj. Kad ir vakarykštė situacija prie baro: sāstingis, kitaip ir nepavadinsi, du barmenai ir sūntas ištroškusių galvų. Kaip atsistojau į eilės galą, taip ir nepajudėjau, ir gérimo nenusipirkau. Žinai, kodėl? Nes nieko nepažinojau – nei baro savininko, nei barmenų, nei koncertuojančios grupės...

– ...ir bedarbė esi tik todėl, kad neturi pažystamų?

– Ne, todėl, kad mano pavardė ukrainietiška.

– ...

– Gerai, kad mus dar Europos Sąjunga prižiūri, mes kaip vaikai invalidai, nepajégiam vieni, mažos šalies kompleksas...

– Patys sau tuos kompleksus įsikalbėjom.

– O! Bravo! Bra-vo! Tiesa, apie mus gi nieks nieko nešneka, mažai kas apskritai mus žino. Paranoja. Mes kaip ūmių psichozių skyriaus pacientai...

– Gal iš tingulio visa tai?

– Apsileidimo. Gal dar kavos?

– Neatsisakysiu.

– Ne ten energiją koncentruojam. Pykstam, ginciamės, kumščiaiš mosuojam, urzgiam, lojam, kandam ir t. t. nesuprasdami, kam nuo to blogiau.

– Mhm...

– ...ir nieks nekuria iš idėjos, visi valgyt nori. Vi siems duonos reikia, matai, kitiems dar ir sviesto. Remiantis tokiom išvadom – Lietuvos sočiai pavalgo tik televizijos žurnalista. Kiti užsidirba vien mokesčiams. Bet, kaip pasakė Erlickas, iš bado irgi nieks nemiršta. Todėl džiaugtis verta!

– ...

– ...

Žinau, ji neturi ką pasakyti. Prieš kelias dienas skundėsi, kad nemoka internetu patikrinti „Teleto“ loterijos bilieto, o dabar kiša man prisijungimo duomenis.

– Kas tau padėjo?

– Kas? – auksčesniu nei įprasta tonu nervingai perklasius, ir pasidaro aišku, kad jai buvo daromas psichologinis spaudimas.

– Bendradarbės?

– A?

– ...

– Dukrele...

Dukrele ji kreipiiasi tik dviem atvejais – kai ko nors prašo arba kai gerokai prisidirba.

– Ma...

Ma... kreipiuos tik vienu atveju, kai žinau, kad ji prisidirbo.

– Taip, – nuleidus akis į dar drėgną nuo „Vanish“ dėmų valiklio kilimą prispažista.

Kartais atrodo, kad mane užaugino ne tėvai, o jų viršininkai, bendradarbės, seselės poliklinikoje ir televizijos programų, skirtų namų šeimininkėms, laidų vedėjai.

– Mama, moters laimės formulė nėra žiedas kart du, plius dešimt tūkstančių litų vestuvėms, plius na-

nes mąstymas pats save paneigia“ (p. 141). Pastaroji, kone tik pabaigoje išrašyta išsami citata be jokių pildomų D. Kajoko įsiterpimų yra stipri ir reikšminga, tarsi apgaubianti užsklandėlę. Visas paradokslus verbalinis žaismas kviečia manyti, kad tiek raštantysis, tiek skaityojas yra lapės gaudytojai, nors, tieša, pirmasis atrodo jautrus, patyręs pėdsekys.

Viena minėtinų esminių „Lapės gaudymo“ ašių taip pat gimusia iš kalbos arba yra besalygiškai su ja susijusi. Bent jau taip atrodo iš pradžių. Tai poezijos refleksijos, nevirstantios tik rašančiojo ar filologo privilegija. Poetė suvokiamai kaip dvilypis fenomenas: literatūrinis ir nepastebimai išsimelkės mumyse. Tikriausioji – lyg kokia laputaitė: ne visada pasveria ir paaiškinama. Gražu, kai apie ja įtikinamai galvojama kaip apie intuityvų arba tiesiog mąstymo būdą be priverstinio veikimo: „Netgi sapnas nėra tikras, kad mes esame tikri. / Netgi sapnas – tas ypatinės mąstymo būdas. / Poetė prisijaukino ši mąstymą. Tačiau, garbė jai, nevirto sapnu“ (p. 139). Vis

– ...sakyk, o dėl ko tada grįžai?

– Ne pirma, Pelyt, ir ne paskutinė šito klausui. Apkvailino mane, aukso kalnus žadėjo, būrė, kad yra darbo vietų, kad laukia su naujom patirtim mūsų, tau tos išdavikų... Nemeluosi, gržt neskubėjau, knygų paskaičiau, kalbą pasimokiau, kitas šalis pažinai, juodo ir balto mačiau...

– O dabar?

– O dabar aklina tamsa kaip košmare – rėki, bet neprareki, uždarytas dėžėj su daugybe durų, beldi, tačiau nieks neatidaro, nes tose žadėtose darbo vietose – bezdantys senjorai. Kaip manai, Pelyt, kodėl visi spėja, kad Lietuvos gerai bus po kokių dvidesimties metų, ne anksčiau?

– ...

– Nes pensininkai išmirsi.

– Kaip nežmoniška šitaip kalbėt...

– Na jau, na jau... Visi gi mirsim, nori nenori. Kam tas smerkiamas žvilgsnis, tik išduodi savo naivumą. Gyvybės ratas tai, Pelyt...

Pelytė atsistoją, padékoja už kavą ir apsilabinus rankinuką traukia durų link. Stebiu ją pro akutę, linpančią laiptais į savo nūrią realybę. Pelytė jau trisdešimt metų dirba kirpeja jaunimo kirpykloje, ištekėjo gan jauna, sako, iš meilės, bet aš darau priedala, kad dėl buto. Dažnai girdžiu ją kivircijantis su vyru, pasukui klausausi raudos, kai šis, neapsinkentęs moralizavimui, užčiaupia Pelytę kumščiu, kartais smaugia, kol ji ima dūsti ar netenkia samonės. Tada atvažiuoja greitoji pagalba ir išveža Pelytę į ligoninę. Ligoninėją lanko vaikai, iš kurių mokykloje visi juokiasi, nes jie rengiasi pigių rūbų parduotuvėj per akciją pirktais drabužiais ir valgo iš namų atsineštus pietus.

mas ir automobilis, plius nesuskaičiuojama galybė vystyklių, pakelta kvadratu...

– Dar neužaugai, – nutraukia ji ir pakyla nuo fotolio.

Gal ir neužaugau.

– Dar nežinai, – kilstelėjusi smakrą iškilmingai pradeda, – kokia laimė kasryt prabusti šalia vyro, praušiantis po dušu klausytis, kaip virtuvėje jis ruošia kavą, o keptuvėje spragsi kumpis, kaip jis iškelia kiaušinių...

Regiu jos judančias lūpas, tačiau negirdžiu, ką sako. Ji teatraliskai mosikuoją rankomis, ir to pakanka, kad suprasčiau, jog prisimena santuokos pradžią. Vadinu tai pirštų įmerkimu, kad apsiprastum. Dabar viskas atvirščiai. Ji tai žino, aš tai žinau, ji žino, kad aš tai žinau, tévas tai žino, ji žino, kad tévas žino, visi tai žino, tik nieks apie tai nešneka ir visi gyvena ta pasaulietine pasaka, kad jiems bus kitaip.

– Mama, – vėl atsidūstu, – gana fantazuot.

– ...

– ...

Žiūri į mane kaip į neissipildžiusią svają riebaluotais, nuo vėmalų sukibusiais plaukais. Pasilenkia, pakuciuoja ir netarus né žodžio išeina.

Po keliolikos minučių it netycia prisijungiu prie pažinčių portalo „Jausmų versmė“.

Ir ištrinu anketą.

10 Kūryba/Jaunieji

Rasa VITKAUSKAITĖ

Susapnuotos istorijos

Dainuojantį, rašantį, kuriantį, diskutuojantį, svarstantį – tokį daugelis mūsų pažista Vytautą V. Landsbergį. Lietuvos kultūros kontekste tai labai ryški asmenybė. Vaikams jis – puikių pasakų autorius, suaugusiesiems – intriguojančių pjesių kūrėjas, teatro ir kino meno atstovas, aktyvistas. Diskusijoje Tomas Dirgėla jį pristatė taip: „Nors ir nesėdėdamas Seimo nario ar vieno iš ministrų kėdėje, šis žmogus Lietuvą kuria kitaip būdais, gal net daug veiksmingesnias: V. V. Landsbergio dokumentinės juostos apie iškiliausius mūsų šalies žmones paglosto širdį kiekvienam lietuviui ir leidžia su pasididžiavimu teigti, jog milžinų Lietuvoje būta ne tik praeityje – jų apstu ir šiandien.“¹ Noriu pastebėti, kad nevertėtų pro akis praleisti ir šio autorius knygų, skirtų vyresnei auditorijai, kuriose taip pat keliamos rimtos ir aktualios temos.

Ši kartą siūlyciau pažvelgti į 2004 m. išleistą V. V. Landsbergio knygą „Lunatikų dainos“.² Praėjo devyneri metai, o kritikai, atrodo, jos ne-

pastebėjo. Ne todėl, kad knyga būtų neįdomi ar neintriguotų, – priešingai, mažo formato leidinyje spausdinami eileraščiai tiems, kurie juos išgyvena, nešiojasi savoje... Ši poezija ilgai veikia skaitytoją, gyvena jo mintyse, maldose, sapnuose. Tik taip jau susiklostė, kad V. V. Landsbergis, nors ir yra gerai žinomas, priklauso tai Lietuvos rašytojų kartai, kuri sulaukia mažai vertinimų. „Lunatikų dainos“ lyg ypač pavidalė tarp margų V. V. Landsbergio knygelių vaikams. Greičiausiai taip nutiko dėl to, kad vizualiai ši knyga yra visiška priešingybė leidiniams, kuriuos skaitytojai išpratę matyti knygynuose su rašytojo parerde, – tai maža knygelė juodu viršeliu su keiliomis nespalvotomis iliustracijomis.

Pirmas dalykas, intriguojantis vos pamačius „Lunatikų dainas“, – viršelis, kuriame vaizduojamas įdomus, atidesnio skaitytojo akį patraukiantis ir fantaziją sužadinantis dviprasmiškas paveikslėlis. Tai – lyg mandalos ir baltiškių figūrų sintezė. Atsiveria ir juodos viršelio spal-

vos prasmė – knyga vadinasi „Lunatikų dainos“, taigi juoda primena nakties tamsą, kurioje pinasi lunatikų matomi vaizdiniai: nesuvokiamos jūdėjimo kryptys, išnyrantys simboliai. Tai atispindinė visoje knygoje – mandalos užuominia suponuoja tvarką, ramybę ir harmoniją, o baltiškieji ženklai – Lietuvos kultūros, istorijos, taučios vienybės ir stiprybės simbolis.

Knygos pavadinimas tarsi praneša skaitytojui, kad tai – sapnų ir nakties istorijos, o jos nutinka žmonėms, sergantiems keista ir magiška liauga: jie klajoja naktimis ir patenka ten, kur tikrai ne kiekvienas miegantysis gali pakliūti. Knygos epigrafas – citata iš Naujojo Testamento, 10-oji Apreiškimo Jonui. Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad jis pasirinktas tiesmukai, nes citatoje kalbama apie knygelę. Kiek kitokią istoriją byloja Naujasis Testamentas: Jonas dėl savo tikėjimo buvo įkalintas uolėtoje saloje ir ten būdamas patyrė regėjimą, kurį užraše ir turėjo perduoti septynioms Azijos bažnyčioms, su kuriomis buvo pa-

Pulgis Andriušis „Kelionių užrašai“ (sudarė Remigijus Misiūnas). – „Bonus animus“, Vilnius, 2012.

Pulgis Andriušis „Ir vis dėltu – juokimės!“ (sudarė Remigijus Misiūnas). – „Bonus animus“, Vilnius, 2011.

Galbūt kai kam ilgą laiką Australijoje gyvensio rašytojo, žurnalisto, vertėjo, esperantininko Pulgio Andriušio (Fulgencijaus Andrusevičiaus; 1907-1970 m.) pavardė primena knygos „Anoj pusej ežero“ (2008 m.) apsakymus, kurie išsišikiria ypatingu gamtos pajutimui – juose kiekvieno augalo pažinimas pertekitas itin išraiškinėti, ekspresyviai, žodingai (šiandien panašų žoddingumą prozoje demonstruoja Vidas Morkūnas). Toki įspūdį išlaikiau apie keistavardį autorių, išsiminus ir iš nuotraukos, kurioje jis, rodos, negali išlikti nenusijuokęs. Šie du susipynę bruozai (kalbos jausmas ir šmaikštumas) būtų tinkami pagaliau po truputį leidžiamiems P. Andriušio tekstams apibrėžti: tarpukariu po Vakaru Europą besibasčiusio studento, vėliau žurnalistu „Kelionių užrašus“ (2012 m.) ir pokario išvietintojų asmenų (vadinamuju dipukų, „displaced persons“) stovykloje bei namais tapusioje Australijoje rašytų feljetonų rinkinį „Ir vis dėltu – juokimės!“ (2011 m.). Nieko keisto, kad didžio-

Lina Navickaitė „Visa tiesa apie vėją“: pasaka. – „Kauko laiptai“, Kaunas, 2013.

Kai ko nors labai nori, viskas įmanoma. Taip girdėdavau vaikystėje, nors tada turbūt negalvojau, ar galėčiau prakalbinti vėją. O Lina Navickaitė, išleidusi jau antrą kūrinį vaikams (pirmais „Auksinis miestas“, 2000 m.), sumaišo visas kortas ir teigia, kad tai jis nori su mumis bendraudti. Ji pastebi, kad dažnai į Vėją atkreipiame dėmesį tik jam prikrėtus eibų („vėjas šaką nulaužė“), išvydė giedrą dieną galvojame, kad ne jis debesis vaiko, bet jie patys slenka, virsdami netikėčiausiomis būtybėmis. Pajutę vėjo judestį tiesiog nusisukame, tarsi jis būtų tik bejausmis oro gūsis. Autorė priartina tai, kas nematoma, nes pasakoje toji riba tirpsta, vos tik pažadinama vaizduotė. O knygoje jos, kaip ir dinamiško vyksmo, netrūksta. Juk Vėjas gali papasakoti daug puikių dalykų, atpažinti visus kvapus, imituoti garsus ir padėti pakelti aitvarus. Tačiau ne viskas taip paprasta. „Visoje tiesoje apie Vėją“ jis atskleidžia kaip smalsi, ilgesinga, neprijaukinta vieniša būtybė, (ne)klusniai atliekanti savo pareigas. Jis nėra

koks egoistas: pamileš tolimąjį Žvaigždę, laukia, kol ji krisdama priartės. Laukimas – liūdinantis dalykas, tačiau ne bereikšmis, nes moko.

Autorė pasaką pripildo nūdienos skaudulėliu (dar nepakanka išsiukelti į kitą miestą, vaikai irgi emigruoja), pažinimo ženkly (juk, trokšdama dėmesio, saulė iš tiesų nenusileidžia, nors mes taip manome), kurie kviečia pamiršti reklamines žvaigždutes ir įtikrasias pažvelgti pro langą, bet svarbiausia – neuzgožta pagrindinio personažo situacija. Čia neradime didelio išbandymo ar žygarbio, nes jis vyksta viduje. Vėjas gali skristi kur panorėjės, tačiau, tarsi A. de Saint-Exupery „Mažajame prince“, pasaulyje jaučiasi lyg vienišoje planetoje, kurioje laukimas ir paieškos yra ne tik sudėtingas, nerimą keliantis procesas, bet ir vertas netikėtų pažinimo dovanų. Tokių, kaip sutikta smalsi mergaitė, padedanti įveikti susvetimėjimą. Šioje pasakoje L. Navickaitė ne tik sukuria margaspalvį Vėjo charakterį, siūlo pažvelgti į mišlingus gamtos reiškinius, bet ir atskleidžia jaukinimosi, nesavanaudiškos draugystės prasmę.

žiomas. Tad epigrafas taip pat gražiai ir skonigai įspina į knygos tematiką – tai lunatikavimo, sapnų ir regėjimo motyvai, galiausiai – autorius atsakomybė perduoti savo „regėtas“ vižias – poeziją.

Tekstuose pinasi daugiaklodės pagonybės temos, tautos stiprybę pabrėžiančios karingos nuotaikos, žmogaus vidinės klajonės, ramybės būsenos, vaikiški motyvai bei lengvuose žodžiuose slėpiami rimti psichologiniai išgyvenimai. Kartais atrodo, kad V. V. Landsbergio eilėraštis yra tik eskizas, rankraštis, kuriame užfiksuoti į galvą atėję žodžiai, laukiantys savo eilės, kol susidėlios į vientisessni, skaitytojui daugiau prasmių atverianti eilėraštį. Vis dėlto vos keliomis eilutėmis autorius atskleidžia gausybę prasmį. Tekstai, kurie retkarčiais gali pasirodyti padriki, pilni keistos mistikos ar, atrodytų, taip lengvai įskaitomų vaikiškų temų, iš tiesų tampa kietu riešuteliu.

Atskiro aptarimo reikalauja trumpieji eilėraščiai, pirmiausia keliantys klausimą: ką galima pasakyti vos dviejomis eilutėmis? Pasakyti galima daug, o dar daugiau – palikti skaitytojo fantazijai ir asmeninei patirčiai. Šios lakoniškos mintys spinduliuoja ramybę ir meditacijų nuotaikomis. Eilėraštyje „ramybė“ (p. 55) ižvelgiamame maldos užuominą: „teateinie Tavo / teišeinie mano.“ Vos dviejų eilucių eilėraštis atveria placiuosius, niekada neišsprendžiamus žmogaus santykio su Dievu klausimus. Idomu, kad visoje knygoje autorius ne tik vengia punktuacijos, bet sugebe išsiversti ir be didžiųjų raidžių. Didžiąją randame tik šiame eilėraštyje – žodyje *Tavo*. Toks poeto sprendimas skaitytojui suponuoja tikėjimo ir religijos tematiką (neužmirštant epigrafo). Kita vertus, kai nėra konkretios nuorodos į krikščionybę, galima daryti tik prielaidą ir ilgai svarstyti, kam skirta toji malda... Dar vienas trumpas, bet taip pat daug prasmių ir nutylėjimų paliekantis eilėraštis „ežeras“ (p. 17): „kā veiki be manęs / mano siela // aš meldžiuosi / pakrantės melduo / mano mielas ménuli.“ Čia autorius žaidžia įdomų stilistinį žaidimą. Norėdamas atskir-

ti dialogą – sielos ir mėnulio pokalbi – skaitytojui leidžia jį atpažinti ne iš skyrybos, o iš naujų eilucių. Pavyzdžiui, vietoj kablelio po kreipinio – nauja eilutė, vietoj klaustuko ir dialogą žyminčios skyrybos – nauja eilutė ir naujas posmas. Tokia pati sistema išlaikta ir antrame posmė – sielos atsakyme.

Prisimenant V. V. Landsbergio kūrybą mažiesiems, norisi paminėti jo eilėraštį „man patinka vaikai“ (p. 35): „lyjalietusmanosaule / dažnainė žinuokašnoriu.“ Autorius žaidžia žodžiais juos jungdamas – viena eilutė tampa ištisu ilgu žodžiu, o tai reikalauja pastangų skaitant, išsigilinant ir atrandant eilėraščio prasmę. Čia taip pat yra dviprasmybių – pavadinimas lyg ir žada lengvą temą, bet iš tiesų tai vienas rimčiausiu tekstu, plėtojantis liūdesio, ilgesio motyvus. Tiesa, žodžių jungimas tarsi tampa slaptu kodu, kurio prasmės aš neįžvelgiu. Gal tai akivaizdžių dalykų maskavimas?... Eilėraštyje „mislė“, sakytum, tiesiogiai kontaktuojama su vaiku arba vaikišką žvilgsnį išsaugoju siu žmogumi, kuris sutiktų leistis į žaidimą: įminti ilgą mislę, kurios atsakymas – „vilkas“ – parašytas skliausteliuose eilėraščio pabaigoje. Kūrinio kompozicija labai žaidybiska ir išmoninga. Tiesa, čia taip pat išnyra ir akylesnį skaitytojų suintriguojančios religinių kodas.

Meditacinius ieškojimus, sapno mistiką, nuolat besikeičiančias erdves ir nuotaikas įtaigiai atskleidžia eilėraštis „lunatikas“ (p. 32–33): „paryciu į kambarį įskridusi zylė tupi ant komodos ar stebi mane / lengvu lunatiko žingsniu lipanti pro miegamajo langą tiesiai vaikystėn.“ Eilėraštis prasideda lunatiko kelione. Tai bene kertinis knygos tekstas, gražiai susišaukiantis su pavadinimu ir vainikuojančiais visas temas. Jis primeina lunatiko sapną – vienos nakties istoriją, kuriuoje gausu nesusijusių, netikėtai išnyrančių sapniškių vaizdų. Tai lyg vienos nakties koliažas, tampantis vientisa lunatiko kelione: „vidurnakti išlendu pro beprotnamio grotas, uždusęs bėgu per švintantį / Vilnių: sutinku poetą už Katedros, glamžanti mūzos papus: jis inkščia.“ Arba –

ilga ir skausminga giesmė, į eiles nusėdės lunatiko sapnas. Viena kelionė prilygsta vienai lunatiko dainai, kurioje ir susipina iš gausybės simbolių sudaryta istorija. Pirmą kartą skaitant iš tiesų sunku sugriebti pagrindinį eilėraščio motyvą, kąj pakiša ir ilgos, netikėtose vietose persokančios eilutės, toliau tēsiančios mintį, tad kūriny netgi primena prozą.

Dar vienas aptartinas kūrinx – „prostitutė“ (p. 53). Atrodo, tai turėtų būti purvina istorija, bet autorius pateikia angelišką ir kartu liūdną gyvenimo pasakojimą, tarsi paslepantį smerktinės tos negarbingos profesijos atstovės bruozus. Tekste taip pat rasime nuostabaus žodžių žaismo, kuri inspiruoja netikėtai eilucių šuoliai ir skyrybos nebuvinamas. Kartu tai ir vizualiai puikiai sudėliotas, akį traukiantis eilėraštis. Jis taikliai „iširašo“ į lunatikų dainas – kiekvienas naktinis savaip lunatikuojas. Tad nakties tamša ir sapno (arba košmaro) motyvas išlieka.

Jau iš pavadinimo nesunku išspėti, kad ši knyga – daugiaklodė. Taigi „Lunatikų dainos“ gali nuliūdinti lengvabūdį ir intertekstų neieskantį skaitytoją. Varijuojančios temos ir individualios eilėraščių struktūros tikrai žavi ir nukelia į lunatikų erdvę, kurion, prieš skaitant knygą, atrodė, ne kiekvienas gali pakliuti. I klausimą, kaip užciuoptyti giliašias V. V. Landsbergio eilių prasmes, galima atsakyti jo paties žodžiais: „jūs klausiate karaliau / kaip išmokau skraidyti: / tai tokia komos būsena / kurią pasiekti gali kiekvienas kareivis / kuris nors truputį domisi paukščiais / kuris po mūšio juos lesina ir kalbina / kol paukščiai pripranta prie jo / ir nebebijo“ (Žalgirio mūšis, p. 74).

Taigi prieš atsiverčiant „Lunatikų dainas“ reikėtų žinoti, kad tik išidrąsinus pavyks pasiduoti šitai sapnų koliažais raibuliuojančiai srovei.

¹ <http://www.vvl.lt>, „Didžiausias švietimas yra namuose, prie pietų stalo“, Tomas Dirgėla.

² Vytautas V. Landsbergis, *Lunatikų dainos*. – Vilnius: Vaga, 2004.

ji jų dalis surinkta iš margos publicistikos. Tik apie šio pobūdžio tekstus nesinori kalbėti lyg apie nuobodžią korespondenciją: europėti bandžiusiame, „mažojo Paryžiaus“ etiketes norėjusiuose išlaikyti tarpukario Kaune P. Andriušis sąmoningai skaitytojų dėmesį traukė savita rašymo maniera – M. Valančiaus ir K. Donelaičio stilių mišiniu – ir jų garsinuosioms ekscentriškoms idėjomis, pavyzdžiu, greitujų transporto priemonių amžiuje keliauti ir aprašyti judėjimą iš Kauno į Romos... pasikinkius žemaituką. Tačiau po karo emigravus kalbėjimo tonas ir temos keičiasi.

Kaip ir būdinga anuomet intensyviai rašiusių kūrėjų tekstams, publikacijos kintančioje spaudoje vėliau virsdavo knygomis. Problemiška, kai dalis užrašų joje ilgai užsilieka – būtent tokio likimo sulaukė dalis P. Andriušio kūrybinio palikimo (kiek žinoma, spaudoje publikuotų smaikščių kelionių po Lietuvą aprašymai tebe-

mis ir autorius stilių atskleidžiančiais dialogais. Perteikiant pažintį su vietovėmis ir miestais, dėmesys kreipiamas į nusistovėjusius paročius, gyvenimo būdą, svetingumą. Nors i užsienių autorų atvedė įvairios, dažniau neturistiškės priežastys (tarptautinė studentų darbo stovykla, išrekamuota kelionė su žemaituku, reporterio darbas), tekstai retai kada persmelkti asmeninių išgyvenimų, nes kalbantysis atrodo kaip veikėjas, ant peties pasitupdės kino kamerą. Rašoma sąmoningai: tautiečiams fiksuojamai pastebimi judesiai, bet labiau dalyvaujama miestų kasdienybėje, nei grožimasi fasadiui jų veidu. Kadangi adresatas visada aiškus, užrašuose kainos perteikiamos litais, gausu smagiu palyginimui su anuometine lietuviška ja tikrove:

„Kad būtų sukrypusi namų šitame vargingame kvartale, negalima pasakyti – visi mūriniai, nors neaukšti, toki patys kaip Utenoje, tik glaudžiai prie vienos kito sugrūsti ir laibų kaminių gausybė duoda jausti, kad čia vis dėlto Londonas. O, be to, žmoniškas asfaltas daro darbininkų gatveles gražesnes negu Utenos centralinės alėjos brukas, ar iš barbariškų akmenų suspaustas, arba Šančių pasididžiavimas – Juozapavičiaus prospektas“ (p. 119).

„– Koks ryt busoras? / – Nu, ar nematai, sau le sėda debesin – lietaus bus! / Bet Ispanijos kalnuose Jataucią Biriuukui nepasisektų pranašystės: čia debesys per minutę susirenka, per kitą išsisklaido“ (p. 208).

Karina ČEREŠKEVIČIŪTĖ

Ar šventieji vis dar gali būti pavyzdžiai?

Romualdo Granausko knyga „Šventųjų gyvenimai“* nėra sulaukusi nei daug dėmesio, nei recenzijų gausos ar reklamos. Interneto puslapiuose ji kartais pristatoma skambiais žodžiais – knyga apie pokari, tačiau parašyta naujai ir kitaip. Būtent šis faktas mane ir sudomino. Apie pokari kitaip? Ar tai įmanoma dabar, kai apie šį laikotarpį turime tikrai nemažai knygų ne tik apskritai lietuvių literatūroje, bet ir parašytų paties R. Granausko?

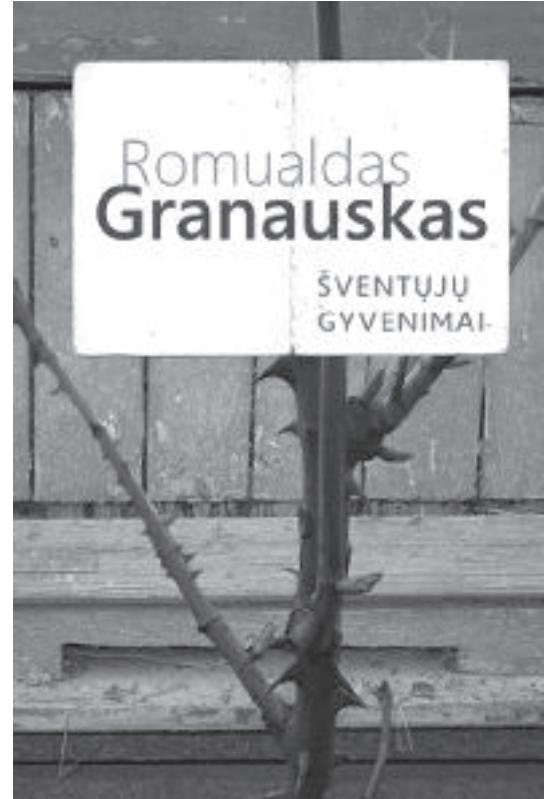
Skaitant pirmiausia patraukia kaip visada nepriekaištingas rašytojo stilius. Lengva sakinio tėkmė, kartais kuriama įtampa ir detektyvo užuomazga skatina versti puslapį po puslapio. Miesto žmogų įkvėpia platus gamtos peizažas: „Šiuo metu saulė leisdavosi anoj pusę už aštriu eglyno viršunių, tartum guldavosi ant ilgo dantyto pjūklo“ (p. 5). Įtikina ir veikėjų dialogai, atkuriamas žemaitiškas dialektas.

R. Granauskas istoriją plėtoja ištisės įdomiu, kiek neįprastu būdu – knygoje nėra vieno tėstino laiko, nuoseklaus pasakojimo. Žengiamą dieliais žingsniais – pasakotojas fiksuoja tik pra-

sidedančias partizanų kovas, vėliau pereina į *kolkhozų* kūrimo laikotarpį, galiausiai fiksuoja, kaip Lietuva išlaissvinama iš okupacijos.

Pirmiausia tai puikus vadovėlis, ne tiek atpaskojantis įvykius, kiek kalbantis apie žmogaus būti tame laike. Gebėjimas taikliai nusakyti veikėjo jausmą, esant tam tikrai situacijai, įtikinti skaitojo personažo išgyvenimais rodo rašytojo meistriškumą. Kad ir kaip ten būtų, dažnai atrodo, jog tai – vieninteliai dalykai, gelbėjantys šią knygą ir skatinantys ją paminti į rankas.

„Šventųjų gyvenimai“ – vienuolikos novoilių apysaka, atspindinti vieno kaimo istoriją. Pasakojimas kuriamas iš skirtinė perspektivy, kiekvieno veikėjo likimas papildo ir kuria viso kaimo gyvenimo panoramą. Personažai – paprasti žmonės, bet jų vardai turi simbolinę prasmę, visi jie pavadinti šventųjų garbei. Tikrų šventųjų ir knygos veikėjų veikimo sferos skiriasi, kartais net visiškai nesusijusios, tad kodėl personažai taip pavadinti? Atsakymą rasti lengva: tai paprasti kaimo žmonės – Augustinas, Zidorius, Paulina, Filomena, dar vadinama

Pilimana, ir kiti, kurių šventumas atskleidžia ju poelgiuose.

Visi jie vienaip ar kitaip kovoja dėl teisingumo, gėrio, dažnai pasiaukoja kitiems. Šiu žmonių darbai ne globalūs, tačiau gyvendami pagal nusistatytus moralinius principus ir elgdamiesi, kaip jiems atrodo teisinga, jie tampa aukštų moralinių nuostatų pavyzdžiais. R. Granauskas primena amžinias vertybes: pasiaukojimą, nesavanaudiškumą, meilę artimui. Kurdamas veikėjų paveikslus jis ryškiai nubrėžia ribą tarp gerujų ir blogujų: gerieji – tai lietuviai, be abejonių pasiaukojantys tėvynei tapdami partizanų ryšinkais, bandydamai įamžinti kraupias laisvės kovotojų žudynes, blogieji – tautiečiai, tapę stribais ir palenkinti okupacijos valdžios. Autoriaus pozicija aiški – svarbu nesavanaudiškai aukotis dėl gėrio, elgtis teisingai, būti patriotams. Šią nuostatą įkūnija rašytojo personažai: Paulina tampa partizanų ryšininkė ir aukoja gyvybę, kad neišduotų miške pasislėpusio mylimojo, Mikalina, būdama kaimo motytoja, įamžina kraupias partizanų žudynes, o savo dienoraštį slepia po grindimis, nes zino – jei-

Straipsniai kviečia įsivaizduoti žodžiu lengvai neperteikiamus kraštus, kuriuose ir lietuvis daugeliui vietinių atrodo egzotiškos tauybės. Sklaidant „Kelionių užrašus“ aiškėja, jog užsieniečiams tarpukario Lietuvą primena tragiskas „Lituanicos“ skrydis, eksportuota kiauliene, kuri „kažkada prigulėjo išdidžiai Suvalkijos kiaulei su taukuotais paslėpsniais ir linksmai užriesta uodega“ (p. 87) ir sportiniai pasiekimai. Tik vietoj krepšinio arba Arvydo Sabonio pasigirsta *kumštininko* Josepho Šarkio pavardė.

„Kelionių užrašai“ intriguoja nenuspėjamu turiniu, nes gausybė tekstu pasklidio po įvairius leidinius. Štai todėl jie neblogai reprezentuoja anuometinės, dažnai besikeičiančios spaudos charakterį, prie kurio P. Andriušis dezinosis. Pavyzdžiu, „Lietuvos studentui“ skiriamas šmaikštus straipsnis „Ispanų vynas gerti sveika“, pasakojama apie Paryžiaus studentų miestelyje lūpų dažais pagražintas išminčių

skulptūras, *oficiozui* „Lietuvos aidui“ pateikiami nenuobodūs, nestereotipiniai miestų aprašymai, publikuotos kultūrinės įvykių refleksijos (pavyzdžiu, regėta senųjų bardų misterija, W. Shakespeare'o „Kaip jums patinka“ tampa priežastimi pastebėti skirtumus nuo B. Dauguviečio laikais teatre vyrausius idėjų), siekta per teikiti susidūrimus su vetus lietuviavais, o „Ukininko patarėjuje“ *donelaitiška* sintaksė reiškėsi visu pajėgumu: „Atseit sudiev lietuviškam baltam žirgui, nes Anglijos ženklas išskėstais nagais liūtų nupaišytą turi, sudiev ir lietuviškam liežuviniui, nes su anglu šnekant gomurybą taip bjauriai gvaltavoti reikia, jogei pasikalbėjimą baigus gerklė nesvietiškai skaudėti ima“ (p. 93). P. Andriušio straipsniuose kartkartėmis pasitaikantis *susenobintas* žodingumas yra tik apgaulingai smagus kalbinis žaidimas, nes skaitant tekstus iš jų prabyla ne nežinomas šalies, provincijos atstovas, o pavydėtinai daug kalbų mokantis, komunikabilus (nebijantis vietiniam kumšteli į bei paploti per petj) ir smalsus europietis keliautojas, nesiremiantis išankstinėmis nuostatomis, neskubantis nei teisti, nei primi-

tyvai žavėtis kiekvienos anksčiau neaplinkybos šalies atributais, romantizuotais bokštų ar kalnų linkiais. Lygiai tokiu pat naiviu jis ne laiko ir adresato. Tai šiandien maloniai stebina, nes, kai kalbama apie tą patį smalsuoliui turistui prieinamą kultūrinį palikimą, nejusti nejaukios distancijos. Vis pasirodanti lietuviškoji patirtis atspindi ir leidžia identifikuoti tautiečio ir gana jaunos valstybės situaciją Europoje. Nuotaikingus P. Andriušio „Kelionių užrašus“ papildo ne tiek gožiantys vaizdai, kiek bene vien svetingi sutiktieji ir patiriamie realūs, užrašomo pasakojimo verti nutikimai.

Kitokį išpūdį kelia feljetonų rinkinys „Ir vis dėlto – juokimės!“, kuriame publikuojami teksta iš kadaise išleistų P. Adriušio rinkinių „Ir vis dėlto – juokimės“ (1946 m.), „Siuntinėlis iš Amerikos“ (1947 m.), „Daina iš kito galio“ (1962 m.) ir publicistikoje pasilikusieji bei dar neskelbtieji. Akiratyje – pokario situacija: pašiepiamos dipukų ir nesenai persikelusių emigrantų ydos ir gyvenimo būdas. Tai, ką, pavyzdžiu, pesimizmu, noru atsiriboti nuo nedraugingos

gu jį kas nors ras, jos laukia tremtis.

Tačiau patriotiškumas ir perdėm herojiški veikėjų veiksmai kartais šiek tiek erzina. Atrodo, kad idealizuodamas kai kurių personažų portretus autorius neretai linksta į patriotinį patosą. Žinoma, pastaruoju metu moralės nuostatos, patriotiškumas – ypač aktualios temos, beto, manau, jog nedaugelis mano kartos žmonių imtusi tokį pavojingų veiksmų. Vis dėlto skaitant kartais susidaro išpuolis, jog autorius tarsi neišeina iš savo komforto zonos ir nesistengia į temą pažvelgti naujai, suprasti šiuolaikinės vienuomenės, gyvenančios kitu laiku. Rašytojas imasi tų pačių priemonių: idealizuoją veikėjų paveikslus norėdamas parodyti, kokie anksčiau buvo žmonės ir kokie dabar, tarsi teigdamas, kad šiandien mums trūksta pasiaukojimo, gerumo ir meilės tévynei. Dažnai susidaro išpuolis, jog autorius ima moralizuoti. Primitivai teisiamas šiuolaikinis žmogus, idealizuojami gyvenusieji okupacijos metu. Sukama vis ta pati solidesnio amžiaus žmonėms būdinga plokštėlė: seniau žmonės buvo daug geresni, o dabar...

Jaunesnį skaitytoją tokia pozicija gali šiek tiek suerzinti, o senyviems sukelti melancholią ir prisiminimų laviną. Panašu, jog autorius ir stengiasi įtikti vyresniams skaitytojui, o jauniesiems palikti tik skambū ir gražiai parašytą moralą. Pasirinkdamas būtent tokius veikėjų portretus R. Granauskas rizikuja nusibosti arba likti nesuprastas, tapti dar vienu kanoniniu rašytoju, kuris padedamas į lentynas ir neskaitomas, nes naujoujį karta vis sunkiau ir sunkiau pripažįsta tokius personažus.

Knygos veiksmo plėtotė taip pat sukėlė abejonių. Apskritai pasakoja apie pokario Lietuvą – tik ką praužusios partizanų kovos, kuriams *kolchozai*. Si tema nei nauja, nei sena. Autorius meistriškai vaizduoja išgyventą sunkų laikotarpį, jaunajai kartai primindamas svarbias istorijos pamokas, tačiau ir čia nestebina naujumu.

Pradžioje fiksuojami pirmieji Lietuvos okupacijos metai, kai tik prasideda partizanų kovos. Tai įdomi tema ir puikiai parinktas laikotarpis, nes knygą apie šiuos ivykius lietuvių literatūroje ne tiek jau daug „Šventųjų gyvenimuose“ partizanų kovos paminimos, bet išsamiau neaprasomos – kartais norėdavosi platesnio pasakojo, įsigilinimo į kovotojų gyvenimą, jų artimųjų likimus, nes šis aspektas vis dar lieka mažiau pažintas. Knigos pradžioje sukuriama intriga – pasakoja apie brolių Beržonskių gyvenimą, pasitraukimą į miškus, apie jų artimuosius. Tačiau toliau skaitant nuo šios istorijos vis labiau

atitolstama, apie šių žmonių likimus tik užsimenama. Būtent pirmoji knygos dalis pasirodė įdomi ir intriguojanti.

Pabaigoje R. Granauskas vėl grižta prie jam labiau įprasto, paties išgyvento laikotarpio, tai yra *kolchozų* kūrimo, agrarinės kultūros niokojimo, kaimo kultūros nykimo. Toldamas nuo partizanų istorijų autorius vėl prabyla apie ryšio su gamta netekti: „Sako, šitaip ąžuolas suteikia žmogui stiprybęs. Ji dar pažiūrėjo iš apačios į šakas, jokios stiprybės nepajuto“ (p. 88). Suprantu, jog daugeliui Lietuvos žmonių šis laikotarpis buvo ypač skaudus, o „išrašyti“ netekcių neleido sovietinė propaganda ir cenzūra. R. Granauskui ši tema ypač artima, nes tai, ko gero, jo vaikystės prisiminimai ir liudijimai. Tačiau skaitant dažnai atrodo, kad autorius įstrigo laike ir vis dar negali pamiršti skaudžių praradimų, nebando aprašyti kitokio laikotarpio, rasti naujų intriguojančių istorijų, kurias patirę jo veikėjai, ir toliau būdami rašytojo vaizduotų šventųjų simboliais. R. Granauskas tarsi stengiasi aprašyti skaudžius vaikystės prisiminimus, kad jų ne pamirštų, vengia veikėjus įvelti į didesnius pagalvius nuotykius.

Šia knyga autorius neabejotinai įrodo savo meistriškumą ir talentą. R. Granauskas profesionaliai kuria skirtingus ir įtikinamus herojus, nelieka nė menkiausios abejonės jų patirčių tikruamu. Dialogų ir kalbos gyvumas pasakojimui teikia autentiškumo, stiliaus lengvumas ir minties sklandumas – žavi. Tačiau galbūt autorius stojo tiksėjimo šiuolaikine visuomenei ir per daug idealizuoją praeitį? Šiuo atveju palinkėjau jam į viską pažvelgti realistiškiau, nes ir dabar tarp mūsų galime rasti šventųjų, o ir ankstesniais laikais visokių žmonių būdavo. Norėčiau, kad R. Granauskas tiketų šiuolaikine visuomene, ją suprastų. Taip pat nudžiugintų labiau plėtojamas knygos veiksmas, tēsiama intriga. Galbūt derėtų pasirinkti naują, mažiau aprašytą laikotarpį, o ne „konsernuoti“ savo personažus kolūkiuose ir gimtosios žemės praradimuose, nebijoti veikėjų įvelti į naujus, pavojingus ir intriguojančius nuotykius. Žinoma, tokiu atveju knyga pretenduotų į romaną ar detektivą, tačiau manau, kad ir kitokius veikėjus, atsidūrusius kitoniškose situacijose, autorius puikiai sugebėtų paversti šventaišais. Svarbu, kad jie būtų ne tokie idealizuoti, artimesni dabarčiai.

* Romualdas Granauskas, *Šventųjų gyvenimai*. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2013.

aplankos skleidė Jono Meko dienoraščiai „Žmogus be vietos“ (2000 m.), P. Andriušiui tampa pagrindine kūrybine feljetonų medžiaga. Nors sąlygos tautinei kultūrai stovyklose yra bandemos kurti (lietuviškoje spaudoje publikuoti P. Andriušio tekstai – viena iš jos pozityvių plėtojimo pasekmii), gyvenimas pereinamosiosse zonose su daugybe būsimųjų migrantų skatinās skaudžią mažojo žmogaus išbuвimo situaciją perteikti groteskiškai. Todėl autorius žvilgsnis yra kur kas negailestingesnis, kandesnis: „Petroukienė iš kareiviškos spintelės išsitraukė šilkinę pagalvę, dar iš Lietuvos išsaugotą, kuri gulėdavo Kaune ant sofos per metines šventes geriausiemis svečiams pagerbtį, atsargiai pakélé siuntinį ir po juo pakišo minėtajį tauto-dailės kūrinį, sakytm, tik vakar dar išimtą iš Tamošaičio sodžiaus meno rinkinio. Jei neklystu, pagalvėlė dar buvo įkvėpinta“ (p. 82).

Sie tekstai padeda suprasti išvietintojo situacijos niuansus. P. Andriušis, gyvendamas teyrkštėmis humaniškai kasdienybėi prieštaraujančiomis sąlygomis, nesitenkinio lengvo turinio pašaipélémis ir atskleidé „nepatogiąj“,

dažniausiai šalia gyvenančio tautiečio pusė (plėšimai, juodoji rinka, žiaurumas ir kita; emigravus – materializmas), į visa tai žvelgė būdamas viduje, intelektualiai. Nepaisant aplinkybių, skatinusių drastiškiau kritikuoti, o ne kurti literatūrą, grąžinančią kad ir į prarastą tévynę, P. Andriušis vis dar kvietė juoktis, ir tokis tikslas atrodo vertas pagyrų, nors tekstai nestokojo numanomo didaktizmo. Tačiau jo feljetonai nėra primityvūs ar numanomi (nenuspėjamumas apskritai būdingas šiam autorui) – galima rasti ir satyrišką pjesę, „tiriamaži“ darbą, žodynėli, šmaikščių, enciklopediškai pateiktų emigrantus viliojančių šalių aprašymą, autorius pieštų iliustracijų, o knygos sudarytojo Remigijaus Misiūno parengtos išsamios pastabos gerokai pagilina skaitytojo žinias ir tikslingai, objektyviai įveda į istorinį kontekstą. Primenami P. Andriušio feljetonai – stipri atra-ma besidomintiesiems satyriniai žanrais bei jų kontekstu lietuvių literatūroje.

Neringa BUTNORIŪTĖ

Privati teritorija

Jurgis GIMBERIS

...labai atsakingi asmenys tiesiog per visas respublikos televizijas, tai yra milijonams girdint ir matant, ne kartą jau pripažino, kad nusikaltimų Tėvynėje pridaryta „pakankamai daug“; kai dar mokiausi pradžios mokykloje, prie Sadulino kalno, ir prisidarydavau „pakankamai daug“ nusikaltimų, tévai ir mokytojai imdavosi gan griežtų priemonių – jei pakanka, tai užtenka! Ir padėdavo; tai kol kas tiek apie prieveiksmio „pakankamai“ lietuvių kalboje vartojimą...

...kaip žmogus nustembi*, kai paaiškėja, jog yra dar ir kitokių paukščių – ne tik žvirbliai, varnos ir vištos! Su vištom tai paprasta – būna net užrašyta: „krūtinėlės“, „šlaunelės“ ir panašiai; žvirbliai – tie maži tokie, o varnų irgi būna īvairių – kovai, kuosos, šarkos, nekalbant jau apie žalvarnius, juodvarnius ir Baltas varnas; tose akmeninėse džiunglėse, dievaži, sulaukėti galima; jeigu ne televizorius ir poezija, net nežinotum, kad kažkur čiurlena upeliai, suokia laktutės, ulba blandėliai, o „bezdati“ – tai žydintys alyvų krūmai...

...gyveno kadaise Kanadoje toks išminčius ir humoristas Styvenas Lykokes (Stephen Leacock), kuris sakė: „Yra tokų žmonių, bet tai ne jūs ir ne aš, taigi yra tokų žmonių...“ – gražiai pasakyta, ar ne? Taigi yra tokų žmonių, kurie nesigincija tik todėl, kad žino geriau; ir kas žino, ar tai ne jūs ir ne aš...

...nenuostabu, kad moterys tampa firmų, korporacijų ir šalių prezidentėmis; šeimininkė visada gerai žino, ką aš privalau padaryti ir ko neturėciu daryti; apskritai gera šeimininkė gali aprūpinti veikla visą būrį žmonių aplinkui...

...neatsistebiu šunimis; kiek aš jūs prisižūrėjau (kieme ir televizoriuje), rodos, kad jiems vienodai rodo – prancūzai jie, ispanai, italai, vokiečiai, lenkai ar žemaičiai; kitą kartą net vaidenasi, kad šunys nesuka sau galvos, jog jie apskritai šunys; tiesiog sau būna, ir tiek; esa, esti, yra; žodžiu – ergo sum; nuostabu...

...jau daug metų kamuojas klausimas: ar yra noro laisvė?; ir, nepaisant to, drįstu tvirtint, kad iš esmės gyvename taip, kaip norime...

...kā padarysi, myliu cirką; kurį čia kartą pasirodė žonglierius, manipuliujantis muilo burbulais, – publika klykė iš susižavėjimo; buvau pakėrėtas; tikras artistas, galėtų būti politiku...

...labai daug pikčiurnų priviso; aš – tai kitas reikalas, aš iš prigimimo toks...

...nepykti; nepykti ant oro, ant valdžios, ant žmonos, vyro, praeivių, tarnautojų, patarnautojų, televizoriaus, šuns, vaikų, tévų, rusų, amerikonių, arabų, žydų, suvalkiečių, krikščionių demokratų, tiesiog krikščionių, tiesiog demokratų – nepykti; ką jie kalti, kad Dievas juos tokius sukūrė; nepykti ant Dievo...

...minute tylos pagerbkime nekalтай išnaikintuosius: „suokalbis“... „gerbūvis“... „liuosas“... „beve-lyti“... „susimildamas“... „pagatavas“... „aplasmai“... „sutvėrimas“... „tvartas“ (dėl visa ko – ką žinai, kiek ilgai tvers)... „gailestingumo sesuo“; gaila...

*toks linksnio ir veiksmožodžio derinimas tiesiog akis bado, bet skamba smagiai.

14 Tapatumo teritorijos

Gediminas JANKAUSKAS

Kino alchemijos meistras Vladislovas Starevičius

Vienas garsiausių pasaulyje animacinio kino kūrėjų Vladislovas Starevičius yra idealus „Tapatumo teritorijų“ personažas. Nedaug pasauliniam kine rasime menininkų, kurių nacionalinė priklausomybė būtų taip komplikuotai interpretuojama. Rusų kino žinyruose ir solidžiose enciklopedijose V. Starevičius (Vladislav Aleksandrovič Starevič) įvardijamas rusų (kartais patikslinama, kad žydų kilmės) dailininku ir operatoriumi, Rusijos animacinio kino pradininku. Lenkiškuose šaltiniuose Wladyslawas Starewicz'ius vadinamas lenkų kinematografininku, animacinio kino pionieriumi ir pirmojo pasaulyje lėlinio filmo autoriumi. Prancūzai šį žmogų vadina Ladislavu Starewitch ir nemažą jo meninio paveldo dalį priskiria prancūzų animacinio kino klasikai. Kas iš jų yra teisias? Visi turi pakankamai pagristų argumentų patvirtinti savo nuomones. Na, o mums didelė garbė, kad pirmuosius savo filmus erdinės animacijos pradininku tituluoja V. Starevičius kūrė Kaune.

Ne mažiau komplikuotas klausimas, kada ir kur gimė V. Starevičius. Visi šaltiniai mini 1882 m. rugpjūtį, bet nesutaria dėl dienos. Skiriasi ir įvairiose šaltiniuose įvardijama gimimo vieta. Dažniausiai minima Maskva ir Vilnius. Net bene rimčiausioje pasaulyje kino svetainėje www.imdb.com yra du netikslumai. Čia parašyta, kad V. Starevičius (W. Starewicz) gimė 1882 m. rugpjūčio 6 d. Vilniuje (Rusijos imperija, dabar Lietuva). Lenkai dažnai vietoje Rusijos imperijos po Vilniaus užrašo savo šalies pavadinimą, tuo pačiu taip pat nusižengdami istorinei tiesai.

Tikriausiai, patikimiausiu šaltiniu, tiksliai identifikuojant V. Starevičiaus gimimo datą ir vietą, laikytina animacininko anūkės Leonos Beartrice's Martin ir jos vyro Francois Martino sudaryta kūrybos apžvalga (1991 m.), kurios pradžioje autorai pateikė ir trumpą savo garsaus giminiacijo biografią. Iš jos pažymėme šią šeimos archyvuose patikslintą informaciją: lėlinės animacijos pionierius gimė 1882 m. rugpjūčio 8 d. Maskvoje. O iš žinyno „Dictionnaire du cinema“ (2001 m.) – tokią charakteristiką: L. Starewitch yra lenkų kilmės rusų ir prancūzų režisierius, animacijos kūrėjas, kinematografininko karjerą pradėjęs Kaune, tuometinėje carinės Rusijos provincijoje. Pasikapstykime tolimoje praeityje dar atidžiau.

Tėvas sukilėlis

Būsimojo kinematografininko tėvas Aleksandras Starevičius, gimęs Kėdainių rajono Surviliškių kaimे (greta Pakruostėlės), dalyvavo 1863-ųjų metų sukilime, o šiam pralaimėjus pasitraukė iš Lietuvos į rythus ir apsistojo Maskvoje, kur „Koriko“ Muravjovo žandarams susekti sukilimo dalyvi buvo sunuku. Tuo pat metu iš gimtujų namų, nuosavo dvaro Legeciuose (Pašušvio ir Šiaulėnų parapijoje), į Kauną buvo priversti pasitraukti ir sukilėlio uošviai – Aleksandras bei Jakobina Legeckai. Lenkų kino istorikai paprastai visus juos vadina savo tautiečiais, ir randa daug argumentų įrodinti Vladislovo „len-

kiškas“ šaknis. Lenkiškuose šaltiniuose netrūksta teiginių, kad lėlinės animacijos pradininkas laikė save lenku, lenkiškai raše dienoraščius ir net pabrėžia, kad gyvendamas Prancūzijoje net 42 metus iki mirties jis nesiekė tapti šios šalies piliečiu. Visgi minėtame lenkiškai rašytame Vladislovo dienoraštyje galima rasti prisiminimą apie tai, kaip jau gyvenant Kaune tėvas jį dažnai veždavosi į gimtinę Kėdainių krašte. Ten tėvas su aplinkiniais kalbėdavę vokiškai, rusiškai ir lietuviškai. O susirinkę į vakarones, visi, taip pat ir tėvas, dainuodavę tik lietuviškai.

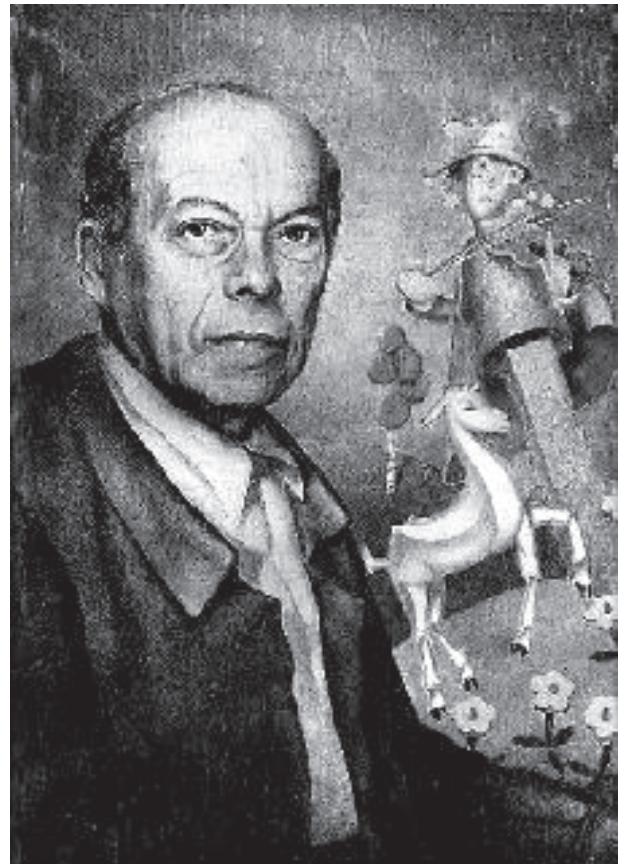
Lenkai dažnai cituoja Vladislovo artimo draugo Charles'o Fordo žodžius: „Skilinda gandai, kad Starevičius nėra lenkas. Jis visada buvo lenkas. Likus keliems mėnesiams iki II pasaulinio karo pradžios prodiuseris Stefanas Katelbachas su Starevičiumi pasirašė kontraktą filmui „Ponia Tvardovska“ (pagal Adomo Mickevičiaus baladę), ir tik Lenkijos okupacija sutrukėjo planams grįžti į Varšuvą“¹.

Palikime ramybėje šį akivaizdžiai subjektivų teiginį ir grįžkime prie faktų. O jie teigia, kad V. Starevičius gimė Maskvoje 1882 m. rugpjūčio 8 d. Bet kai berniukui sukako ketveri metukai, mirė jo mama, ir tėvas sūnų atvežė į Kauną pas senelius Legeckus. Čia Vladislovas gyveno net 26 metus.

Pirmi žingsniai Kaune

Kaune Vladislovas mokėsi tuometinėje vyrų (vėliau – berniukų) gimnazijoje. Iš trečios klasės mokinys buvo pašalintas su „vilko“ bilietu. Anot Benjamo Žulio, už tai, kad „vietoj stačiatikių pamaldų cerkvėje gimnazistas bastydavosi po miškelį stebėdamas žiogą, varlių, vabalų gyvenimą“². Anuo metu carinės Rusijos vyriausybė, norėdama kuo greičiau surusinti Lietuvą, griežtai reikalavo, kad gimnazistai lankytų cerkvę. Per metus praleidus daugiau kaip trejas pamaldas, gimnazistas perkeliamas į kitą klasę. Tik 1889 m. katalikams moksleiviams buvo suteikta caro malonė – pirma mokiniai turi cerkvę dalyvauti pamaldose, o paskui gali eti į savo bažnyčią.

Testi mokslu Vladislovas išvyko į Dorpatą (Tar-

Vladislovas Starevičius.

tu), ten pradėjo leisti ranka rašytą sasiuvinio formato žurnaliuką su piešiniais „Karakuli į kliaksy“ („Keverzonės ir juoduliai“). Tiražas – tik trys egzemplioriai. Spalvotu viršeliu papuoštame leidinėlyje skaitytojai rasdavo prozos dalykeliu, eileraštku, humoristinių mišlių, rebusų, šmaikščių skelbimų. Vladislovas buvo žurnalo autorius, redaktorius, dailininkas ir leidėjas. Tada jis išgarsėjo ir savo šmaikščiais šaržais bei karikatūromis. „Kartą gabiam gimnazistui kapelionas pavedė nutaptyti bažnyčiai keturis Romos kareivius, stovinčius prie Kristaus karto. Su užsidegimu jis émési darbo. Kai gimnazistai pamaté žmogaus dydžio sargybinius, negaléjo sulaikyti juoko – visi keturi pavaizduotieji turėjo jų gimnazijos kapeliono veidus. Tačiau dvasininkas nesupyk. Jis Starevičių netgi pagyrė ir paprašė padaryti lotyniškus užrašus virš didžiojo altoriaus“³. Bet ir Dorpato gimnazijos V. Starevičius nebaigė – metė mokslus būdamas penktaje klasėje. Jam pasidarė nuobodu sédēti paskaitose, energingas vaikinas ilgėjosi konkretaus darbo.

Grįžę į Kauną, V. Starevičius mielai dalyvavo Legeckų namuose rengiamuose muzikiniuose vakuose. Juos tekdaug rengti slaptai, reikėdavę sau gotis, kad nesužinotų caro „ochranka“, persegiojanti bet kokį tautinį judėjimą. Pragyvenimui tada Vladislovas užsidirbdavo tapydamas peizažus, kuriuos pasirašinėjo slapyvardžiu „Wlas“. Jo darbai susilaikė pasisekimu ir atsirado netgi juos kolekcionuojančių kaumiečių. Praversdavo į honorarai, gauti už lenkų humoristiniame savaitraštyje „Krzywe Zwiadczenie“ („Kreivas veidrodis“) spaustinamas karikatūras. O 1903 m. kovo 21 d. Kauno miesto teatre įvyko vienaveiksnių operečių „Martynas Rūdakas“ ir „Modelis“ premjera. Dekoracijas šiam spektakliui kūrė dailininkas „iš Dievo malonės“ – V. Starevičius. Besibaigiant pertraukai po pirmojo vaidinimo, jau užgesus šviesai ir pasigirdus pirmiesiems muzikos akordams, balkone prieš sceną kažkas garsiai suriko: „Šalin vienvaldyst! Bravo!“ Iš viršaus į parterį pasipylė įvairiaspalviai spausdinti anticariiniai šūkiai ir atsišaukimi. Policija ir žandarai tą vakarą teatre sulaike 59 asmenis. Po šio politinio incidento vaidinimai ir viešai rengiami vakarai buvo uždrausti.

Panaikinus lietuviškos spaudos draudimą Vla-

Tapatumo teritorijos 15

dislovas stacia galva nėrė į du naujus užsiemimus – fotografiją ir entomologiją (taip vadinama zoologijos mokslo sritis, nagrinėjanti vabzdžius). Abi šios aistros netrukus atves V. Starevičių į kiną.

Meilė vabalams ir kinui

1905 m. pabaigoje Kaune Nikolajaus prospektė (dabartinėje Laisvės alėjoje) buvo atidarytas pirmasis stacionarus kino teatras „L. Bovi“. Ką reiškia tokis pavadinimas, kauniečiai nežinojo, bet lankytis „judančiu“ paveikslu“ seansuose iš karto pamėgo. Vėliau pagrindinėje miesto arterijoje išdygo dar keili kino teatrai, padidėjo konkurencija, atsirado didesnė filmų įvairovė, o Vladislovas gavo galimybę prie Kauno mokesčių rūmų tarnautojo algos prisdurti kelis rublius piešiant kino plakatus ir lengvinėmis sąlygomis (dažniausiai už dyką) žiūrėti filmus. Labiausiai jam patiko fantastiniai ir triukų filmai, kuriuos kūrė prancūzas Georges'as Meliesas.

Tada ir gime drąsi mintis pačiam kurti filmus. Tik kur gauti šimtų rublių kino kamerai nusipirkti? Naujam sumanymui nepritarė nei giminės („Dar bėtrūksta, kad orlaivius pradėtum konstruoti, dabar oreivystė madoje“, – šeimos taryboje neva pasakės dėdė Teofilis), nei jauna žmona, turėjusi nuosavą skrybėlių parduotuvę („Pirk, jei nori, aš tau nė kaipokos neduošiu“).

Nematydamas kitos išeities, Vladislovas traukiui nuvyko į Maskvą, prisistatė prancūzų kino firmų „Broliai Pathe“ ir „Gaumont“ astovams, bet šie tik pasijuokė iš provincialo noro kurti filmus, kuriuose vaidintų vabzdžiai ir gyvūnai. Prancūzai tada Rusijoje buvo monopolistai ir nebuvu suinteresuoti rusiškų filmų gamyba. Bet pirmuosius žingsnius šia linkme rusai jau buvo padarę. Baigęs karinę tarnybą didelis fotografijos mylėtojas Aleksandras Chanžonkovas klojo pamatus savo kino kompanijai, kurios filmus puošė logotipas su Pegaso atvaizdu. Būtent šis Rusijos kino pradininkas ir pirmasis kino magnatas patikėjo iš Kauno atvykusiu vaikiniu ir pardavė jam kino kamerą išsimokėtinai su sąlyga, kad Starevičius pirmają savo filmų kopiją atsius jam, Chanžonkovui.

Su šia 49 kilogramus svėrusia „Urban“ firmos kamera Vladas dažnai vaikščiojo į gamtą, ten filmavo

laumžirgijus ir visokiausius vabalus.

Kaip tik tada Kauno muziejaus vedėjas archeologas Tadas Daugirdas pasiūlė V. Starevičiui pagaminti etnografinį filmą. Ilgai įkalbinėti nereikėjo, ir po dviejų mėnesių, 1909-ųjų rudeni, buvo baigtas filmas „Prie Nemuno“. Kino istorikai teigia, kad 1909-ieji yra lietuviško kino pradžia, nes tada pirmuoju filmu, pavadintus „Laiškais iš tėvynės“, Lietuvoje nufilmavo iš Amerikos atvykės Antanas Račiūnas. V. Starevičiaus filmas „Prie Nemuno“ taip pat pagrįstai laikomas vienu pirmųjų lietuviškų filmų, kuriame užfiksuotos istorinės Lietuvos vietovės.

Nors šis šio dešimties minučių trukmės filmo neįsiliko, mūsų režisierui ir kino metraštiniukui Vytautui Mikalauskui pavyko atkurti jo turinį iš paminių spaudoje: „Kino juosteje operatorius užfiksavo Nemuno pakrantėse niūkstantčius pilii griuvėsius, archeologinių kasinėjimų metu rastus papuosalus, ginklų liekanas, akmeninius kirvukus. Iš ši filmų V. Starevičius ištraukė Devintinių procesiją, einančią aplink seną Zapyškio bažnyčią. Turėdamas īgimtą humorą jausmą, jis nufilmavo besimušančius elgetas, nepasidalijančius išmaldos. Žiūrovams ši vieta visada sukeldavo juoką. Paskutinis kadras – įkaitęs saulės diskas tuoju palies Nemuną. Nuožulnijų saulės spinduliu nužertos iš vandens į krantą brenda karvę“⁴.

„Prie Nemuno“ buvo pagamintos tik dvi kopijos. Vieną (kaip buvo sutarta) autorius nusuntė į Maskvą, kitą padovanovojo savo bičiuliui T. Daugirdui, kuris padėjo ne tik patarimais, bet ir parėmė filmo kūrimą. Tais pačiais metais V. Starevičius sukurė dar du entomologinius filmus „Laumžirgių gyvenimas“ ir „Skarabėjai“ (taip senovės Egipte buvo vadintami šventejii vabalai, freskose vaizduojami rišenantys Saulę). Tai buvo generalinė repeticija prieš pačius svarbiausius darbus, kurie V. Starevičiui suteikė galimybę vadintis erdviniu (kartais ji vadina tūrine ar tiesiog lėline) animacijos pradininku.

„Elniaragių kova“

V. Starevičiaus 1910 m. Kaune sukurtas animacinis filmas „Elniaragių kova“ tapo jo unikalios kūrybos atskaitos tašku. Ši filmą kino istorikai vadina

„pirmuoju pasaulyje eksperimentinės lėlinės animacijos kūriniu“. Įkvėpimo „Elniaragių kovai“ autorius pasisémė Kauno Ažuolyne. Kartą čia aukštoje žolėje jis pamatė du susikibusius raguotus vabalus. Elniaragiai arba paprastaisiais elniavabaliais (lot. *Lucanus cervus*) vadinti vabzdžiai savo ginčą sprendė „vyriškai“. Kitą vakarą į šią vietą jau su kino kamera atėjės V. Starevičius peštukų ilgai nerado, o kai juos aptiko, tai tuo pat išitikino, kad juos filmuoti aukštoje žolėje nepatogu, o ir vakarop kryptstančios saulės apšvietimas jau buvo silpnas. Tada operatorius pagavo vabalus ir kartoninėje dėžutėje parnešė namo, ketindamas atkurti matytą sceną inscenizuotoje aplinkoje. Iš krūmų šakelių ir samanų ant stalo pasigamino dekoracijas, įjungė apšvietimo lempas ir pasiruošė filmuoti. Bet vabalai jokiui būdu nenorėjo net priartėti vienas prie kito, o atvirkšciai, kuo greičiau spruko į priešingus stalos kampus. Tada filmo kūrėjas griebėsi apgaulės. Jis į improvizuotą kovos lauką išleido elniaragių patelep, manydamas, kad „damos“ akivaizdoje vabalai ims elgtis kaip tikri riteriai. Bet ši klasta nepadėjo. Šviesos išgąsdinti kovotojai sustingo tarsi burtų lazdeles užkerėti.

Archimedes, kaip žinia, svarbū atradimą padarė mirkdamas vonioje. V. Starevičiui proga šuktelėti „Eureka!“ gimė gulint lovoje. Kartą vakare, ieškodamas išeities iš beviltiškos situacijos, jis prisiminė, kaip su pieštais personažais elgiasi animacinių filmų kūrėjai: „Jeigu įmanoma atgaivinti iš esinėjimų, tai kodėl gi negalima priversti judėti negyvą vabalą?“. Reikia tik užmigdyti jį eteriu, preparuoti ir, rankytes bei kojutes sutvirtinus lanksciai viela keisti galūnių padėtis, o tada filmuoti patraukiant juostą kino kameroje tik per vieną kadrą. Tai buvo panašu į fotografavimą. Juodėsių fazes operatorius keitė 16 kadru vienai filmo sekundei. Tai atitiko ano meto filmavimo ir filmų demonstravimo greitį.

Niekas tada dar nežinojo, kad kuklus Kauno mokesčių rūmų darbuotojas, jau paaukštintas pareigose ir tituluoamas kolegijos registratoriumi, Kaune įvykdė tikrą perversmą, kuris netrukus nustebins visą pasaulį.

Kai gandas apie šį filmą pasiekė A. Chanžonkovo ausis, V. Starevičius buvo pakviestas į Maskvą. Kaip tik tada „Elniaragių kovos“ autorius, susižavėjęs Kaune įvykusiu rusų aviatoriaus Sergejaus Utōckino pasirodymu, sugalvojo surasti „Vabzdžių aviacijos savaitę“, kurios herojai vabalai skraidytų žaisliniais lėktuvėliais. Pradinius darbus nutraukė telegrama iš Maskvos.

Pirmieji rekordai Maskvoje

Maskvoje V. Starevičius iki 1919 metų kūrė animacinius ir vaidybinius filmus. Čia jis ne kartą buvo vadintamas geriausiu operatoriumi caro valdomoje imperijoje. 1911-ųjų vasarą jis pasirašo kontraktą. Abejones išsklaidė tai, kad pradžiai A. Chanžonkovas pasiūlė šimto rublių mėnesinį atlygi (Kaune V. Starevičius gaudavo keturiasdešimt). I dar vieną argumentą, kad žmona nesutiks keltis į Maskvą, nes Kaune turi skrybėlių parduotuvę, buvo atsakyta: „Dėl to nesirūpinkit. Parduotuvę nupirkis“.

Nukelta į 16 p.

¹ http://encyklopedia.naukowy.pl/Wladyslaw_Starewicz.
² B. Žulys. Lėlių animacijos burtininkas. XXI amžius, Nr. 66 (1563);

³ V. Mikalauskas. *Stebukladaris iš Kauno*. Lietuvos kinematografininkų sajunga, Vilnius, 2005, psl. 39.
⁴ V. Mikalauskas. *Kinas Lietuvoje*. Vilnius: Margi raštai, 1999, psl. 63.

16 Tapatumo teritorijos

Kino alchemijos meistras Vladislovas Starevičius

Atkelta iš 15 p.

I Maskvą, savo gimtajį miestą, V. Starevičius išvyko su žmona Ana, dukrele Irena ir pagalbininke Marija Wodzinską, kuri padėdavo filmus monetoti. Pirmojo čia sukurto filmo „Gražuolė Lukaničia“ premjera įvyko 1912 m. kovo 26 d. Pagrindiniai veikėjai taip pat buvo vabalai. Kino kritikai filmą vadino „sukrečiančia viduramžių drama“ ir „bataline fejerija, parodijuojančia nuotykių filmus su meilės scenomis“. „Gražioji Lukaničia“ neparodijavo konkretaus kūrinio, o buvo nukreipta prieš „aukštojo“ meno produktų tradicijas, kurias nuo 1908 m. sekmingai puoselėjo prancūzai vadina muose „film d'art“ („meniniuose“) filmuose, pri menančiuose grandiozinius spektaklius. Filme, kurį pagal siužetą galima priskirti prie istorinių dramų bei kostiuminių melodramų, V. Starevičius, aktorius pakeitės lėlėmis, išjuokė ekranui netinkamą pompastišką vaidybą, išryškino melodramų siužetinius štampus. Spaudoje aptarinėjant „Gražiąjā Lukaničią“ mirėjo žodis „stebuklas“ ir su pasididžiavimu buvo pabrėžiamą, kad daugiau nei šimtas šio filmo kopijų parduota Amerikoje ir Europos šalyse. Tai buvo tikras rekordas.

Žiūrovai, filmą entuziastingai aprašinėję žurnalistai ir net dalis profesionalų buvo įsitikinę, kas filmo kūrėjai panaudovo specialiai išdresuotus vabzdžius. Firmos vadovai ir autorius tokiai versjai neprieštaravo.

Tuo po „Gražuolės Lukanidos“ V. Starevičius imasi realizuoti projektus, sugalvotus dar Kaune. Greitai ekranus pasiekia ir „Vabzdžių aviacijos saaitė“, ir tikras šedevras – „Kino operatoriaus kerštas“ (1912 m.). Siame filme puikiai pasireiškė ir autorius išmonė, ir ironija, ir meistriškas mokėjimas žaisti parodijos žanro elementais. Ši istorija prasideda banalus anekdoto prologu (vyras vabalas išvyksta ilgam darbo reikalais, o nuobodžiaujanti žmona tuo pat pasikviečia meilužį dailininką), vėliau veiksmas persikelia į kabaretą „Linksmoji Žiogė“, o paskui ir į „Meilės viešbutį“, kuriamo kompromituojančias pikantiškas scenas pro raktu skyllutę nufilmuoja dviračiu važinėjantis vabalas kino operatorius. Filmo pabaigoje šie skandalinių kadrai demonstruojami miško kino teatro ekrane ir išprovokuoja tikras muštynes. Tuometinė spauda rašė: „Maskvoje gyvena stebukladarys, taip ištreniruojantis vabalus, kad jie gyvena žmonių gyvenimuis.“ Kai kas netgi kabareto scenoje matytas šokių scenas lygino su... Maskvoje anuomet labai populiarios amerikiečių šokėjos Isadoras Duncan pasiromais.

Vladislovas Starevičius su dukra ir vabala.

Vėliau panašia maniera buvo sukurti pasaulinę slovę V. Starevičiu pelnę filmai „Linksmos gyvūnų gyvenimo scenos“ (1912 m.), „Miško gyventojų Kalėdos“, „Keturi velniai“, „Žiogas ir skruzdėlė“ (visi – 1913 m.).

Filmas „Žiogas ir skruzdėlė“ buvo parodytas caro Nikolajaus II sūnui, kuriam jis labai patikės ir jo kūrėjas buvo apdovanotas aukso žiedu su deimantu. A. Chanžonkovas ta proga padovanavo V. Starevičiui automobilį – tai buvo didelės prabangos ženklas, nes tuo metu Maskvos gatvėmis važinėjo tik septyni lengvieji automobiliai.

Kadangi už daug triūs reikalaujančius animacinius filmus buvo mokama kur kas mažiau, nei už vaidybinius, 1913 m. V. Starevičius imasi vaidybiniu kino, bet ir šioje srityje siekia būti visų galų meistras – rašo scenarijus, režisuoja, filmuoja, piešia ir kuria dekoracijas, montuoja nufilmuotą mėdziagą, net kartais dirba kino mechaniku.

Dabar nuolatiniu jo bendraautoriumi tampa Nikolajus Gogolis. Pagal literatūros klasiko fantastinius kūrinius V. Starevičius susuka „Baisų kerštą“ (1913 m.), „Kūčių naktį“ (1913 m.), „Portretą“ (1915 m.), „Baubą“ (1918 m.), „Gegužės naktį“ (1918 m.). Prie grynosios animacijos jis sugriž emigravęs į Prancūziją.

Po 1917 m. įvykdyto bolševikų perversmo (būtent taip, o visai ne revoliucija ši Rusijos istorijoje lūžio momentą pavadino vienas jo iniciatorių Leivas Trockis) A. Chanžonkovas savo studiją perkėlė į Jaltą, į kurią bolševikai dar nebuvo iškėlę kojos. Cia V. Starevičius sukūrė „Jūrų žvaigždę“ („Stella maris“), kurią kartais vadino geriausiu savo filmu. Bet ramybė truko neilgai, ir 1919 m. pakviestas italių firmos „Icarus-film“ vadovui V. Starevičius išvyko į Vakarus. Po trumpos viešnagės Stambule ir Romoje šeimaapsistoja Prancūzijos mieste Fontenay-sous-Bois, netoli Paryžiaus. Cia nuo 1922 m. iki mirties V. Starevičius gyveno 43 metus ir sukūrė dar beveik tris dešimtis filmų, apie kuriuos prancūzų kino istorikai rašė: „Tai buvo visai nauja estetika, kuriai suteikta beveik tobula forma.“

„XX amžiaus Ezopas“

Pirmasis V. Starevičiaus Prancūzijoje sukurtas filmas vadinosi „Voro pinklėse“ (1920 m.) ir pasakojo apie musę – bankininko išlaikytinę. Tai buvo dar viena saloninių melodramų parodija. Šis darbas skirtasis nuo ankstesnių V. Starevičiaus filmų. Mat vorų ir musių snukučiai buvo labai lankstūs, tad filmuojuant iš arti žiūrovai matė įvairias gyvūnų mimikas. Šiuos išradimus autorius naudojo ir vėliau, tik niekam (išskyrus ištikimiausią pagalbininkę žmoną) savo kūrybos paslapčių neatskleidė. I klausimus atsa-

kinėjo paprastai: „Ypatingos paslapties neturiu. Viską lemia darbas. Tiesiog viskas mano filmuose kruopščiai sudėliota iš atskirų kadru.“

„XX amžiaus Ezopu“ Prancūzijoje pramintas V. Starevičius visuomet dirbo „šeimyninės rangos“ principu. Vyresnioji dukra Irene rašė scenarijus ir padėdavo filmuojant, jaunesnioji Jeanne, labiau žinoma savo sceniniu vardu Nina Star, vaidino filmuose, kuriuose tėvas derino animaciją ir aktorinę vaidybą. Ji buvo ir modeliu, kai tėtis eskizuodavo veido išraiškas, gestus, kuriuos suteikdavo filmu personažams. Žmona Ana gamino lėles, siuvo joms dražužius.

Nemažą dalį Prancūzijoje sukurtų filmų sudaro pasakų ir pasakėlių siužetai. Rusijoje kurtų filmų istorijas V. Starevičius susirasdavo Ivano Krylovo pasakėliose, panašūs prancūziški filmai gimė iš Jeanas de la Fontaine'o tekštų. Pavyzdžiu „Varlės reikalauja sau karaliaus“ (1924 m.). Emigracijoje tuo metu gyvenęs rusų rašytojas Aleksandras Kuprinas taip rašė apie šį jam labai patikusį filmą: „Reikia savo akimis pamatyti tą varlių parlamentą su čia kunkuliujančiomis perdėtomis aistromis ir audringais pasiskymais, kad suprastum šio veikalo žavesį, užburiantį ir suaugusius, ir vaikus...“

Koks juokingas viriausias varlių delegatas, skaitantis niekaip nesibaigiantį pašloviniimą naujam monarchui – gandrui, ir su kokiu iškilmingu pačiamu gandras praryja ir patį oratorių, ir jo sąsiuvinį. V. Starevičiaus darbas man pasirodė nuostabus ir kupinas autorius meilės, paženklintos ne pasiekiamo ir nuostabaus kruopštumo.“

V. Starevičiu niekad netrūko ne tik kruopštumo, bet ir išradinguo. Ilgai galima pasakoti apie jo unikalius kombinuoto filmavimo pavyzdžius (dar dažniausiai vadinamus triukais). Dar dirbdamas Rusijoje jis sumanai derino savo mėgstamiausią lėlinį kiną su vaidybiniu. Siurrealistinėje pasakoje „Kūčių naktį“ gerai atskleista N. Gogolio „fantastinio realizmo“ stilistika. Garsus aktorius Ivanas Mozžuchinas vaidino Velniaj, Kūčių naktį nuo žvaigždėto dangaus pavogus mėnulį ir viename Ukrainos kaime sukelusį tikrą chaosą. Filme yra daug kombinuoto filmavimo scenų, pavyzdžiu ta, kurioje Velnias skraidina kalyvį Vakulą į Peterburgą iš pačios carienės kalvio prašyti kurpacių merginai. Ispūdinėti atrodo ir kelionė baigianti scena, kurioje Velnias akimirksniu sumažėja iki pelytės dydžio ir šmirkšteli kalvui į kišenę.

Grafinės animacijos filmas „Gaidys ir Pegasas“ (1912 m.) – tai kinematografo pagalba atgaivintos karikatūros pavyzdys, kuri veikiai galima priskirti vaizduojamajam menui. Tai buvo ne tik alegorinius pasakojimus su moralu, bet ir grynae kinematografinė potekštę turintis filmas. Mat didingas gaidžio profilis buvo didžiausio Prancūzijos kino pramo-

ninko Charles'o Pathe emblema, o sparnuotas arklis puikavosi kiekvieno A. Chanžonkovo filmo pradiniuose kadruose.

Filme „Keturi velniai“ (1913 m.) V. Starevičius parodijavo tuomet nepaprastai populiarus tragiskos tematikos danų filmus, kurių veiksmas plėtojosi cirke. V. Starevičiaus versijoje visus cirko personažus vaidino varlės, pelės ir žiurkės. Kai kurie žiūrovai į šį filmą reagavo kaip į pasityciojamą ir netgi mylimų daniškų melodramų įžeidimą. Gal todėl, kad „Keturiems velniams“ buvo būdinga satyrinė ar net groteskinė tonacija, kuri vėliau išpopuliarejo siurrealistų bei dadaistų groteskiškose parodijose.

Ko gero, šmaikščiausią parodiją V. Starevičius sukūrė 1923 m. „Juoda ir balta meilė“ parodijavo Holivudo madas ir tenyksčius paprocius, šaipesi iš amerikietiško vesterno stereotipų, o pagrindinius veikėjus vaidino lélės, panašios į Charlie'o Chaplinio valkata, Tomo Mix'o kaubojų ir Mary Pickford naivuolę kaimo mergelę.

Prasidėjus I pasauliniam karui V. Starevičius sukūrė „Belgijos leliją“, kuri prasideda vaidybiniuose kadrais apie tai, kaip senelis anūkei (jā vaidino dukra Irena) sekė pasaką apie gražuolę leliją, augančią ant upelio kranto. Toliau jau animacinė vabzdžių kariuomenė nukerta gražuolę gėlę ir ja tarsi tiltu su visa amunicija keliasi į kitą krantą. Akivaizdu, kad tai buvo antikarinė alegorija, skirta Belgijos okupacijai. Panašių antvokiškų filmų, pasitelkdamas groteską, V. Starevičius sukūrė ir daugiau.

Du kartus V. Starevičius ekranizavo pasakęčią „Žiogas ir skrūzdė“. Pirmą kartą dar Rusijoje (1913 m.), antrąjį jau Prancūzijoje (1927 m.). Abu kartus personažus autorius kūrė suteikdamas jiems antropomorfinių bruožų ir dėmesio skirdamas elgsenai. Žiogo snukutis panašus į pailgą žmogaus veidą, suglausti persišviečiantys sparneliai primena apsiausėtą, o jo galūnės – žmogaus rankas ir kojas.

Jau minėtoje alegoriijoje „Varlės reikalauja sau karaliaus“ V. Starevičius panaudojo erdvinės ir grafinės animacijos technikas kurdamas masuotes: pirmame plane „vaidino“ varlės-lélės, o kituose planuose lélės pakeitė piešiniai. Povandeninės scenos buvo padarytos pro akvariumo stiklą nufilmuotus vaizdus sujungus su animacija. Pagal dar vieną J. de la Fontaine'o pasakęčią sukurtame filme „Miesto pelė ir laukų pelė“ (1927 m.)

autorius kombinuoja dokumentinius kadrus, lėles ir gyvo katino vaizdus.

Savotišką daugkartinės ekspozicijos panaudojimų rekordą V. Starevičius pasiekė filme „Ponas Tvardovskis“ (1917 m.). Raganų puotos scenai jis pasitelkė net trisdešimtkartinę ekspoziciją, vadinais, tame pačiame juostos gabale nufilmavo trisdešimt atskirų epizodų. Šiame filme, kuriant pasakiškus interjerus ir kitus stebuklus, panaudota ir grafinė animacija. O kartais efektingus ir stebinančius kino kadrus V. Starevičius išgaudavo ir paprastomis priemonėmis. Pavyzdžiu, visi atkreipė dėmesį į mistinę šviesą skleidusį laužą, bet niekas nesuprato, kad šią sceną filmuojant buvo panaudotas sniege užkastas kino projektorius.

Filme „Jola“ (1918 m.) dvięjų epizodų montažui V. Starevičius pirmą kartą kino istorijoje panaudojo užtemimą su kino kameros atsitraukimu bei užtemimą su kameros priartėjimu. Baigiantis filmo epizodu, užuot daręs vien užtemimą, jis atsitraukdavo su kino kamera, o paskui juostą atsukdavo atgal ir naują epizodą filmuodavo su kino kameros priartėjimu. Tokie filmo epizodai ekrane atrodė pasakiškai: vienas vaizdas nutoldamas pranykdavo kažkur rūke, o kitas vaizdas iš jo atsirasdavo.

Genialiai paprastai jis igyvendino iš italių „Kabirijos“ (1914 m., rež. Giovanni Pastrone) perimtą finalinę sceną su sparnuotais angelais, besisukančiais ratu virš visas negandas įveikusių herojų. Panašaus efekto vaidybiniame filme „Jūrų žvaigždė“ V. Starevičius pasiekė, privertęs suktis filmavimo aparata, o ne platformą. Toks sprendimas, pasak S. Ginsburgo, „tuo metu buvo tikrai drąsus ir netikėtas“.

V. Starevičiaus nuopelnai pasauliniam kinui nepaprastai vien erdinės animacijos pagrindinių principų sukurimui. Jis atrado daug kombinuoto filmavimo triukų ir apšvietimo efektų, kuriais naudojamas ir šiandien.

Apdovanojimai ir pagerbimai

V. Starevičiaus filmografijoje – apie 100 juostų. Kai kurie filmai apdovanoti kino festivaliuose. Jo darbai saugojami Maskvos ir kituose Europos bei Amerikos archyvuose. Kūrė palikimu rūpinasi Paryžiuje gyvenanti jo vaikaitė Beatrice Leonina Martin. Ji lankėsi Vilniuje, Rumšiškių liaudies

buities muziejuje. Žavėdamasi mūsų gamta ji sakė: „Aš dabar suprantu, kodėl senelis stengėsi savo kūryboje atskleisti savos vaikystės aplinką. Lietuvos gamta iš tiesų nuostabi.“

Pirmasis V. Starevičiaus darbas vaidybiniame kine „Baisus kerštas“ buvo apdovanotas aukso medaliu Milano kino festivalyje 1913 m., taip pat atvėrė kelius rusų gamybos filmams Japonijos rinkoje. 1915 m. sukurtas „Ruslanas ir Liudmila“ pripažintas geriausia ikirevoluciune A. Puškino ekranizacija. Filmas „Lakštingalos giesmė“ (1923 m.) apdovanotas Hugo Riesenfieldo aukso medaliu kaip geriausias trumpametražis filmas. Tokia garbė Europoje sukurtam filmui atiteko pirmą kartą. V. Starevičius buvo kviečiamas į Ameriką, tačiau atsisakė, nenorėdamas prarasti kūrėjo laisvės. Lėlinės animacijos pradininko filmai „Zanzabelė Paryžiuje“ 1947 m. ir „Paparčio žiedas“ (1949 m.) Venecijos kino festivaliuose buvo pripažinti geriausiais vaikams skirtais filmais.

Kai kada V. Starevičiaus pavardė minima greta Walto Disney'aus. Tik nereikia pamiršti, kad „Stebukladaris iš Kauno“ (taip savo knygą pavadino Vytautas Mikalauskas) kurti filmus pradėjo tada, kai jo amerikietiškasis kolega buvo vos devynerių.

Dabar dėmesys V. Starevičiaus palikimui didėja. Dažnai organizuojamos tarptautinės konferencijos. 2003-aisiais tokis renginys vyko Atviroje Lietuvos fonde. Tašyk lenkų kino istorikas Andrzejus Kaweckis kalbėjo apie lenkiškus V. Starevičiaus kūrybos aspektus, kino tyrinėtojas iš Maskvos Nikolajus Izvolovas aptarė V. Starevičiaus kūrybą kaip optinį tikrovės vaizdavimą, jo kolegė Marina Karasiova, SVKI parašius diplominį darbą „V. Starevičiaus gyvenimas ir kūryba“, bei norvegas Gunnaras Stromas įvertino menininko vietą pasaulinės animacijos istorijoje. Konferencijos veiklą lydėjo kino centre „Skalvija“ rodyti V. Starevičiaus filmai „Varlės reikalauja sau karaliaus“, „Zanzabelė Paryžiuje“, „Nosis pavėjui“ (1956 m.) ir net devynerius metus (1930–1939) pagal J. W. Goethe's pasaką kurtas „Lapinas Reinekis“. Šis šedevras pareikalavo ne tik daug laiko, bet ir jėgų. Personažų lélės buvo skirtingo – nuo 10 cm iki žmogaus ūgio. Kiekvienai léléi buvo gaminami šimtai (sic!) kaukių skirtingoms veikėjų mimikoms vaizduoti.

Tarp knygų, parašytų apie unikalaus talento animacininką, garbingą vietą užima monografija „Stebukladaris iš Kauno“ (deja, si Lietuvos kinematografininkų sąjungos išleista knyga pasirodė 2005-aisiais, jau po autoriaus V. Mikalausko mirties).

2010 m. rugsėjo 23–25 d. Lodzėje vykusio animacijos festivalio „Se-Ma-For“ organizatoriai V. Starevičiaus atminimą ne tik gražiai paminėjo jo filmų retrospekyva, bet ir miesto žvaigždžių alėjoje, esančioje centrinėje Lodzės gatvėje, iškilmingai atidengė jam skirtą žvaigždę. O Kauñe 125-ųjų garsaus menininko gimimo metinių proga buvo atidengta memorialinė lenta (jos autorė – dailininkė Jurgita Gerdvilaitė). Ji kabo ant dabartinio Ryšių istorijos muziejaus sienos specialioje kriptoje. Gaila, kad netrukus vandalai sugadino centrinę šios atminimo lentos vietą – nedidelį ekraną, kuriamo non stop buvo rodomi V. Starevičiaus vabalų filmai. Taip ir kabo dabar ši auksu spindinti lenta su informacija lietuvių bei anglų kalbomis ir su kiaura anga – gėdingo požiūrio į valdžios saugomus kultūros paminklus simboliu.

Šios memorialinės lentos sumanytoja Rasa Miškinytė iniciavo ir filmo apie V. Starevičiaus sukurimą. Net kelis apdovanojimus „Auksinė gervė“ pelnės „Vabzdžių dresuotojas“ (rež. Linas Augustis ir Donatas Ulvydas) labai originaliai pristato „Stebukladario iš Kauno“ kūrybą. Išsamesnė pažintis su ja mūsų dar laukia ateityje.

Kadras iš filmo „Lapinas Reinekis“.

18 Tapatumo teritorijos

Audronė MEŠKAUSKAITĖ

Viešnagė tarpukario inteligenčių namuose

Dabar, kai praversite Istorinės Prezidentūros Kaune duris, pateksite ir į tarpukario inteligenčių šeimų namus. Parodą „Inteligenčių šeima Pirmojoje Lietuvos Respublikoje“ liepos 4 d. atidarė jos mecenatė, Europos Parlamento narė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė.

Muziejininkės peržvelgė ne vieną archyvą, rinko medžiagą iš kauniečių inteligenčių giminių asmeninių archyvų ir surengė ekspoziciją, kuri lankytinos į Prezidentūrą kvies dar porą metų.

„Inteligenčiai buvo mūsų tautos šviesuliai, į kuriuos nukreiptos visų akys, kurie vedė tautą paskui save dideliu tikslu link“, – pasakoja pradeda istorikė, projektų koordinatorė dr. Ingrida Jakubavičienė cituodama ir pagrindinę parodos konцепciją kondensavusią M. Jonaičio mintį, 1932 m. spausdinant „Naujojoje Romuvuje“: „Inteligenčias – tai valstybės piliečiai, kuriam valstybiniai reikalai brangesni už savuosius. Tai dvasios galiūnas, kuris savo skaidrumu linkęs kitus švesti. Tai tautinio ir valstybinio subrendimo reiškėjas.“ Ir tai dar ne vienas „apibréžimas“ – jį teks susidėlioti pačiam iš atskirų ekspozicijos salėje pabirusių nuotrupų, detalių, užuominų, tapusių parodos temomis, potemėmis ir takeliais, kuriais galime pasiekti tikrają inteligenčių šeimos esmę branduoli.

Atsikūrusi Lietuva, naujos visuomenės formavimasis tapo pagrindiniu inteligenčių darbo stimulu. Stiprinti tautinę valstybę, daiginti lietuviybę, puoselėti kalbą, bet kartu ir žengti koja kojon su Europa, kurti naujojo miestiečio tipą buvo patikėta būtent šiam, pačiam šviesiausiam, visuomenės sluoksniniui. Jį ilgainiu papildė įvairių sričių menininkai, mokslininkai, teisininkai, agronomai, karininkai, verslininkai, politikai. Mes taip dažnai kalbame apie šiuos žymius žmones ir jų darbus, minime jų pavardes, bet ši kartą jos atskleidžia visai kitoje šviesoje – sakykime, žemiškesnėje, intymesnėje. Tai Smetoną, Stulginskį, Grinių, Tūbelių, Vailokaičių, Venclauskių, Galaunių, Darių, Lozoraičių, Šalkauskių, Čarneckių, Jablonskių, Landsbergių, Janulaicių, Ivanauską, Dvarioną, Sruogą, Petruską, Žmuidzinavičių, Zubovą, Didžioką, Zikarą ir kitos šeimos.

Kaip pertiekti moralinius, dvasinius, intelektinius asmenybės bruozus ir gebėjimus, muziejininkams tenka sugalvoti pasitelkus materialųjį paveldą. „Tautinis ir pilietinis inteligenčių susivokimas yra gana placiai aptartas filosofų ir istorikų, o kasdienybės istorija vis dar laukia savo tyrinėtojų. Si

Gydytojas terapeutas Jonas Nainys su žmona Jadyga ir vaikais Adele, Jonu Vytautu ir Rūta. S. Kymantaitės-Čiurlionienės muziejus.

paroda yra tik nedidelis bandymas pažvelgti į privačią lietuvių inteligenčių namų erdvę ir patyrinėti materialiosios kultūros elementus“, – teigia jie. Todėl Prezidentūros salėse sukaupta ištisies įvairialypė ekspozicija. Svarbiausiais dokumentais tapo senos nuotraukos (jų surinkta daugiau nei tūkstančių), kuriose už romių, reprezentatyvių minų slipliasi ir realaus, „neretušuoto“ gyvenimo nuotrupos. Kiekvienas lankytojas galés jas surinkti ir susidaryti savo vaizdą, papildytą tuo, kas perskaityta ar girdėta senelių pasakojimuose. Toliau istorija dėlioja iš salėse randamų atsiminimų, laiškų, to meto spaudos iškarų bei išlikusių buities daiktų. Šeima, jos buitis, vaikų auklėjimas, laisvalaikis ir šventės – pagrindinės parodos temos. O perpratę svarbiausius tarpukario šeimos gyvenimo principus, galėsite sužaisti parodą papildantį ir joje įgytas žinias įtvirtinančią edukacinių žaidimų, kuris pa-

dės suvokti, kuo inteligenčių šeima skyrėsi nuo taranautojų, valstiečių ir darbininkų šeimų.

Kodėl ir kaip reikėtų kalbėti apie šeimą? Šiandien mums taip sunku apibrėžti šią šeimą, o tarpukariu viskas atrodė aišku: šeimą sudarė tėtis, mama ir jų vaikai. Beje, santuoka tada jau nebuvo tik finansinis sandėris. Jei anksčiau gyvenimo partnerij rinkdavosi iš savo luomo, lygiavertės turto ir galios kategorijos, inteligenčių šeimoje svarbiausia taip išsilavinimas ir patriotišumas, meilė ir pagarbą vienas kitam. Išsilavinusios bajoraitės tekėdavo už nekilmingų, neturtingų, tačiau mokyto vyru. Buvo įteisinta tik bažnytinė santuoka, nes civilinės projektai taip ir liko nepatvirtinti. Štai todėl Kaziu Griniui su savo išrinktaja Kristina teko tuoktis Kauno stačiatikių cerkvėje, nes Katalikų Bažnyčia skirtingo tikėjimo jaunavedžius tuokti atsisakė.

Rasti raštingą ir išsilavinusią nuotaką nebuvo taip paprasta, kaip gali atrodyti, nes tokį buvo mažuma. Išsilavinimo stygį nebent galėjo kom-

Skulptorius Juozas Zikaras su žmona Anele bei sūnumis Vaidučiu ir Teisučiu. Panevėžys, 1926 m. J. Zikaro memorialinis muziejus.

Valstybės teatro solistė Adelė Galaunienė ir dailės istorikas Paulius Galaunė su vaikais Dalia ir Dievainiu bei Stefanija Galaunyte. Kaunas, 1927 m. A. ir A. Galaunių namų archyvas.

Tapatumo teritorijos 19

Kalėdinis menininkų Didžiokų bei Mackevičių šeimų susitikimas. Kaunas, apie 1932 m.
Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus archyvas.

pensuoti ypatingas moters tautinis nusiteikimas ir suvokimas, kad vyras rūpinsis ne tik ja ir vaikais, bet ir visos šalies likimu. Galime išvaizduoti, jog pavydyo scenų Lietuvai protinges moterys nekėlė. Atvirkščiai, jos pačios buvo ne mažiau aktyvios visuomenininkės nei vyrai. Kai kurios, pavyzdžiu, Sofija Smetoniene, po šeimos, labdaros ir reprezentacinių rūpesčių laiko sau beveik ir nerasdavo. V. Šliogeris prisiminimiuose skaitome, kaip ją džiugindavo dukters apsilankymai.

Beje, Marija Smetonaitė-Valušienė galime prisiminti ir kalbėdami apie išskirtines to meto jungtutes. Prezidento dukters vestuvės buvo išsimintinos dėl „reto atsitikimo žmonijos gyvenime“ – gauto Šv. Tėvo palaiminimo ir sveikinimo¹. Vestuvės

X a. pradžioje tapo labai panašios į tokias, kokiąs švenčiamė šiandien: santuokos įteisinimas bažnyčioje, pasibuvimas gamtoje, puota, šampano taurių skambesys ir šukės, pagaliau medaus mėnuo ten, kur jauniems žmonėms norisi pabūti vieniems. Tačiau būdavo ir kuklesnių iškilimų. Diplomatas P. Klimas prisimena, jog susituokė be svečių, gėlių, vaisių ir net fotografo, bet jų medaus mėnuo net po dvidesimties metų nebuvo pasibaigęs².

Žmonos palaikymas, bendras darbas ir tikslai, išvairiapusis vaikų auklėjimas turėjo begalinės reikšmės ne tik šeimai, bet ir visai valstybei. Juk inteligenčiai ir buvo tikrasis elitas, kurį šiandien mes apskritai praradome. Dabar šia tema galime tik skaudžiai ironizuoti. Žvelgiame į šių šeimų nuo-

traukas ir matome tai, kas tuometinėje Lietuvoje buvo geriausia – tikras auksinis genofondas... Kiek daug išliko pasakojimų apie laimingą ir saulėtą inteligenčių šeimose augusių atžalų vaikystę. Ir tokią ji buvo todėl, kad čia tvyrojo santarvė ir pagarba vienas kitam. Vaikas skirta itin daug dėmesio, nes būtent jie turėjoapti Lietuvos ateitimis. Aldona Stulginskaitė-Juozevičienė prisimena, kad jos tévui prezidentaujant daugiausia laiko teko praleisti su aukle. Vėliau šeima dirbo kartu, vaikai buvo skatinami lavintis ir skaityti, kalbų mokė samdyta madmuzel, o mama – siuvinėti³.

Nesantuokinių vaikų gimdavo ir tuomet, bet jų procentas siekė vos 6–10. Jis, ko gero, būtų didesnis, bet vis dar buvo gajus nusistatymas, kad tai tik moters problema, kurią galima išspręsti pasinaudojus akušerės pagalba arba chrestomatiniu Veronikos metodu. Tačiau tarpukariu moterų laisvės ir teisės jau pamažu ėmė lygutis su vyru, steigėsi moterų organizacijos, šviečiančios tautietes įvairiais klausimais ir raginančios nenutrauktis savo ir kūdikio gyvybės, geriau jau atiduoti naujagimį į geras rankas. Beje, išvaikinti kūdikį galėjo tik bevaikės šeimos.

Inteligenčiai buvo pirmieji, pradėję kitaip auginti ir auklėti vaikus. Žemesnių socialinių grupių – darbininkų, valstiečių – mažyliai vaikyste džiaugdavosi tik iki 6–7 metų, o vėliau keliaudavo dirbtis suaugusiesiems tinkamų darbų. Šviesuomenės vaikai buvo mokomi kalbų, menų, rankdarbių, groti muzikos instrumentais. Laisvalaikiu mažieji skaitė vaikiškas knygeles, galbūt žurnaliuką „Vyturys“, o mamos šalia sėdėdavo su leidiniu „Motina ir vaikas“, skatinusiu vaikus mokyti savo pavyzdžiu. Kadangi mažieji turėjo išaugti tikri patriotai, tautinis auklėjimas buvo labai svarbus – tuo metu net mokykliniai sasiuviniai buvo išpuošti tautos didžiūnų portretais, vaikai atvirukus su jų atvaizdais rinko į albumus. Pasiimi tokį sasiuvinį ir matą, į ką turi lygiuotis, ko siekti. Tačiau ne viskas buvo taip rimta, kaip gali atrodyti. Pirmoji svarbiausia auklėjimo taisyklė tėvams skelbė: „Būk linksmas ir duok vaikui džiaugsmo!“

Vaikų žaislai, kaip ir visa inteligenčijos būtis, varijavo tarp modernumo ir tautiškumo. Tautodailininkė Michalina Glemžaitė kūrė tautiškai *apsirėžiusias* lėlės, pedagogė Honorata Ivanauskienė su moterų šaulių grupe 1931 m. taip pat pristatė išvairiaus tautinius drabužiaiš puoštų lėlių kolekciją, o kiti vaikai tuomet žaisdavo iš Vakarų šalių atkeliausiomis porcelianinėmis lėlėmis, loto, sudėtingais traukiniai, brangiai mechaniniai žaislai. Gaila, kad tiek mažai jų išliko iki šių dienų, nes žaislai ir tuomet lūždavo. Laimė, juos galime pamatyti nuotraukose.

Pedagogai skatino pacius vaikus kurti žaislus. Muziejuje rasite skrajučių su patarimais, kaip iš kartono pasigaminti judantį dramblį, anteles iš pupų arba pasiūti madingą suknelę lėlei. Dailininkės Barboros Didžiokienės sūnus vienoje iš nuotraukų rankose kaip tik ir laiko pačių pasisiūtą plăciai besiypsantį peliuką Miki.

3–4 dešimtmetyje inteligenčių šeimoje, kaip ir senojoje kaimo tradicijoje, vis dar ryškus tévo autoritetas. Tačiau moteris jau nebuvo vien tarnaitė ir vaikų auklė. Ji pripažystama kaip kvalifikuota darbuotoja viešuomenėje ir meilės ekspertė, gundytoja namuose. Kadangi tai reikalavo nemažai laiko ir pastangų, vaikų darželių gerokai padaugėjo.

Nukelta i 20 p.

¹ Kardas, 1927, Nr. 26–27.

² Klimas P. Lietuvos diplomatinėje tarnyboje. Vilnius, 1991.

³ Jono Juozevičiaus interviu su A. Stulginskaitė-Juozevičiene, Medison, 2012.

Šeimų iškyla gamtoje. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus archyvas.

20 Tapatumo teritorijos

Viešnagė tarpukario intelligentų namuose

Atkelta iš 19 p.

Tėciai aktyviai dalyvavo auginant vaikus nuo pirmųjų dienų. Tai jie sverdavo kūdikį specialiomis svarstyklėmis, į dienoraštį žymėdavo jų svorį prieš ir po valgio. „Tėtė man nebuvo didesnis autoritetas už mamą ir abu turbūt lygiai prisdėjo prie mano brandos. Savo principiškumu ir vėlesniu suvokimu, gyvenimo pavyzdžiu tėtė turbūt labiau veikė galvoseną kuriant. Mama taip pat turėjo savo nuomonę ir aplinkos sąvoką. Ji buvo kovingesnė, griežčiau pasisakydavo socialiniais klausimais, radikaliam reikalui spręsdavo. Tėtė buvo santūresnis, konservatyviškesnis ir mokėdavo savo mintį griežtai formuoti, paremti“, – štai taip, apsuptas lygiavertės globos, gyveno prezidento Kazio Grinius sūnus Liūtas⁴.

Intelligentų šeimų buitis tviskėjo ne mažiau nei šiandien. Parodoje gausu daiktų nuo darbo ir pietų stalų (puikiai išsilaikiusi rašomoji mašinėlė, begaliė prabangių sidabrinių indų, siuvinėtos staltiesės, vienas pirmųjų Lietuvoje duonos skrudintuvų ir net šepetėlis su semtvėliu trupiniams nuo stalo valyti), elektrinės buitinės technikos (radijas, telefonas, net elektrinis „Eletrolux“ firmos siurblys, beje, vis dar veikiantis...), išeigai skirto garderobo (skrybėlaičių, batelių, rankinių, suknelių kolekcija tokia gausi, kad bus galima ilgai tyrinėti, kas kokiai ponai priklausė), šeimos relikvijų, meno kūrinių ir t. t.

Apie to meto buitį daug papasakoja ir reklamos, kurios siūlė ne tik prekę, bet ir kartu su ja parduodamą menomas palaimos jausmą. Štai net cigaretės, kurios vis labiau vilijojo ir moteris, pavaldintos viliojančiaisiais „Laimės“, „Elite“, „Gražuolės“ vardais. Iš reklamų matyti, kad mūsų įgeidžiai ir įprociai metams bégant némaž nesikeičia.

Pasiturintys žmonės ilgainiui įsigijo daug patogių, buitį lengvinančių daiktų, nes šie buvo parduodami ir išsimokėtinai. Tuomet, kaip ir šiandien, netgi galiojo šukis „Pirk prekę lietuvišką“, tik anksčiau jis skambėjo taip: „Tik ten pirkit – kur Mėlynosis ženklus dalina“ („Mėlynasis ženklas“ žymėjo lietuvišką prekę, tikriausiai puoštą tautiniu simboliais. Todėl tikrieji lietuviai valgė šokoladą su Antano Smetonos atvaizdu ir rankas plovė „Kipro Petrausko muilu“).

Dauguma intelligentų namus įsirengdavo itin vaikietiškai, pagal naujausias Europos madas taip, kad būtų komfortiška ir prašmatna gyventi. Viskas

Karininkas Vladas Vaitkus su žmona Kaze ir sūnumi Rimgaudu bei draugais atostogauja Palangoje, 1927 m. A. Vaitkutės archyvas.

estetiška ir suderinta, jokio perkrovimo, eklektikos. Tačiau buvo ir tokų namų, kuriuos puošė kanklės, drožiniai, austinės staltiesės ir užuolaidos, tautinių motyvų kilimai. Žmuidzinavičiai, Zikrai, Galaunės ir daugybė kitų šeimų stengėsi parodyti, kad tai yra ne tik intelligentų, bet ir lietuvių namai. „Tat ir mes savo krašto grožį pasikvieskime į savo namus. Papuoškime langus savo audiniais ir siuvinėjimais, tegul mūsų staltieses, pagalvėles puošia mūsiškas ornamentas, te bufetą, stalelius dabina mūsiška keramika ir drožinių stovylėlės. Tegul mūsų jaunimas ir vaikai pajunta mūsų dirbinių ornamentikos grožį“, – skatinė E. Dulaitienė viename moterų žurnalui⁵. Dirbinius intelligentija užsakydavo iš tautodailininkų, liaudies meistrų.

Tarpukariu buvo populiarūs kviestiniai pietūs, trukdavę daugiau nei porą valandų. I svečius – vakařelius, arbatėles, teminius vakarus, net karnavalus ir kitokius malonius apsilankymus – tinkamai pasirengus ir pasipuošus tuo metu vaikščioti labai dažnai. Teatrališumas tapo svarbiu kultūros akcentu. Dalyvauti labdaros renginiuose buvo ne tik prestižas, bet ir pareiga. Pasiturintys žmonės aukoję nemenkas sumas, bet ne mažiau išleisdavo ir savo garderobui. Tiesa, vėliau atstoti prabangią vakinę suknelę bei nepažeisti etiketo taisyklių galėjo ir tautinis moters kostiumas. Kitoms ponioms, kurios manė, kad grožis néra Dievo dovana, o nuolatinio triūso rezultatas, buvo skirti madų žurnalai. Liekna talija, trumpi plaukai ir ilgi sijonai, šilkinių kojinės ir lietuviškomis alyvomis kvepianti parfumerija tapo pagrindiniai moters grožio atributais. Gausios Laisvės alėjos siuvyklų pajėgos vos spėjo siūti Kauno poniių apdarus pagal didžiųjų Europos miestų standartus, kurie nuo Paryžiaus ir Londono podiumų Kauną pasiekdavo vos per kelias savaiteles. O ir kaip spėsi, jei su ta pačia suknele antrą kartą į pobūvių jau nenuesi... Tiesa, lietuviés moterys niekad nebuvo pernelyg išlaidžios, užtardytinės sumanios ir apsukrios: kartą vilkėtų suknelę šiek tiek pakeisdavo prisiūdamos naują apykaklaitę ar nuimdamos raukinius, mainėsi drabužiais su draugėmis ir taip visad atrodė naujai bei madingai.

O ką intelligentai veikdavo poilsio minutėlę? Namie žaisdavo šachmatais, loto, kai kurie mégda vo pakortuoti. Vėliau galbūt susėsdavo namų bibliotekoje. Spaudos prenumeravimas ir skaitymas – įprastas ir netgi privilomas. Generolas Stasys Raštikis prisimena, kad perskaitydavo beveik viską, kas Lietuvoje buvo leidziami, o kur dar literatūra kitomis užsienio kalbomis. Radijo imtuvas bei telefonas buvo ir namų puošmena, ir laisvalaikio praeidimo būdas.

Muziejai, teatrų, kino teatrų, botanikos ir zoologijos sodai, ilgi pasivaikščiojimai mieste ir užmiesčio gamtos priešgrobyste – kultūringos pramogos mieste. Mat juk ir tada susidurta su nekokybiskos „kultūrinės produkcijos“ problema. Kino teatrų rodė ne vien turtingo turinio filmus, jau nuolių moralę gadino fokstrotai ir tango...

Traukiniai, laivais, automobiliais ir dviračiais jau galėjai lengvai išvažiuoti į dienos ar tolimesnę iškylą, o ten fotoaparatu įamžinti išpūdžius. Intelligentai rinkdavosi pažintinius maršrutus („kelias“) ir keliaudavo pažinti pasaulio. Turizmas po Lietuvą buvo tam tikra patriotizmo išraiška. Gydytojo Jono Šliūpo sūnus prisimena, kad šeimoje domėtasi archeologija, o susėdė į automobilį jie paprastai patraukdavo kokio nors piliakalnio link⁶.

Naujieji aktyvaus laisvalaikio leidimo būdai – krepšinis, bumerangų laidymas, čiuožinėjimas ant ledo ir slidinėjimas. Žiemai atėjus pritrūkdavo ir pačiūžų, ir jų galastojų, nes tokis puikus sportas tiek figūrą grakština, tiek veido odą gražina.

I pajūrio kurortus (juk į madą atėjo saulės įdegis, o jūra, paaiškėjo, ramina nervus), kaimo sodybas ir užsienio šalis dažniausiai būdavo vyksama per atostogas. Keisciausia, jog itin aukštasis pareigas einančių intelligentų atostogų grafikai skelbtų viešai, kad visi žinotų, kada jų nereikia trukdyti, ir pagarbiai, su gélémis ir maršais, išlydėti į kurortus.

Apie tai, kas rašoma, kokių priukių patarimų duoda „rausvajame“ ekspozicijos kampelyje, nutylėsime. Būkite tikri, jog intymios naujienos ir šian dien né kiek nepasenusios.

O dabar pats laikas pasitikrinti žinias. Koks yra skiriamasis intelligento bruožas, kaip jis pažinti minioje? Jam svarbiausia – altruistinis darbas visuomenės labui ir visų žmonių gerovei. Tai esminė skirtis, o visa kita – tik gyvenimo puošmenos. Jų yra labai daug ir įvairių, todėl apsilankykite intelligentų šeimos namuose Istorinėje prezidentūroje Kaune. Esate maloniai kviečiami į svečius.

**Parengta pagal Istorinės LR Prezidentūros muziejaus surinktą medžiagą.
Ypač dėkojame istorikei dr. Ingridai Jakubavičienei.**

⁴ Liūto Griniaus prisiminimai apie tėvą Kazį Grinių, Lietuvos centrinis valstybės archyvas, Riversai-das, 1966.

⁵ Dulaitienė E., Mums ir mūsų namams, Moteris ir pasaulis, 1939, Nr. 3.

⁶ Šliūpas V., Tėvas, kokį prisimenu. Šiauliai, 2000.

„Mes skrisime į Lietuvą!“

Prieš 80 metų, perskridę Šiaurės Atlantą, tragiškai žuvo lietuviai lakūnai Steponas DARIUS ir Stasys GİRÉNAS

Prieš skrydį savo testamente jie rašė:

Mes skrisime į Lietuvą!

Lietuvių tauta laukia iš savo sūnų ir drąsesnių žygių. Būtinai reikia ir jos sūnumas prisidėti prie bendojo darbo – tirti dar mažai žinomas Žiemiu Atlanto vandenyno oro sroves, taip pat naujai išrastus navigacijos būdus ir priemones pritaikyti kasdieniniams reikalams. Mes, gyvenamai tokiais laikais, kai oras stengiamasi pažymoti žmonijos reikalams, laikome savo pa-reiga tautos vardu tą darbą garbingai atlikti.

Jaunoji Lietuva! Tavo dvasios ikyvęti, mes stengiamės tą pasirinktą uždavinį įvykdyti. Mūsų pasisekimas tegu sustiprina Tavo dvasią ir pasitikėjimą savo jégomis ir gabumais! Bet jei Neptūnas ar galingasis audrų Perkūnas ir mums bus rūstus – pastos mums kelia į Jaunąją Lietuvą ir pašauktų „Lituanicą“ pas save, – tada Tu, Jaunoji Lietuva, turési iš naujo ryžtis, au-kotis ir pasirengti naujam žygiui, kad audri-guių vandenynų dievai būtų patenkinti Tavo pastangomis, pasiryžimu ir nekiestų Tavęs i Didžių Teismą.

„Lituanicos“ laimėjimas tegu sustiprina naujų Lietuvos sūnų dvasią ir įkvėpia juos naujiems žygiams.

„Lituanicos“ pralaimėjimas ir nugrimzdimas į Atlanto vandenyno gelmes tegu auklėja jaunu lietuvių atkaklumą ir ryžtumą, kad Sparnuotas Lietuvis būtinai įveiktu klastingąjį Atlantą Tė-vynės Lietuvos garbei!

Tad ši savo skridimą skiriame ir aukojaime Tau, Jaunoji Lietuva!

Tą didžių bandymą pradésime, tikėdamiesi Dangaus palaimos!

1933 m. birželio 22-osios įrašas S. Dariaus dienoraštyje:

„Parengiamieji darbai baigt. Laukiame palankaus oro. Esame pasirengę išskristi Lietuvon bet kurią valandą. Nuotaika gera. Léktuvo motoras ir prietaisai tvarkoje. Nemanau, kad apvilsime lietuvius, išskiriant nelaimingą atsitikimą, nuo kurio nė vienas negali apsisaugoti. Likimo buvo lemta mums tą darbą vykdyti. Stengsimės jį atlikti, kad nebūtų gėdos lietuvių tautai.“

„Liepos 8 dieną, – pasakoja J. Kružinaitis, – man paskutinį kartą teko kalbėti su „Lituanicos“ komandoru, senu prieteliumi Steponu Dariumi.

Viešbutyje, kur Darius ir Girėnas paskutiniu metu gyveno, mes sėdėjome prie lango, žiūrėdami į Atlanto vandenyną. Ausyse tarsi girdėjosi jo galingas alsavimas. Pokalbis daugiausia lietė „Lituanicos“ skridimą.

– Ką laikai pavojingiausiu jūsų kelionėje? – paklausiau.

– Kelio tarpą iki Niufaunlendo. Tai užims apie 10 valandų. Vandenyne, jei nesutiksime didelių audrų, manau, bus lengviau. Léktuvo apledėjimas irgi pavojingas. Tuomet tektu išleisti dalį benzino. Žinoma, tokiu atveju nepavyktų pasiekti tikslą. Būtų gaila.

– Bet ar išsivaizduojate, koks pavojus jums gresia?

– Žinoma! Bet nebandyti – nelaimėsi, – atsakė jis.

– Mes žinome pavojus ir suprantame, ką darome. Tačiau, jeigu kelionėje teks žūti, gal mumis paseks kiti iki laimės, ką mes pralaimėjome. Ateis laikas, kai oras tikrai bus panaudotas žmonijos reikalams.

Buvo prisiminta ir kai kurių mūsų tautiečių nepamatuotas nerimas, abejonės ir priekaištai. Žmonės laukė lakūnų išskrendant. Laukė ir nekantravo. Bėgo diena po dienos, savaitė po savaitės, o „Lituanica“ vis neskrenda. Dž. Maternas išskrido aplink pasaulį. Žmunes sunku įtikinti, kad oras netinkamas. Tiki Darius ir Girėnas nenustojo ūpo. Kantriai (su kitais lakūnais, pasiruošusiais skristi per Atlantą) sekė sinoptikų pranešimus.

Liepos 14 dieną, grįžęs iš meteorologijos biuro,

Darius pareiškė:

– Rytoj nutarėm išskristi. Amerikos pakraščiuose oras pakenčiamas, nors Atlante lietus, bet vėjai palankūs, tai mums svarbiausia. Europos pakraščiuose oras nepastovus, bet tai nesudaro pavojaus, kaip nors išsisuksime.“

Liepos 15-oji, Niujorkas, Beneto aerodromas

Auso gražus liepos rytas. 4 val. 30 min. aerodrome pasirodė automobilis. Is jo išlipo Darius ir Girėnas. Nors dar anksti, bet aerodrome jau daug žmonių. Reporteriai, kino operatoriai siuva aplink su aparatais ir blonknotais. Šiandien kelionė aplink pasaulį išskrenda vienakis lakūnas Vilius Postas. Jis susikaupęs, veidas atrodo rūstus. Prasidėda atsisveikinimas ir gerų linkėjimų minutės.

– Laimingai apsukti pasaulį, – spaudžia jam ranką ir Darius su Girėnu.

5 val. 24 min. grakštus žydros spalvos Posto lėktuvas palieka Ameriką ir pasuka į Atlantą. Darius ir Girėnas seka akimis tolstantį. Jų veiduose paslėptas rūpestis, nerimas ir pasiryžimas. Kai Posto lėktuvas dingsta horizonte, jie lėtai nueina angaro link. Paruošta skrydžiui stovi jų „Lituanica“. Minia, palydėjusi Postą, seka paskui juos. Staiga pasigirsta garsus – „Atidarykite duris!“ Dariaus balsas užvaldo susirinkusiuosius. Atrodo, kad jis vienas čia šeimininkas ir vadas.

Buvusieji angare padeda išstumti lėktuvą. Žiūrovai apsupa tankiu ratu. Vėl spragsi fotoaparatai, džugia kino kameros, rankų paspaudimai, linkėjimai ir amerikoniškos lažbos. Lakūnai neskubėdami lipa į lėktuvą. Atgyja propeleris, ir variklio gausmas pripildo rytmecio tyllą. Lakūnų žvilgsniai susirinkusiuų veidais. Jų akys ramios. Girėnas nežymiai šypsosi. Tai tylus bežodis paskutinis atsisveikinimas. Darius su mechaniku Jasulaičiu pasikeičia keliais žodžiais. Pažiūri vieną kitą rodyklę, ir „Lituanica“ suriaumoja – paskutinis motoro ištikimybės išbandymas. Propeleris kelia dulkių debesį, plėšia žolę ir neša tollyn. Vienas korespondentas pribègęs surinka: „Ar jūs esate tikri, kad pradestate savo skridimą?!" Lakūnai susižvalgo. Darius riksmu atsako: „Mes nieko daugiau nedarome!“ Po minutės „Lituanica“ palauda, tingiai krypuodama tolsta nuo angaro.

Normaliai pakrautam lėktuvui pakilti nesunku. Bet 365 arklio jégų varikliui pakelti 3668 kilogramų krovinių – nelengvas uždavinys, tai sunkiausios ir pavojingiausios skridimo minutės. Darius tai gerai žinojo ir dažnai samprotavo:

– Jei pasiseks pakilti, 95 procentai, kad kelionė pavyks.

Perkrauta mašina bėgo lėtai greitėdama. Svyravo į šalis ir du kartus vos nenuslydo nuo pakilimo tako. Buvo matyti, kad pilotas žūtbūt stengiasi pakelti lėktuvu uodegą, bet jam nepavyksta. „Lituanicos“ motoras staugė iš visų jégų, o jis taip lėtai greitėjo, jog minia sunkiai kvėpavo. „Išleiskite benziną!“ – kažkas suriko. „Neišleisk, Stepai!“ – maldavo kiti. Tik pačiame aerodromo gale (prabėgus apie 1280 m) tarp lėktuvo ratų ir žemės pasirodė siauras ruoželis. Bet po kelių sekundžių „Lituanica“ vėl pavojingai pradėjo smuktį žemyn. Gyvybės ir mirties dvikova pasiekė viršūnę. Atrodė, sekundė kita, ir lėktuvas trenksis į putojančią Jamaikos įlankos vandens mase. Bet ir šią tragišką akimirką pilotas sugebėjo priversti sparnuotą paukštį paklusti aerodinamikos dėsniams, ir jis pamažu pradėjo kopti aukštyn.

Ankstų liepos rytą, 6 val. 24 min., du sparnuoti lietuvių pasuko į tamsią, viršum rūstaus Atlanto sustingusią erdvę.

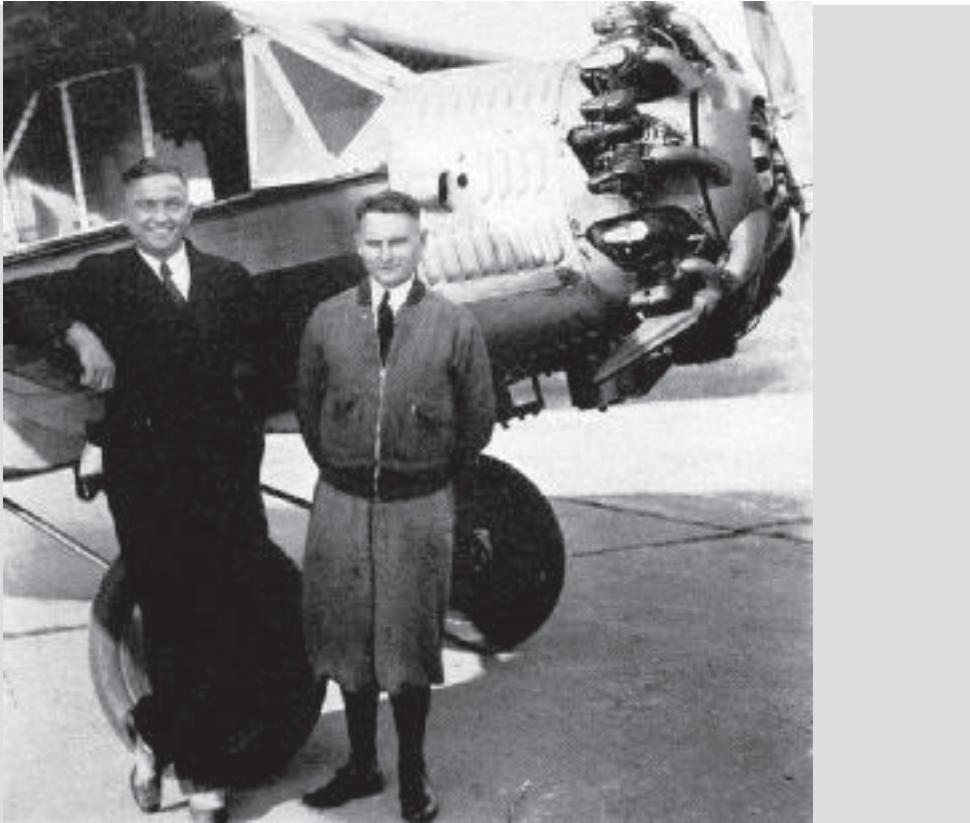
Maždaug 800 žmonių minia, stebėjusi pakilimą, įvertino: „Vyrai skrenda per daug gerai.“

Lakūnai neturėjo nei radijo, nei parašiutų. Kai prieš skrydį jiems tai buvo priminta, Darius atsakė: „Lituanica“ néra vien mūsų nuosavybė ir viltis. Ji visų tų, kurie aukomis prisidėjo remdamis skridimą. Todėl mūsų likimas priklauso nuo jos likimo.“

Nukelta į 22 p.

22 Tapatumo teritorijos

Lakūnai apie save

Steponas Darius
(1897 01 08-1933 07 17)

„Artinasi svarbiausias mano gyvenime metas. Už kelių dienų su savo kolega Stasiu Girėnu išskrisime į Lietuvą. Ten aš gimiau, basas po laukus ir miškus bėgiojau. Ten pakelės galvą sekiau padangėmis skraidančius paukščius ir galvojau: „Kaip smagu iškilti aukštai ir plasnoti iš vietas į vietas. Nei kojos pavargsta, nei akmenys, nei diličės į jas duria...“

Tuomet buvo naivios kūdikio svajonės. Šiandien jos virsta realybe.

Kai 1907 m. man sukako 10 metų, teko apleisti Rubiškės kaimą Tauragės apskritiję. Su motina, patėviu ir seserimis atvykome į JAV ieškoti laimės. Šeima, ieškodama geresnio darbo, nuolat keitė gyvenamąją vietą. Aš pradėjau mokytis. Baigiau pradinę, vidurinę mokyklą ir vienerius metus lankiau koledžą. Galvojau tapti inžinieriumi. Dar vaidyje svajojės skraidinti, kad kojos nepavartgūt, jaunystėje jas gerokai privarginau dalyvaudamas įvairiose sporto šakose. Žaidžiau futbolą, krepšinių, beisbolą. Nuo pastarojo visam gyvenimui liko atminimas – priplota nosis. 1911 m. Čikagoje pirmą kartą pamačiau skrendantį brolių Raitų lėktuvą. Sparnuoto žmogaus idėja sužavėjo mane. Kaskart ugđė didesnį troškimą skrajoti padangėse.

Kai prasidėjo Pirmasis pasaulinis karas ir mano giminė tėviškė trypė vokiečių žandaro batas, išstoja savanoriu į JAV kariuomenę. Prancūzijoje dažnavau kautynėse su vokiečiais. 1918 m. liepos 31 d. buvau sužeistas. 1920 m. grįžau į giminė žemę ir išstoja į Lietuvos kariuomenę.

Tačiau svarbiausias mano tikslas buvo nepasiekta. Jaučiu, kad, jo neįvykdės, negaliu parašyti autobiografijos, kuria būčiau patenkintas, kuri man suteiktų jausmą, kad gyvenau ir atsilyginau pasauliu už tai, kad jis man suteikė vėlesnių šiam žemės kumuolyje, kad padariau jį nors kiek geresnį, negu radau. Šis posakis nėra originalus, bet argi jis nenurodo svarbiausio tiksllo, kurio žmogus turi siekti? Aš stengiuos savo siekti. Iki šiol jo nepasiekiau.“

Stasys Girėnas
(1893 10 07-1933 07 17)

„Jeigu kas paklaustų, kuomet įvyko svarbiausias mano gyvenimo momentas, atsakyčiau – 1893 m. spalio mėnesį Vytagos kaime, Raseinių apskritiję. Tuomet aš gimiau.

I Jungtinės Valstijos atvažiavau sulaukęs 15 metų. Dirbau spaustuvėje, mokiausi. JAV įsimaišius į Pasaulinį karą, išstoja į armiją. Ten pradėjau savo karjerą aviacijos srityje. Armijoje baigiau aviacijos mechanikų kursus.

Už kiek laiko grįžęs Čikagon, trumpam laikui apleidau savo darbo sričių, kad atsistotčiau lietuvių taksi bendrovės priekyje kaip kasininkas. Netrukus ją apleidau ir baigiau aviacijos mokyklą, palikdamas pilno stono lakūnū. Įsigiau lėktuvą ir pradėjau nardytį padangėse. Nuo 1924 m. skraidžiau be pertraukos. Jeigu kas paklaustų, koks yra mano didžiausias noras, atsakyčiau – perskristi Atlantą.“

Gyvenimas Stasio nelempino. Vargas anksti išvijo iš gimtosios pastogės. Deja, ir dėdės Semo žemėje laimės žiburus buvo tolimas ir nepasiekiamas. Tik dėl žemaitiško užsispypimo ir valios jis tapo lakūnū. Gyvenime buvo kuklus, lėtokas, jautrios širdies, nelabai šnekus.

1925 m. jis išgyveno sunkią avariją. Sulaužytas šonkauliais, be sąmonės ligoninėje išgulėjo keletą parų. Stiprus ir užsigrūdinęs organizmas nugalėjo mirtį. Paskui apie pusantį metų neskraidė.

1927 m. pavasarį, galutinai pasveikęs ir sustiprėjęs, Girėnas vėl lėktuve. Jis įsigijo už savo sanataupas lėktuvą ir tapo pirmu Čikagos lietuvių lėktuvo savininku. I pirmuosius skridimus Amerikos padangėje Darius pakilo Girėno lėktuvu. Nuo to laiko jų draugystė tvirtėjo ir tapo bendru gyvenimo tikslu.

1931 m. Girėnas, jau patyręs lakūnas, gavo transporto piloto liudijimą su teise vežioti keleivių ir prekes.

Kai kas Girėnā vadino „padangių padaužą“. Ir visi gérėjosi „mirties kilpomis“, suktukais, pervirtimais. Kaip gražiai ir drąsiai jis tai atlikdavo. Arba, sustabdės motorą, leisdavos žemyn ir sklandžiai nutūpdamo, – pasakojo mačiusieji jo skrydžius.

„Mes skrisime į Lietuvą!“

Atkelta iš 21 p.

Pasiruošimas skrydžiui

Atvykės į JAV, Darius pirmiausia bandė lietuvių kilmės lakūnus suburti į tam tikrą tautinį vienetą. Bet praktiškai tai įvykdinti buvo labai sunku. Tarnaudami įvairiose oro transporto bendrovėse, jie buvo išsimetę po įvairius Amerikos miestus. Dauguma – jau gerokai nutautėjė verslininkai. Nematydami iš tokios organizacijos asmeninės naudos, nepareiškė jokio entuziazmo. Vienu metu Darius jau buvo suregistravęs beveik visus lietuvių kilmės lakūnus. Taip jis ir susipažino su Girėnu, tuo laiku tarnavusiu vienoje Čikagos oro transporto bendrovėje. Lietuvių lakūnų būryje Darius nuolat kėlė klausimą, kad lietuviams reikia organizuoti transatlantinį skrydį. Deja, tarp lakūnų daug šalininkų neatsirado, o kurie pritarė, žiūrėjo gana skeptiškai, nes jų kišenės suorganizuoti skridimą buvo per plonus, jie žinojo, kad turtingoji visuomenė, nesuprasdama aviacijos reikšmės ir nesitikėdama iš to pėlno, skrydžio nerems. Bet Darius nemustojo vilties, nepalūžojo žemaitiškas užsispypimas. 1932 m. pavasarį jis pasiūlė Girėnui susidėjus pirkti lėktuvą ir skristi per vandenyną. Girėnas kelias dienas galvojo, svarstė, pagaliau sutiko. 1932 m. birželio 18 d. jie nupirko šešiavietį Belankos tipo lėktuvą. (Tą patį, kuriuo Darius trejus metus skraidė.) Už lėktuvą lakūnai sumokėjo 3200 dolerių. Tam skyrė savo santaupas, dalį sumos pasiskolino iš giminės.

Pragindinė kliūtis nugalėta – lėktuvas įsigytas. Deja, skrydžiu per vandenyną jis netiko. Reikėjo pailginti sparnus, įmontuoti papildomus benzino bakus bei navigacinius prietaisus. Buvo būtina keisti ir pačią lėktuvą širdį – variklį. Skrydžiu Darius ir Girėnas ruošesi tyliai. Tik kai lakūnai „Lituanicos“ remontui pritruko pinigų ir kreipėsi į Amerikos visuomenę prašydami paremti jų skrydį, spaudoje nuskambėjo gandas, kad lietuvių ruošiasi skristi per Atlantą.

Tačiau suorganizuoti rėmėjų komitetą buvo ne lengva. Išeivijos abejingumas aviacijai, partinis lietuvių susiskaldymas bei kurių įtakingesnių verslininkų asmeninės užsispyprimas buvo sunkiai nugalimos kliūties. Pradžioje atrodė, kad sukurti organizaciją, sujungti įvairių pažiūrių vadovybes ir gauti jų pritarimą – neįmanoma. Tik po ilgų diskusijų ir ginčų, aktyviai remianti pažangiemis sluoksniams, pavyko pasirašyti kolektyvią deklaraciją, kad Darius ir Girėno skrydžio projektas yra remtinas ir plačioji

Tapatumo teritorijos 23

„Lituanica“ virš Niujorko.

visuomenė prašoma tą projektą padėti įgyvendinti. Deklaracijos pasirašymas dar ne viskas. Svarbiausia – įtikinti visuomenę ir jai išaiškinti, kad skrydis gali būti naudingas ir kad jis tikrai įvyks. Koks buvo nepasitikėjimas, liudija Dariaus papasakotas faktas: „Vienoje lietuvių kolonijoje, kur man teko lankytis skridimo reikalais, priejo prie manęs vienas lietuvis, įteikė 25 dolerius, paprašė išrašyti į rémęjų knygą. Po to, pasivedės į nuošalesnę vietą, sako: „Mes žinome, kad tu Lietuvon neskrisi. Be reikalo dar „peckoji“ tą rémęjų knygą. Nei tu, nei tavo lėktuvas tokiam neprottingam žygui nėra pasiruošę. Bet jei kurią nors dieną, kai Niujorke bus blogas oras, miglota, pakils iš aerodromo, pasuksi orlaivio vairą okeano link, neskrisi mažiausia desėtką mylių, kad tavęs iš aukščiausio Niujorko dangoraižio nematytų, o paskui grįši atgal ir mums praneši, kad skristi neįmanoma, nes okeane blogas oras, mes visai ant tavęs nepyksime, nereikalausime grąžinti tau įduotų pinigų ir dar užfundysime gerų magaryčių.““

Visuomenei sudominti ir jos pasitikėjimui įgauti ruoštos aviacijos dienos. Darius su savo draugais lankūnais atlikdavo įvairius oro akrobatiskus numerius.

„Lituanicos“ griuvėsiai Soldino miško pakraštyje.

skrydžio dienoraštį lietuviams grąžino tik liepos 20 d. Vokiečių nepageidaujami išrašai (jei lietuvių suspėjo išrašyti) per tą laiką tikrausiai dingos...

Nors aviacijos technika tuomet jau buvo gerokai pažengusi, lėktuvai dar nebuvu paruošti kovai su Atlanto erdve. Neptūno karalystę gaubė tamsūs grėsmingi debesų masyvai. Siautė audros. Patekės į jas lėktuvas tapdavo stichijos žaisleliu. Kaip sunkiai žmogus kovojo su vandenynu, rodo pirmųjų drąsuolių žygiai, kurie dažnai baigdavosi pralaimėjimu. Nuo 1920 iki 1935 m. Šiaurės Atlantą bandyta perskristi 145 kartus ir tik 59 pasisekė. Dauguma dingdavo be žinių arba aplinkybių verčiami nusileisdavo vandenyne, šaukdavosi pagalbos, kurios labai retai tesulaukdavo.

1933 m. liepos 16 d. po vidurdienio Darius ir Girėnas perskrido Atlantą.

Apskaičiuota, kad lankūnai į Kauną turi atskristi liepos 17 d. apie 2-3 val. ryto.

(...) Juos pastebėjo prie Europos krantų. Mosikavo vėliavėlėmis. Spejame, kad tai buvo „Lituanica“. Blogas oras... Pro Karaliaučių praskrido lėktuvas... Gal tai „Lituanica“?..

Eina telegrama po telegramos. Leidžia Aeroklubas, laikraščiai. Deja, žinios labai šykscios...

Vakare Kauno aerodromą užplūdo minios žmonių – pėsti, važiuoti, autobusais, dviračiais, motociklais. Pietvakarių kryptimi, iš kur turi atskristi „Lituanica“, slenka juodi debesys. Retkarčiais dangumi nuvingiuoja žaibai.

Liepos 17 d., pirmadienį, apie 1 val. 25 min. iš Karaliaučiaus „Der Luft“ bendrovė telefonu praneša, jog labai pablogėjęs oras. Lietus, žemi debesys ir skrydžiui priešpriesinis vėjas. Apie „Lituanicą“ jokių žinių...

Lėtai slenka laikrodžių rodyklės. Švinta. „Lituanicos“ nėra. Apie 7 val. skirtosi paskutiniai kantriausiai kauniečiai, nusivylę, susimastę. Rytiniai pirmadienio laikraščiai nepraneša nieko naujo, tik paskartoja sekmadienio žinias. Pietiniuose laikraščiuose – irgi nieko. ELTA neturi jokių žinių. Prasideda spėliojimai: gal pritruko benzino ar paklydo? Gal tik laikinai kur nors nusileido? Nejaugia prie pat gimtujų namų slenksčio palūžo sparai?..

Tiktai 13 val. 15 min. ELTOS korespondentas iš Berlyno pranešė, kad Berlyne pasklidio žinia, esą netoli Soldino nukrito lėktuvas, kurį vokiečių oro policija speja esant „Lituanica“.

15 val. 25 min. vokiečių atstovybė Kaune pranešė ELTAI, kad lankūnai Darius ir Girėnas naktį iš liepos 16 d. į 17 d. 24 val. 30 min. miške netoli Soldino nukrito ir užsimusė. 18 val. ELTOS korespondentas iš Soldino perdavė telegramą: „Ažuolynelyje, ant mažo kalnelio, vandenyno nugalėtojai Darius ir Girėnas atrado mirtį. Abu mirusieji karžygiai guli drauge ant žemės, skeveldrų pridengti. Civilinė ir oro policija saugoja mirusiuosius ir puikaus oranžinės spalvos lėktuvo liekanas.“

Apie 19 val. 30 min. į katastrofos vietą atvyko Lietuvos pasiuntinybės Berlyne atstovai. Lakūnų kūnai jiems atvykus jau buvo perkelti į Soldino kapines.

Liepos 17 d. transatlantiniams lakūnams priimti komitetas ir Lietuvos aeroklubas išleido atskirą biuleténį, skelbiančių visuotinį gedulą žuvusiams didvyriams pagerbti.

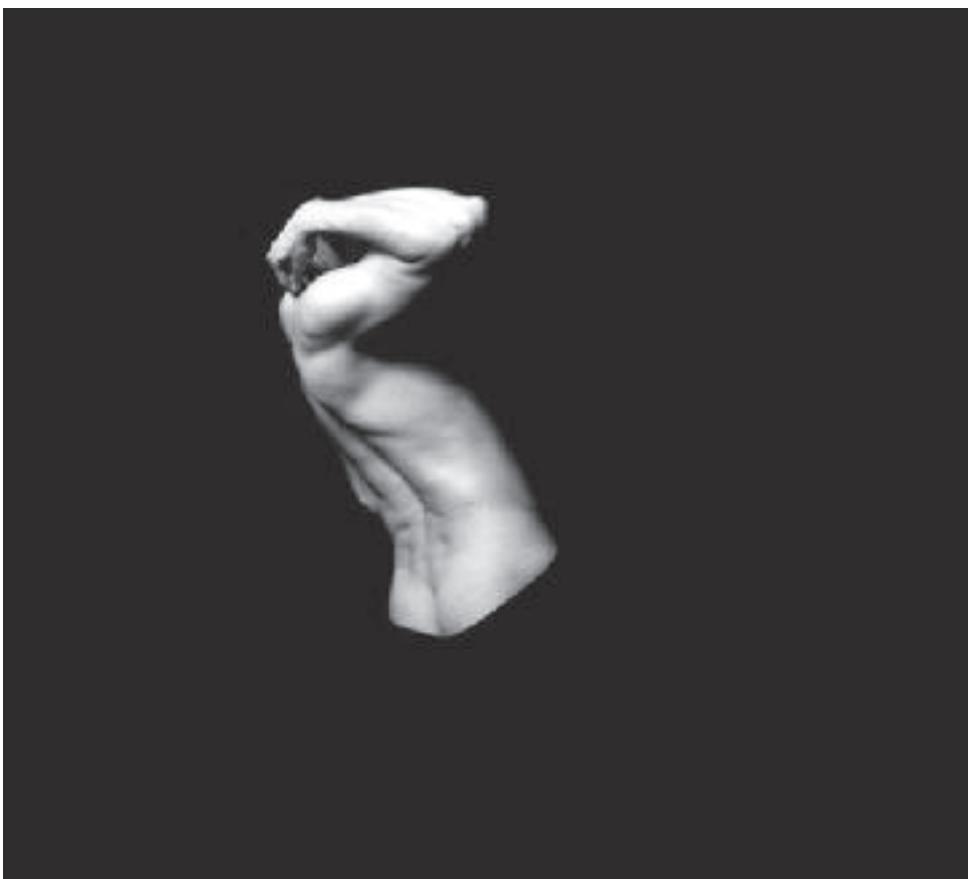
„Lituanica“ per 37 val. 11 min. be nutūpimo nuskrido 6411 kilometrų. Didvyrišku skrydžiu Darius ir Girėnas nusipehlė žmonijos pagarbą ir pasaulinio masto lakūnų vardą. Jų įveikta nuotolis (be nutūpimo) buvo antras aviacijos istorijoje.

Parengta pagal Jono BALČIŪNO surinktą medžiagą ir straipsnius
Nuotraukos iš
Nijolės DARIŪTĖS-MAŠTARIENĖS
knygos „Darius ir Girėnas“

24 Vilniaus langas

Andrius JAKUČIŪNAS

Vidurvasario naratyvai

Šią apžvalgą būčiau linkęs pradėti naujena, kuri ir man pasirodė netikėta: pranešama, jog ties antruoju Valakampių paplūdimiu vietoj apgruuvusios parduotuvėlės per keletą metų iškilusiam pastate (architektas Audrius Ambrasas) kuriasi tarpdisciplininis edukacijos, rezidencijų ir parodų centras „Rupert“, kuris jau ši rudenį pradės veiklą – pastate bus parodų ir projekcijų erdvė, nuolat vyks paskaitos, reziduojos Lietuvos ir užsienio menininkai, kuratoriai, kultūros vadovybinkai. Isteigtį ši centrą sumanė verslininkas Darius Žakaitis, jo kūrėjai – Vilniuje ir Briuselyje veikusios galerijos „Tulips & Roses“ savininkai Jonas Žakaitis ir Aurimė Aleksandravičiūtė.

Centro „Rupert“ vadovu prieš keletą mėnesių tapęs iš Galisijos kilęs 48 metų J. de Nievesas (beje, kitados kuravęs tokią menininką kaip D. Burnas, M. Ventura, A. Vergara, J. Knightas parodas) tikina, kad pagrindinė rezidentų užduotis nebus sukurti meno darbą. Anot jo, svarbiausia – bendras idėjinis protų šturmias. „Meno kūrinys – tai idėjos padarinys, rezultatas. Jis – kūrybos proceso pabaiga, o ne išeities taškas. Mes akcentuoseime mąstymo ir savytų idėjų plėtojimo svarbą, o ne skatinimė pas mus atvykusius menininkus sukurti kuo daugiau filmų, paveikslų, instaliacijų“, – sakė kuratorius dienraščiu „Lietuvos rytas“.

Vis dėlto centre „Rupert“ numatyta ir parodiė erdvė, kurioje bus galima rodyti per tą laiką sukurtus darbus, taip pat rezidentai galės rengti parodas Šiuolaikinio meno centre ir kai kuriose kitose Vilniaus galerijose.

Centras deklaruoja neatsiliksias nuo XXI a. išsūkių ir būsių naujausių meno bei švietimo idėjų išbandymo poligonu. „Menas visuomet turi būti labai glaudžiai susijęs su tuo laiku, kuriame gyvename. (...) Bandome sukurti tokį švietimo modelį, kuris padėtų menininkams pajusti savojo laiko pulsą, rasti savo vietą sudėtingame šių dienų pasaulyje“, – tradicinės banalybės gal šiek tiek užgožia pagrindinę žymiojo kuratoriaus minuti, tačiau jis neslepija, kad tos vietas nūdieną rei-

kia ieškoti žūtbūt į projektus įtraukiant vėtos bendruomenes.

Sakykim, ispanų menininkas Josepas Maria Martinas jau pramynęs kelią į Valakampiuose esančius Tremtinį namus, iškūrusius visai netoli nuo centro „Rupert“ – čia jis rengs įdomų projektą su juose gyvenančiais pensinio amžiaus žmonėmis, kurie sovietmečiu buvo ištremti į Sibirą. Kol kas menininkas kalbasi su seneliais ir bando nuspręsti, koks projektas jiems teiktų daugiausia džiaugsmo ir naudos. Veikiausiai jo pagrindu taps gamtos idėja – sodas ar gėlių darželis, mat visi Tremtinį namų rezidentai yra ką nors tokio turėję, bet menininkas neatmeta galimybės, jog šis sumanymas dar keisis – gal tai bus nedidelė kavinė, kompiuteriai *etc.* Pasak kuratoriaus, šio projekto esmė – išklausyti ir veikti.

Kol ispanas vis dar vargsta su senjorais, tirdamas šių lūkesčius, lietuvis medijų menininkas, menotyrininkas, Vytauto Didžiojo universiteto lektorius Remigijus Venckus turbūt tariasi jau užtektinai žemai nusilenkės konjunktūrai, kad ryžtusi parodyti, ką sukūrės, – Vilniaus kameriniame teatre liepos 13 d. atidarytoje parodoje „Aš esu kitas“, kuri apibūdinama kaip kvietimas žiūrovui, pristatoma vyriškų aktų fotografija. Kūrėjas ragina susitikti su vyro kūnu kaip neatpažintu, nepatirtu, bet numanomu Kitu.

Kurti vyro kūno erotiką menininką paskatinusi dabarties masinių medijų sudaryta situacija, kai viešajame medijų diskurse vyriško kūno erotikai skiriama gerokai mažiau dėmesio nei moters. Be to, pastebi kūrėjas, vyro menininko kūriama vyru erotika ir jos demonstravimas Lietuvoje siejamas su homoseksualumu, o pats homoseksualumas marginamas gana negatyviais atspalviais.

R. Venckui kūnas rūpi kaip išlaikantis arba išgyjantis galių tekstas, kuris (su)geba pernešti ir perkurti kur kas platesnes nei grynai homoseksualūs naratyvai pasakojimų variacijas, – pavyzdžiui, net susijusias su būties ir tikėjimo problema; kitaip sakant, atrodo, kad naujausiai R. Venckaus ciklą „Aš esu kitas“, kuriame plėtojamas dialogas su Biblijoje užrašytomis tiesomis ir pasakojimų fragmentais, – šis menotyrininkų vadina-

mas „savitu“ ir „intencionaliu“, – siekiama įvardyti kaip už homoerotikos slypintį Tekstą – savotišką kūno Bibliją.

Parodoje taip pat pristatomomi ne vienerius metus kurti fotografijų ciklai, kur vizualioji autorius kalba atrandama panaudojant buitinę aplinką ir išraiškingai pozujančią kūną. Šis savitas disonansas pastebimas ne viename autorius fotografijų cikle: „Iš vaikinų gyvenimo“ (2009–2013 m.) „Pas močiutę kaime“ (2009–2010 m.), „Pokalbiai apie meilę“ (2011–2013 m.), „Virtuvės antropologija“ (2010 m.).

Taigi autorius pasitelkia vizualiojo meno kalbos galią ir kviečia žiūrovą diskutuoti apie vyriško kūno seksualumą bei intymumą. Žiniasklaida neatsispuria pagundai pabrėžti, kad ši diskusija plėtojama ne tik parodoje, bet ir už jos ribų – t. y. R. Venckaus paroda įtraukta į Baltijos géju parodo programą.

Vilniečiai, kol ruošiasi seksualinių mažumų eitynėms ir sielose kaunasi su homofobija, rizikuoja praziopoti kitą užsieninių (globalų) reiskinių – Vilniuje prasidedančią 21-ąją vienos didžiausių pasaulyje nepriklausomų tarptautinių kūrybinio rašymo programų sesiją, Lietuvoje rengiamą ketvirtą kartą. Liepos 14–27 d. vyksiantys „Vasaros literatūros seminarai“ („Summer Literary Seminars International“, SLS) – unikali, dinamiška ir novatoriška kultūrinė programa (populiariau kalbant – komerciniai pagrindinės veikiantys ir kokybiškas paslaugas siūlytys kūrybinio rašymo kursai), 1998 m. įkurta trijuose žemynuose: Europoje (Rusijoje ir Lietuvoje), Šiaurės Amerikoje (Kanadoje) ir Afrikoje (Kenijoje).

Vilniuje dvi savaitės Europos ir Šiaurės Amerikos studentai (kad taptų „studentais“, jiems teko gerai papurysti pinigines, nes tai mokama programa, arba laimėti konkursą) dalyvaus profesionaliose prozos, poezijos ir negrožinės literatūros kūrybinio rašymo dirbtuvėse bei fotografijos ir istorijos paskaitose. Dirbtuvės, seminarus ir paskaitas ves žymūs JAV, Kanados ir kt. šalių rašytojai. Is Vilniuje viešėjančių autorų rengėjai išskiria žymią JAV avangardo poetę ir rašytoją, daugybės apdovanojimų laimėtojų Eileen Myles, lietuvių kilmės Kanados rašytojų Antaną Ši-

leiką, poetę, dramaturgę ir vertėją Ariana Reines, Ukrainoje gimusią Rusijos poetę ir literatūros žurnalistę Linorą Goralik, amerikietį lietuvių kilmės fotografą Endriu Mikšį (Andrew Miksys) ir kt. Šiais metais seminarų programoje dalyvaus ir žurnalo „Fence“ bei leidyklos „Fence Books“ redaktorė Rebecca Wolf, taip pat – reziduojantys JAV, Prancūzijos bei kitų šalių menininkai.

Suprantama, dauguma užsiemimų vyks už uždarų durų anglų kalba, todėl vietinei publikai nėra itin aktualus. Tačiau šiemet programoje atsirado nedidelių naujovių – tai prozos bei negrozinės literatūros dirbtuvės lietuvių kalba. Jas ves rašytojas Sigitas Parulskis. Vakarais bus rengiami vieši dėstytojų ir studentų kūrybos skaitymai bei diskusijos, čia įsitruks ir lietuvių kūrėjai. Vyks keli lietuvių rašytojų skaitymai (konkrečiau ieškokite programoje).

Tuo pat metu visus besidominčiuosius pakviečiame ir pažintinė programą „Žydų Lietuva“. Ją vedė žurnalistas, rašytojas ir literatūros tyrinėtojas Menachemas Kaiseras. Knigos „Vilnius savas ir sveitim“ autorius Laimonas Briedis programos dalyvius plačiau supažindino su žydų kultūros paveldu Lietuvoje. Liepos 15 d. žydų bendruomenės Jaschos Heifetzo salėje vyko rašytojo Abraomo Suckeverio atminimui skirtas poezijos ir muzikos vakaras.

Pabaigai – pats gausiausias (dalyvių požiūriu) ir turbūt pats chaotiskiausias renginys, reprezentuojantis save itin keistu aprašu, tarytum iliustruojančiu, kas būna, kai jo autorų poreikis simuliuoti gudragalvystę ir aktualumą yra didesnis už išmonę. Turiuomenė VIII tarptautinę tekstiles miniatiūrų bienalę „Mintys – tai...“, liepos 9 d. atidarytą LDS galerijoje „Arka“.

Kokie mes esam, kas lemia mūsų aplinką? 87 dailininkai iš 25 pasaulio šalių nuo Baltijos valstybių iki tolimiausių pasaulio kampelių (Australijos, Japonijos, Lotynų Amerikos) į šį klausimą atsako stiliaus ir technikų požiūriu įvairiai darbais. Tikras margumynas, kurį apibendrinti nuspėsta tuščiomis frazėmis: esą eksponuojami darbai, „atspindintys autorų individualybes ir pasaulyje vyraujančias tekstiles tendencijas“, gvildenantys „aktualias šiuolaikinio žmogaus egzistencijos problemas“.

Išties – kokios gi tos aktualiosios problemos? Ogi remiamasi metafizikų teiginiu, kad materialusis ir dvasinis pasaulis – neatsiejami, kad mintys – materialios, o žmonių galvoje vykstantys mastymo procesai sukuria tikrovę – realius daiktus, reiškinius, emocijas. Neva kiekvienas tikrovės daiktas esąs kažkada egzistavusį minčių ir idėjų įsikūnijimas. Žmogaus mintys formuojančios ne tik daiktus, bet ir jo veiklą, kūrybą, asmenybę. Dabarties pasaulyje esama visko – ne tik gėrio, bet ir pykčio. Didžiausiai pasaulio atradimai kilę iš šviesių minčių, o pyktis ir neapykanta gindė blogą. Žmogaus mintis – energija, gebanti kurti nuostabius dalykus. Mintys skleidžiančios magnetinius dažnius (!!), kurie, sklisdami visatoje, pritraukia panašaus dažnio reiškinius...

Tikėdamiesi, kad „krizių ir katastrofų akivaizdoje, dvasinių vertybų aktualizavimo laikotarpiu“ bienalės problematika atitinka menininkų lūkesčius, bienalės rengėjai skatino dailininkus: a) gilintis į tai, kiek daiktai virtusios kūrėjo mintys atskleidžia jo asmenybę; b) kelti minčių ekologijos ir žmogaus atsakomybės problemas; c) atskleisti šviesių ir tamsių minčių sąveiką, geru arba blogą minčių priešpriešos padarinius; d) analizuoti, ar mintis turi tautybę, ar skiriasi skirtingu tautų, etnių grupių mintys.

Ar ką nors dar galėčiau apie tai pasakyti? Tieki to. Geriau piktdziugiškai bakstelėsiu Velnių muziejaus piktogramą išmaniajame telefone – tai puikus pavyzdys, kad norint kurti kultūrą ir daryti ją aktualią net nebūtinės naujas turinys. Užtenka ryžtingai, solidžiai ir, svarbiausia, laiku pateisiantis internete.

Gediminas JANKUS

Žmogus, laiminės Lietuvą

*Kurgi, mirtie, tavoji pergalė?
Kurgi, mirtie, tavasis
geluonis?..*

Šie apaštalo Pauliaus žodžiai, man regis, bene labiausiai tinka prisimenant šviesaus atminimo ganytoją, kūrėją Ričardą Mikutavičių. Mirties geluonis nesugebėjo iš atminties ištinti neeilinės asmenybės veiklos, kilnių darbų, didžiulio poveikio, neabejotinos įtaikos taurinant, dorinant, vedant žmogų dvasinio tobulejimo keliu. „Pergalė sunaikino mirti!“ – galime sušukti kartu su apaštalu, prisimindami prieš penkiolika metų nužudytą kunigą.

Penkiolika metų – tarpsnis, per kurį dar aiškiau iškyla jų dvasios didybė, nublankssta ar užsimiršta menkystu talalus, ir gandonešių lipdytos etiketės bei žemų instinktu pakituotas noras sumenkinti, paniekinti, apjuodinti. Šiuo atveju R. Mikutavičiaus dvasios pergalė akiavazdi – toji nemarybė, kai kam sunkiai suvokiamas ar nepriimama, itin gyvastingai pasireiškia jo dvasiniu palikimu. Ne tik konkretūs darbai, dar neišdirę iš amžininkų atminties, bet ir pastoracinė veikla, pamokslai, teologinių slėpiniių narplynės, poezija – be ne svarbiausia ir pakiliausia, ką paliko garsus dvasininkas.

Tai ypač svarbu. Metai slenka, o R. Mikutavičiaus dvasios pergalė tampa vis ryškesnė, aktualesnė, reikalingesnė. Taip, neliko neva besidominčių tragisko likimo kunigu, o iš tiesų besivaikanių pigių bulvarinių sensacijų ir bulvarinių skaitalų, neliuko paviršiumi slystančių, iki šleikštumo glotnių komentatorių, visažinių, iš anksto smerkiančių, moralizuojančių. Neliko vienadienų palydovų, mados ir tuščios garbės mėgėjų, tų liokajų ar, tiksliau, parasiutes, senovės graikų komedijų personažų, besimaitinančių patrono šlove ir dvasios turtais.

Gal todėl gali pasirodyti, kad kunigo R. Mikutavičiaus atminimas ir jo darbai blėsta, kad jis vis reičiau prisimenamas. Anaptol. Nūnai jis iškyla be tų nenatūralių, prikurtų ir dažniausiai vienpusiškų vertinimų. Atėjo laikas išsamiai, gelmiškai jo kūrybos analizei, lyginimui, vietos suradimui lietuvių literatūros istorijoje, teologijoje, meno tyroje. Ir visa tai vyksta. Tačiau be tarškesio, triūbų ir būgnų. Garsusis ganytojo šūkis, tapęs viso jo gyvenimo rūpesčiu ir tikslu – „Kad Lietuva neišsivaikščiot“, – kaip niekada aktualus, įgavęs naują prasmę ir skambesį.

Itin įdomi ir reikšminga literatūrologės dr. Ingos Stepuonienės studija apie R. Mikutavičiaus kūrybą. Ištikimi ir nuoseklūs jo kūrybinio palikimo puoselėtojai – bičiulis Vytautas Motiejūnas, rašytojas Robertas Keturakis; „Consilia Academica“ nuolat rengia konferencijas, leidžia naujas ganytojo knygas... Ilgai būty galima vardytis visus tuos mūsų šviesuolius, akademinius terpęs žmones, kurie iki šiol neabejdingi kilnumui ir gériui, sklidusieims iš R. Mikutavičiaus širdies.

Tačiau bene iškilusiai, įsimintiniausiai dvasinių paminklų iki šiol jam yra sukūrės poetas, rašytojas Viktoras Rudžianskas. Jo parašyta / sudaryta didelės apimties knyga „Gyvenės ir mūsų gyvenimus“, manau, bene išsamiausiai atskleidžia įvairiapusišką kuningo, poeto, filosofo asmenybę. Tiesą sakant, žodis

„atskleidžia“ siame kontekste pernelyg lėkštas, banalus. V. Rudžianskas sugebėjo jautriai širdimi pajusti giminės sielos virpesius, prieštarinę dvasią, sunkiai pagaunamą ir tuo labiau nusakomą vidinį nerimą.

Retai kas taip atsakingai ir objektyviai gilinasi į legendomis ir pramanais apipintą gyvenimą, retas kuris taip dėmesingai ir jautriai stengiasi atskirti tiesą nuo melo, pozą nuo esmės, vaidybą nuo pašaukimo. Autorius ieško, ir šis procesas atveriamas skaitytojui leidžiant lyginti skirtingiausias nuomonės ir nuostatas. Prieštarangi populiarius ir tuo metu bene madingiausio kuno vertinimai bei apibūdinimai pateikiami ne sensacijoms ar išankstinei nuomonei sudaryti. Priešingai. V. Rudžianskas veik po kiekvieno subtiliai prakalbinto pašnekovo nuosekliai tėsiai SAVO pasakojimą – papildydamas ką tik išgirstais išpūdziai, grždamas prie buvusių, apibendrindamas, aiškindamas ir aiškindamas...

Autorius nevengia aštresnių kampų ir klausimų, tiek liečiančių kunigo kolekcionavimo aistą, tiek kažkada aidėjusių KGB temų, tiek jų supusius ne vien intelektualus... Visapsiška analizė nenutylint, neslapukaujant knygą kilsteli į aukštą lygmenį, kuriam nelieka vienos pasimirkčiojimams, pasikikenimams, spėlionėms.

V. Rudžianskas parašė itin sąžiningą ir atvirą knygą apie Žmogų, kuris Aukštynių žodžiu, dvasia, darbais laimino Lietuvą. Skaičiuoja ją vienu ikvėpimu, pakerētas įtaigos, kurios persunktas kiekvienas puslapis. Ir kiekvienas autorius pašnekintas, jo klausimų / pamastymų / pamastymų paskatintas (Prezidentas V. Adamkus, žurnalistai V. Kavaliauskas, B. Garbaravičienė, T. Maciulienė, Tėvas Stanislovas, poetai R. Keturakis, P. Palilionis, arkivyskupas S. Tamkevičius, akademikas L. Kairiūkštis ir daugybė kiti), po kruopelę, po itin svarbią detaļą sudėliojo ryškų, iškilų, visgi dvasios ir Dievo pasaulyje gyvenusį ir kūrusį R. Mikutavičių.

Autorius akcentuoja svarbius moralinius klausimus, nuolat lydėjusius kunigą santykiose su tikinciaisiais, su Bažnyčios hierarchais, su politikais. Moralinis imperatyvas, kuriam akivaizdžiai stengési paklustyti R. Mikutavičius, kartais susikirsdo su pašaukietine sumaištimi ir buitiškumu. Pakilti virš siaurų interesų, šviesi, vesti dvasinio tobulejimo keliu minias – kokia tai sunki, kartais nepakeliamą našta... Puikiai pajutečių tą prieštaravimą ir vidinių bei išorinių konfliktų svori, V. Rudžianskas sugebėjo atskleisti amžiną kūrėjo ir dvasininko dramą, kurią R. Mikutavičius išgyveno ir kurią sprendė iš esmės, skelbdamas modernaus Dievo žodį ir savo Moralinių testamentą...

Tai ar užmirštas mūsų šviesusis Ganytojas? Ar išblėso jo atminimas? Ar primirštos jo ištarmės, darbai? Siūlau perskaityti knygą „Gyvenės ir mūsų gyvenimus“, kad pajustumėte ir suvoktumėte – Dvasia nugalėjo mirtį, o R. Mikutavičius ir šiandien gyvena mūsų gyvenimus.

Didieji orkestro darbai

Konstantinas Orbelianas, Lawrence's Brownlee, Algimantas Treikauskas
Kauno filharmonijoje.

Efektingu koncertu „Žalgirio“ arenėje (su solistu Dmitrijum Chvorostovskiu (Rusija) ir dirigento Konstantinu Orbelianu (Arménija/JAV) pradėjė ši muzikinė sezona, Kauno simfoninis orkestras baigė jį ne ką mažiau išspūdingai. Kelių pavasario mėnesių programą galėtų pavydėti ir labiau tituluoti kolektyvai, tarp jų – vieną pasirodymą Kaunui skyrybė pasaulinio garso tenoras Lawrence's Brownlee (JAV) ir šveicarų menininkų projektas „Jūra“. Pastarasis koncertas pradžiugino solidžiomis premjeromis (visi kūriniai – Loretos Narvilaitės „Atviras miestas“, Claude'o Debussy „La Mer“ ir Mikalojaus Konstantino Čiurlionio „Jūra“ – orkestro pagroti pirmasyk), bandymu vizualizuoti skambesį (videoinstaliacijų autorius Artūras Spirka), o labiausiai imponavo prie dirigento pulto stovėjės Kasparas Zehnderis, šiuo metu ryški Šveicarijos muzikos pasaulio figūra – „Murten Classics“ vasaros festivalio meno, Berno Paulo Klee centro muzikos, Bylio simfoninio orkestro meno vadovas. Kartu su juo mūsų miesto instrumentininkai grojo itin pozityviai, veržliai, atrado vis rafinuotesnių niuansų.

Kita vertus, šie metai paženklini tolesnių ieškojimų auginant orkestra, be to, vis dar nepadėtas galutinis taškas dėl vyriausiojo dirigento. Todėl su klausimais apie KSO dabartį ir planus po baimamojo koncerto kreipiausi į jo vadovą Algimantą TREIKAUSKĄ.

– Sveikinu nuskambėjus premjeroms ir užbaigus sezoną. Manyčiau, šie metai jūsų vadovaujamam kolektivui buvo svarbius dėl ryškių programų su garsais pasaulio solistais ir naujų muzikinių pažinčių...

– Pažintys nėra visiškai naujos, dauguma jų iš tų laikų, kai pats grodomas orkestre bendravau su garsiais muzikais; tik teko sulaukti tinkamo momento. Dabar jis atėjo – Kauno orkestras jau gali dirbti didelius darbus. Pasibaigęs sezonas buvo itin produktyvus, jo rezultatas – net šešios kompaktinės plokštėlės. Pirmoji, skirta lietuvių kompozitorų simfoninei muzikai, sumanya kartu su Zita Bružaitė; vėliau šis projeketas išaugo iki trilogijos – nuspresta, kad visi trys Lietuvos simfoniniai orkestrai išleis po plokštėlę išvairių laikų lietuvių autorų muzikos. Vėliau – anglų kompozitoriaus Keitho Bursteino simfonijos „Elixir“ („Eliksyras“) išrašas su „Naxos“ išrašų studija. Po ilgų įkalbinėjimų išrašėme solinę vieno geriausią Lietuvos tenorą Merūno Vitulskio plokštélę; tikimės, kad jos pristatymas ateinanti sezona taps svarbiu muzikiniu įvykiu. Kitoje plokštéléje skamba Gioachino Rossini operų arijos, įdainuotas L. Brownlee. Dėl sudėtingumo jos retai atliekamos – yra tik keletas tenorų, pasiryžtančių prie jų „liestis“. Džiaugiamės, kad šis puikus solistas rado laiko ir vienam koncertui Kauno (vieninteliam Baltijos šalyse) publikai. Jis – populiarusias JAV belcanto repertuaro tenoras, pripažintas geriausiu šių dienų G. Rossini repertuaro atlikėju. Gaila, kad nedaug Lietuvos dai-

ninkų girdėjo ši išskirtinį pasirodymą... Kitoje plokštéléje išrašėme rusų operų ištraukas su vienu žymiausiu pasaulio bosu Ildaru Abdrazakovu (Rusija). Rugpjūti laukia didžiulis projektas – dviguba G. Verdi operos „Simonas Boccanegra“ plokštélė. I mūsų miestą atvyksta ketvertas Niujorko „Metropolitan“ operos teatro solistų: D. Chvorostovskis, Barbara Frittoli, Marko Caria, Stefano Secco ir jų vokalo repetitorius Johnas Fisheris. Beje, kauniečiai jų dainavimo klausysis Pažaislio festivalio koncerte, skambės keli operos epizodai ir populiaroji klasika, KSO diriguos K. Orbelianas.

Tiek apie plokštelių išrašinėjimą ir su jomis susijusius koncertus. Kalbant apie kitus nuveiklus darbus, pirmiausia paminėsiu sezono pradžią – ne kiek vienas orkestras gali pasigirti koncertu su vienu žymiausiu nūdienos dainininku keturių penkių tuksancių žiūrovų draugijoje. Šis koncertas, pakartotas Helsinkyje, tapo KSO „vizitinė kortele“, atvėrė ir kitų projekty galimybes.

Svarbesni šiemet nuveikti darbai: supažindinome su nauju KSO vyriausiuoju dirigentu Imantu Resnini (Latvija), minėjome kompozitoriaus Balio Davionio mirties sukaktį koncertu su dainininke Asta Krikščiūnaite, smuikininku Raimondu Butvila ir dirigentu Modestu Barkausku; pristatėme talentingus Juozo Naujailio muzikos gimnazijos jaunuolius; pirmąkart atlikome P. Čaikovskio „Ketvirtą simfoniją“; dalyvavome maestro Petro Bingelio jubiliejiniuose koncertuose, akompanavome Lukui Geniušui; su Sigute Stonyte ir Modestu Pitrenu minėjome Richardo Wagnerio ir G. Verdi sukaktis. Baigiamasis sezono koncertas sumanytas prieš metus, o pirmiausia parodytas Šveicarijoje, Ciuricho filharmonijoje. Ten, kaip ir Kaune, muziką lydėjo videoprojekcijos, paremtos M. K. Čiurlionio kūrinii motyvais. Kad galėtume atlikti tokią programą, teko kviesčitis pastiprinimą – pajėgių instrumentininkų iš kitų Lietuvos orkestrų. Džiaugiuosi, kad sezona baigėme su dirigentu K. Zehnderiu: jis patinka ne tik publiukai, bet ir orkestrui.

– *Kitas klausimas – apie vyriausiojo dirigento postą. Ar paaikiškėjo ši pozicija?*

– Per penkerius metus, kai vyriausiuoju dirigentu buvo M. Pitrenas, orkestro kartelė iškelta labai aukščiai, todėl atėjusieji vėliau nejučia lyginami su juo. Turiu pripažinti, kad visi dirbę muzikai daug ko išmokė instrumentininkus, patirtis yra teigama. Bet išiši postą mes toliau išskome pretendento, tad kitą sezoną galime tikėtis pasikeitimų. Visgi norėtume tokio dirigento, kuris reziduootų čia, Lietuvoje, geriausia – Kaune; kuriam darbas su KSO būtų prioritetinis. Juk dirigentas turi atsiduoti orkestrui, auginti kolektyvą nuolatiniu darbu, kryptingomis programomis, numatyti kelerių metų planus. Manome, kad galime „užsiauginti“ dirigentą, tad norėtume rinktis jauną muziką...

– *O kokie vasaros ir kito sezono planai?*

– Vasarą laukia didelis darbas, kaip minėjau, G. Verdi operos „Simonas Boccanegra“ išrašas. I Lietuvą atvažiuoja keletas dainininkų, atlikusių pagrindinius vaidmenis 2011 m. Niujorko „Metropolitan“

operos teatre vykusioje premjeroje. Prie garsių užsienio kraštų solistų, atlikdami nedidelius vaidmenis, prisidės ir trys lietuviai: M. Vitulskis, Laimonas Pautienius ir Eglė Šidlauskaitė. Pastarieji dalyvaus išraše, bet jų kūrybinėse biografijose šis faktas nemenkas. Ir ne tik jų biografijose... Mūsų mieste dar tebesklando prisiminimai, kaip Laisvės alėja Fiodoras Šaliapinas vaikščiojo su Kipru Petrauskui, o dabar miestiečiai dvi savaites galės iš arti matyti žymiausius dainininkus, ryškias muzikos pasaulio žvaigždes. Tikiu, rasis kitų legendų (syphosis). Manyčiau, šis bendradarbiavimas bus svarus ne vien orkeistro, bet ir Kauno, net Lietuvos kultūros istorijai.

Kitą sezoną taip pat ruošiamės dideliems darbams. Rudenį suplanuoti koncertai Helsinkyje ir Kopenhagoje su žymiu bosu Ervinu Schrottui, sausį – turas po Baltijos šalių sostines su D. Chvorostovskiu (rusų kompozitorių arijos ir romansas). Ketiname pristatyti M. Vitulskio CD, atliksite Juozo Domarko, Martyno Stašaus, M. Barkausko diriguojamas programas, dalyvaujame festivalyje „Iš arti“, o sezono uždarymui palikome lietuvių simfoninės muzikos kompaktinės plokštėlės pristatymą. Kadangi 2013-ieji yra Aramo Chačaturiano metai, rengsime arménų klasikinės muzikos koncertą, kuriam diriguos K. Orbelianas, o grieš jaunas smuikininkas Haikas Kazazyanas. Prieš pat Naujuosius repetuosime japonų kompozitoriaus Atsuhiko Gondai muzikinę dramą „Kaip prigya sakuros“, pasakojančią Kaune gyvenusio ir dirbusio japonų diplomato Č. Sugiharos istoriją, sausį jos pasaulines premjeras filmuos Lietuvos televizija. Pavasarį su garsiai latvių dainininke Elina Garanča koncertuosime Rygoje ir Helsinkyje. Deja, ne visas mūsų programas girdės lietuvių klausytojai, nes sunuki rasti įmonę, kuri, nebijdama rizikos, imtusi organizuoti stambius renginius.

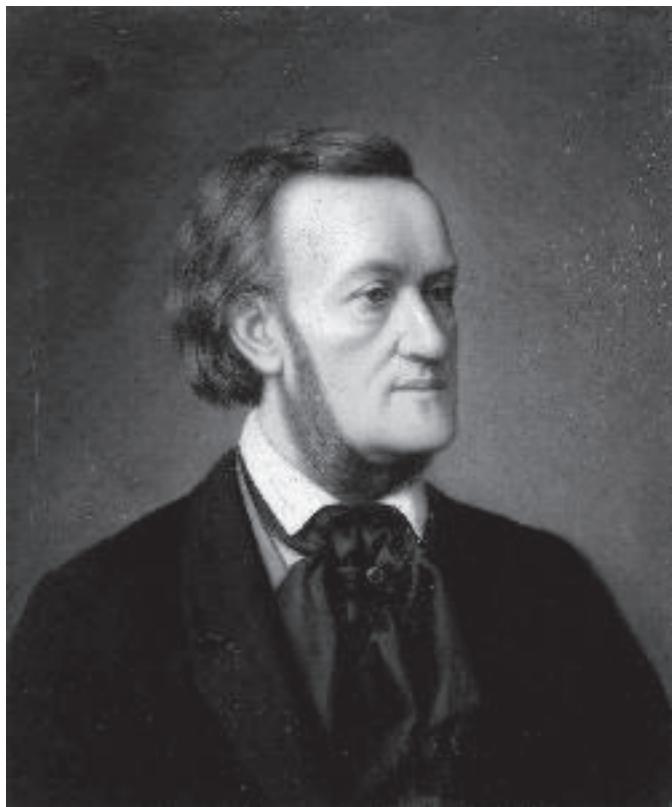
Atsigréždamas kiek atgal, galiu tvirtinti, jog dalyvavimas projekte „Triumfo arka“ užgrūdino orkestrą – nuo šiol didelis vokalinės muzikos „kiekis“ mums nekelia problemų. Džiaugiuosi muzikantų profesionalumu ir gebejimu itin susikaupti koncerto ar išrašų metu. Jei lygintume su pirmaisiais žingsniais, orkestras labai paaugo, tad jau gauna pasiūlymų iš žymiausių solistų produserių. Kita vertus, šie pasirodymai toliau stiprina orkestrą, nes drauge su tokio ryškumo atlikėjais ar dirigentais negali groti vidutiniškai, o tik geriausiai.

Stengiamės pagerinti ir orkestro finansinę situaciją, įtikinėjame miesto valdžią, kad didžiulis muzikų idėbis jau liks kultūrinei Kauno istorijai. Kiekvienais, net ir krisės metais orkestras po truputį didėjo; šiemet pavyko jį papildyti dar keturiais etatais, tad rudenį skelbsime konkursą į tam tikrais instrumentais grojančių vietas. Bet iki trigubos sudėties simfoninio orkestro, tokio, kokio reikia atliekant galingus kūrius, dar daug trūksta. Galbūt po penkerių ar dešimties metų, kai Kaune jau bus pastatyta seniai žadama Koncertų salė ir jos didelėje scenoje atsiras galimybė groti išspūdingus Gustavo Mahlerio, Antono Brucknerio, Richardo Strausso simfoninius kūrinius, galėtume galvoti ir apie šimto žmonių orkestrą...

Kalbėjosi Eugenija ŽAKIENĖ

Dainora MERČAITYTĖ

Richardas Wagneris – su prieštaros ženklu gyvenime ir mene

Klasikinės muzikos, ypač operos, gerbėjams 2013 m. dovanoją galimybę mėgautis dviejų operas kūrėsių kompozitoriai – Richardo Wagnerio ir Giuseppe's Verdi – muzika, prisiminti jų kūrybos kelią, žvilgtelėti į asmeninio gyvenimo paslaptis. Minint šių kompozitoriai 200-iasias gimimo metines yra pukui proga pasvarstyti apie kūrėjo asmenybės ir jo kūriamo meno prieštarungamą, apie žmogiškos prigimties trapumą ir tikrojo meno tvarumą.

Gegužės 22 d. pasaulis minėjo vokiečių kompozitoriaus R. Wagnerio jubiliejinį gimtadienį, jo asmeniui ir kūrybai ypač daug dėmesio skyrė Vokietijos žiniasklaida. Bairoite (Vokietija) vykusiame koncerte Bavarijos žemės premjeras Horstas Seehoferis trumpoje kalboje sakė, kad čia susirinko žmonės pagerbtį vieno didžiausią pasaulio genijų, žmogaus, kuris net gyvas buvo legenda ir mitas. Tačiau tuo pačiu metu garsiojo kompozitoriaus provaikaitis Gottfriedas Wagneris viename intervju pavadinė jį savimyla, moterų nekentėjų ir antisemitu. Tokie prieštarangi vertinimai lydėjo kompozitoriu visą gyvenimą, jie ir šiandien kursto aistros. Ar įmanoma žavėtis R. Wagnerio muzika ir kritiškai vertinti jo žmogiškas aistros? Koks buvo jis – žmogus ir kūrėjas?

R. Wagneris gimė 1813 m. gegužės 22 d. Leipcige. Jau vaikystėje jis sužavėjo teatro ir poezijos pasaulis, todėl savo kūryboje susiejo daugelį meno šakų, realizuodamas *Gesamtkunstwerk* idėją. Jis pats rašė operų libretus, dalyvaudavo jas statant, netgi projektavo savo operos teatrą, kūrė naujų dirigavimo meno sampratą, rašė kritikos straipsnius meno klausimais, bet geriausiai savo talentą atskleidė muzikoje. Revoliucingos kūrybos idėjos, požiūris į meną, religiją, tautiskumą sulaukė plataus atgarsio tiek amžininkų, tiek ir dabarties meno tyrinėtojų darbuose.

1850 m. R. Wagneris publikavo ese „*Judenthum in der Musik*“ („Žydija muzikoje“), kurioje užspuole kelis tuo metu ypač populiarius žydų tautybės kompozitorius. Vėliau jis plačiau išplėtojo šią temą, vadindamas žydus kenksmingu ir svetimų elementu vokiečių kultūroje. Meninių ambicijų išprovokuoti straipsniai tapo sniego lavina, išjudinusia antisemitizmo bangą Vokietijoje, kurios skaudžių pasekmii kompozitorius tikriausiai net negalejo numanyti. R. Wagnerio antisemitiniai straipsniai kaip nepulaunama dėmė bjaurojo jo vardą bei muziką ir nacistinės Vokietijos laikais. Jis buvo mylimiausias Adolfo Hitlerio kompozitorius, o R. Wagnerio straips-

niuose išaukštintą vokiškumą naciai puikiai panaudojo savo ideologijai kurti. R. Wagnerio vardas ir šiandien sukelia prieštarangų reakcijų, ypač Izraelyje, kur viešas kompozitoriaus muzikos atlikimas dažnai sulaukia pasmerkimo. Net tokiems garsiems dirigentams kaip Danielis Barenboimas ar Zubinas Mehta nepavyko R. Wagnerio sutaikyti su žydų tauta.

Dažni kompozitoriaus gyvenimo palydovai buvo įvairūs nemalonumai ir pavojai. Jaunystėje R. Wagneri persekiojo kreditoriai – nuo jų bėgo iš Magdeburgo (1834–1836 m.), Karaliaučiaus (1837 m.), Rygos (1837–1839 m.), kur dirbo kapellmeisteriu. Dėl begalés skolų nuo 1839 iki 1842 m. buvo įstrigės Paryžiuje, o kaip žlugusios gegužės revoliucijos Dresdene dalyvis 1849 m. turėjo bėgti į Šveicariją. Tik po amnestijos 1862 m. R. Wagneris gržo į Vokietijos reichą. Iš nemalonų situacijų dažnai jis gelbėdavo įtakingi draugai ir mecenatai. Tačiau atrodo, kad R. Wagneris neturėjo dékingumo jausmo ir savo geradarius neretai įskaudindavo ar paniekindavo. Taip atsitiko ir F. Lisztui, kuris rėmė jį finansiškai, padėjo pabėgti iš Dresdeno su padirbtu pasu, bet po keliolikos metų dėl R. Wagnerio savo vyrą – mylimiausią F. Liszto mokinį ir R. Wagnerio gerbėją Hansą von Biulovą – paliko F. Liszto dukra Cosima, tapusi antraja R. Wagnerio žmona, pagimdžiusi jam tris vaikus. Tai aptemdė F. Liszto ir R. Wagnerio santykius ir emociskai sužlugdė H. von Biulovą. Įskaudinta liko ir kita R. Wagneri globojusi šeima – Otto ir Matilda Wesendonk. Skausminga meilė, gimusi tarp kompozitoriaus ir žavios jo muzikos gerbėjos, R. Wagneri įkvėpė sukurti muzikinę dramą „Tristanas ir Izolda“ – nemirtingą paminklą meilei ir kančiai.

R. Wagneris buvo įsitikinęs savo genialumu, jis reikalavo dėmesio ir garbinimo iš visų jis supusių žmonių. Fenomenu galėtume vadinti įskaudintų ir atstumtų jo gerbėjų pagarbią meilę savo stabui.

R. Wagnerio gerbėjas Friedrichas Nietzsche po dešimties draugystės metų su kompozitoriumi buvo jo viešai pažemintas ir išduotas. Jie tapo nesutaikomais priešais, tačiau R. Wagnerio mirčių mastytojas pavadinė „šventaja minute“. Netrukus po to, kai F. Nietzsche nutraukė draugystę su R. Wagneriu, jis neginčytinai subrendo kaip filosofas ir parašė žinomiausius savo veikalus.

Ypatinga vieta R. Wagnerio gyvenimo istorijoje tenka Bavarijos karaliui Liudvikui II. 1864 m., praėjus tik porai mėnesių nuo ižengimo į sostą, monar-

chas susitiko su savo muzikos stabu. Valdovas dievino R. Wagnerio muziką ir pažadėjo būti karališku globėju, savo pinigais bei įtaka remti kompozitoriaus kūrybą. Nors karalius visiškai neturėjo klausos, jis žavejo R. Wagnerio kuriamas fantastiškų pasakų ir mitų pasaulis. 1883 m. išgirdės apie kompozitoriaus mirči Venecijoje, Liudvikas II pasakė: „Wagnerio kūnas priklauso man“ ir pervežė jį palaidoti į Bairotą. Vėliau jis pabrėžė: „Aš pirmasis pažinai didži menininką, kurio darbar gedi pasaulis. Ir aš išsaugoju jį pasauliui.“ Karaliaus deka įgyvendintas ambicingas R. Wagnerio noras turėti savo operos teatrą. Jo atidarymo proga 1876 m. įvyko tetralogijos „*Nibelungų žiedas*“ premjera. 16 valandų muzikos, didinga inscenizacija, keturis vakarus trunkantis atlikimas – revoliucija muzikos teatre, neregėto masto veikalas operos istorijoje. Pasinėrės į germanų ir skandinavų mitų pasaulį, R. Wagneris sukūrė įspūdingą nacionalinį kūrinį, kurio svarba amžinimkams buvo aiški dar iki premjeros. Pasiklausyti šio veikalo atvyko ne tik Vokietijos kaizeris Vilhelmas I, karalius Liudvikas II ir kiti Europos valdovai, bet ir menininkai: rašytojas L. Tolstojus, filosofas F. Nietzsche, kompozitoriai F. Lizstas, A. Bruckneris, P. Čaikovskis, E. Griegas. Net oponentai turėjo pripažinti R. Wagnerio talentą ir įtaką muzikos meno raidai. Po R. Wagnerio kūrusiems kompozitoriams neliko kelio atgal. Kartą pavadinės save „vokiškiausiu iš visų“, jis sulaukė tarptautinės šlovės ir neabejotinai įėjo į muzikos istoriją kaip operos žanro reformatorius.

R. Wagnerio gyvenimo tikslas surukti „ateities dramą“ buvo paremtas įsitikinimu, kad menas turi žmogų doroviškai auklėti, net išganyti. Siekdamas meno kalba paaiškinti gėrio, blogio, tikėjimo, meilės, egzistencinės prasmės ir panašias kategorijas kompozitorius pasirinko mitą. Beveik toks pat reikšmingas buvo ir R. Wagnerio „begalinės melodijos“ kūrimo metodas, sumažinęs veiksmo išskaidymą ir leitmotyvais padėjės išlaikyti kūrinio vientisumą. Kaip orkestrinio kolorito meistras jis beveik neturėjo sau lygių ir buvo mėgdžiojamas XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios kompozitoriu.

Praėjus 130 metų po kūrėjo mirties, jo muzika išliko nepakartojamai galinga, klausytojams sukelianti jutiminę ir kartu mistinę ekstazę, priverčianti pamiršti žmogiškas kompozitoriaus ydas.

28 Kinas

„Nemunas“ rekomenduoja

Gediminas JANKAUSKAS

Kas vasarą dar žiūri televiziją?

Vasarą jau įpusėjo, pačiame įkarštyje ir atostogų sezonas, bet vis dar turime lengvai ruseinančią viltį, kad mūsų patarimai norintiesiems atkreipti dėmesį į ryškesnius filmus bus naudingi.

Begalę visokio rango mafiozų suvaidinęs Alas Pacino nuo kriminalinės tematikos nenutolsta ir filme „**88 minutės**“ (ketvirtadienis, 22.10 val., BTV). Pastebimai senstelėjės aktorius vaidina profesorių Džeką Gremą, kuris kartais konsultuoja FTB ir padeda sudaryti serijinių žmogžudžių psychologinius portretus. Gavęs pranešimą, kad jis pats bus nužudytas po 88 minucių, profesorius bando suprasti, kas kesiunasi į jo gyvybę. Pagrindiniai įtariamieji yra trys – iš universiteto atleistas studentas, buvusi meilužė ir mirties bausmės kalėjime laukiantis serijinis žudikas.

Luco Bessono režiuotas filmas „**Nepaprasti pañelės Adelės nuotykių**“ (penktadienis, 20.10 val., Lietuvos ryto TV) yra dar vienas efektingai nufilmuotas komercinis niekalas – ideali atostogų pramoga su išpūdinga egzotika ir lengva erotikos doze. Akis bus kur paganyti, nes sensacijų ieškanti bebainė žurnalistė Adelė Blank-Sek išsiemprengia į Egiptą, kur tikisi surasti mumiją. O tuo metu Paryžiuje kyla panika, nes profesoriaus Esperandėj laboratorijoje išpterodaktilio kiaušinio išsirito jauniklis.

Kol visas pasaulis rengiamas Didžiosios Britanijos posto paveldėtojo Williamo ir jo jaunos žmonės Kate pirmagimio sutiktuvėms, o spauda jau skaičiuoja, kokia suma šis džiugus įvykis papildys šalies biudžetą, galime pažiūrėti istorinę melodra-

mą „**Viktorija. Jaunoji karalienė**“ (šeštadienis, 19.00 val., TV3). Ilgiausiai (kol kas) soste išbuvo Anglijos karalienė Viktorija britų imperiją valdė net 63 metus (1938–1901). Sostą iš savo dėdės karaliaus Williama IV ji paveldėjo dar būdama netekėjusi mergelė, o vyra gavo trečiaisiais karaliavimo metais, ištekėjusi už pusbrolio Alberto – Saksonijos ir Koburgo princo, visą gyvenimą buvusio patikimiausiu jos patareju. Politikoje Viktorija dažniausiai laikėsi neutralumo. Tačiau kritinėse situacijose ji tapdavo ypač aktyvi, laikydavosi ryžtingos pozicijos, lemdayo britų vyriausybės kursą. Žodžiu, buvo tikra karalienė, geriausią britų monarchijos tradicijų puoselėtoja.

Klasikinio vesterno (1957 m.) perdibinyje „**Traukinys į Jumą**“ (šeštadienis, 21.05 val., TV3) pasakoja istorija, kaip fermierius Danas Evansas sutiko už atlygį į kalėjimą nugabenti banditą Beną Veidą. Situaciją komplikuoja tai, kad bandito bendrai laukia porelės stotyje ir čia pasiryžę savo draugą išvaduoti. Naujasis filmas yra visu pusvalandžiu ilgesnis už pirmąją, bet kaip tik tai ir tampa didžiausiu jo minusu. Ką gi šiandien nustebinsi brutaliomis susišaudymo scenomis ir estetizuojamu žiaurumu? Šios srities klasiko Samo Peckinpho pralenkti vis vien niekam nepavyksta.

Didžiausias filmo plusas, kad charizmatiškajį Russellą Crowe, gana stereotipiškai vaidinančią Beną Veidą, gražiai nurungė į jo antipodą Daną Evansą virtuoziškai persikūnijęs Christianas Bale’as.

Septyniais „**Oskarais**“ apdovanotas Holivudo senbuvio Sydney’aus Pollacko filmas „**Mano Afrika**“ (šeštadienis, 23.35 val., TV3) sukurtas pagal Judithos Thurman knygą „Aizekas Dinesenas: Pasakotojo gyvenimas“ ir Errolo Trzebinski romaną „Tyla prabils“. Pagrindinė filmo herojė – danų literatė Karen Blixsen, savo romanus ir apsaikymus dažnai pasirašinėjusi vyrišku Aizeko Dineseno pseudonimu. Filmo fabulą sudaro nuotykių Kenijoje, į kurią 1913 m. susiruošia nuo banalios egzistencijos pavargusi Karen Dinesen (aktorė Meryl Streep). Savanorę piligrimę lydi mirtini pavojai, bet likimas padovanoja ir didelį gražų jausmą nuotykių ieškotojui Denisui Hatonui (aktorius Robertas Redfordas).

„**Alfa gauja**“ (sekmadienis, 21.00 val., TV3) 2006–aisiais tapo tikra Sandenso nepriklausomo-

jo kino festivalio sensacija ir sulaukė kontroversiško vertinimo, nes filmo pagrindą sudaro realių nusikaltelių istorija. Pagrindinis „Alfa gaujos“ prototipas, pramintas Džesiu Džeimsu Holivudu, dar visai neseniai vadintas „pačiu jauniausiu FBI labiausiai ieškomu nusikalteliu“. Kaip tik premjeros išvakarėse jis pateko už grotų ir iš ten émė grasiinti filmo kūrėjams teismais už neva teisininkams daromą spaudimą jo byloje. Patyrę advokatai patarė režisieriui pakoreguoti siužetą ir pakeisti herojų vardus. Taip Džesis Džeimsas Holivudas virto Džoniu Triulavu (jį suvaidino dainininkas Justinas Timberlake’as). Tai ižūlus ir savimi pasitikintis vaikinas, gyvenantis elitiniame Los Andželo rajone ir besiverčiantis narkotikų prekyba. Stabilios pajamos leidžia jam su artimiausiais draugeliais gyvenimą paversti niekad nesibaigiančiu nuotykiu. Nuolat ieškodama vis aštresnių pojūcių kriminalinė kompanija mėgdžioja populiarų filmų herojus ir repo muzikantus, svaiginasi alkoholiu ir narkotikais, „kaifuoja“ spaudinėdami kompiuterinių „šaudyklių“ mygtukus. Anksčiau ar vėliau visa tai atsibos, ir iš virtualios realybės žaidimai persikels į tikrą pasaulį.

Realaus pasaulio siaubų pamatysime ir režisierius Stevėno Soderbergho medicininame trilyje „**Šalutinis poveikis**“ (sekmadienis, 23.20 val., TV3). Apie medikų mafiją ir nežabatą jos troškimą lobti žmonių sveikatos saskaita surukta nemažai vaidybinių ir dokumentinių filmų. Visi jie nagrinėja atskirus šios skaudžios problemos aspektus. Bet mažai kas kelia esminį klausimą: kodėl sparčiai tobulejant medicinai dar sparčiai ilgėja naujų ligų sąrašas? Ypač didelį rūpestį žmonijai kelia kasmet kylantys aliarmai dėl virusinių infekcijų ir svarbiausios modernaus pasaulio anomalijos – jokiais medikamentais neišgydomos depresijos. „**Šalutinis poveikis**“ įtikinamai iliustruoja ir kitą amžinai aktualią mintį – kai kurie vaistai būna pavojingesni už pačią ligą.

Bet kas gis norėtų vėl sekmadienio vakarą kvaršinti galvą dėl panašių dalykų? Tad pirštai instinktyviai spustels kitą pultelio mygtuką, ir bus kaip toje reklamoje – puft, ir tu jau kitame kanale. Ten, kur, anot estrados princio, „vasaros saulė, vynas ir merginos“.

Gerų atostogų visiems! Televizorių vėl žiūrėsim rudenį.

Romualdas RAKAUSKAS

Triveidė knyga

Tokiu pavadinimu galutinai paruoštą albumą metų pabaigoje privalau įteikti Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklai. (Fotografijas eksponuojant parodinėje erdvėje ar pristatant spudoje geriau tiks – „Triveidis ciklas“.) Jame planuoju aprępti reikšmingiausius visų meninių profesijų autorius. Praėjusio amžiaus albume „Ikvėpimo žemė“ šitokių sumanymų kaip tik ir norejau paversti kūnų, bet leidėjai patarė apsiriboti vien rašytojais. Taigi dabar lyg ir gražinu moralinę skolą dailininkams, muzikams, aktoriams... Tačiau rašytojų būrys vėl neišvengiamai gausiausias.

„Triveidė knyga“ – tai triptikų rinkinys: kiekvienu menininką atskleis trys siužetai, trys veidai.

Didžiumą albumo turiu sukaupęs per ilgametį darbą kultūrinėje spudoje. Kai kuriuos herojus, fotografiuotas prieš 20-30 metų, papildysiu dabartiniais portretais.

Džiaugiausi, kad metų laiptais galiu nusileisti į nutolusią praeitį ir netikėtais palyginimais papildyti albumo medžiagą. Bet bičiulė poetė ir Aido Marčėno gerbėja, perzvelgusi keliolika triveidžių siužetų, nuoširdžiausiai susirūpino dėl juodaplaukio jaunuolio virsmo žilabarzdžiu išminčiumi.

– Tegu Aidas, kaip ir jo poezija, išlieka jaunas. Rakauskai, nebūk toks žiaurus!

Nelauktas kumšteličimas. Pasirodo, negailestingiausia yra laiko tiesa.

Dar vieną esminę detalę pasiūlė Kęstutis Navakas, paraginės parašyti po tris sakinius, kaip fotografavau vieną ar kitą menininką. Trys veidai – trys sakiniai. Gražiai skamba. Papildoma informacija, intrigos užuomazga ir dar kitokie naudingumai. Gerą sugalvojimą teks visomis išgalėmis igyvendinti.

Reiklusis leidėjas Valentinas Sventickas, perskaitės pirmajį parašų pluoštą, palaimino:

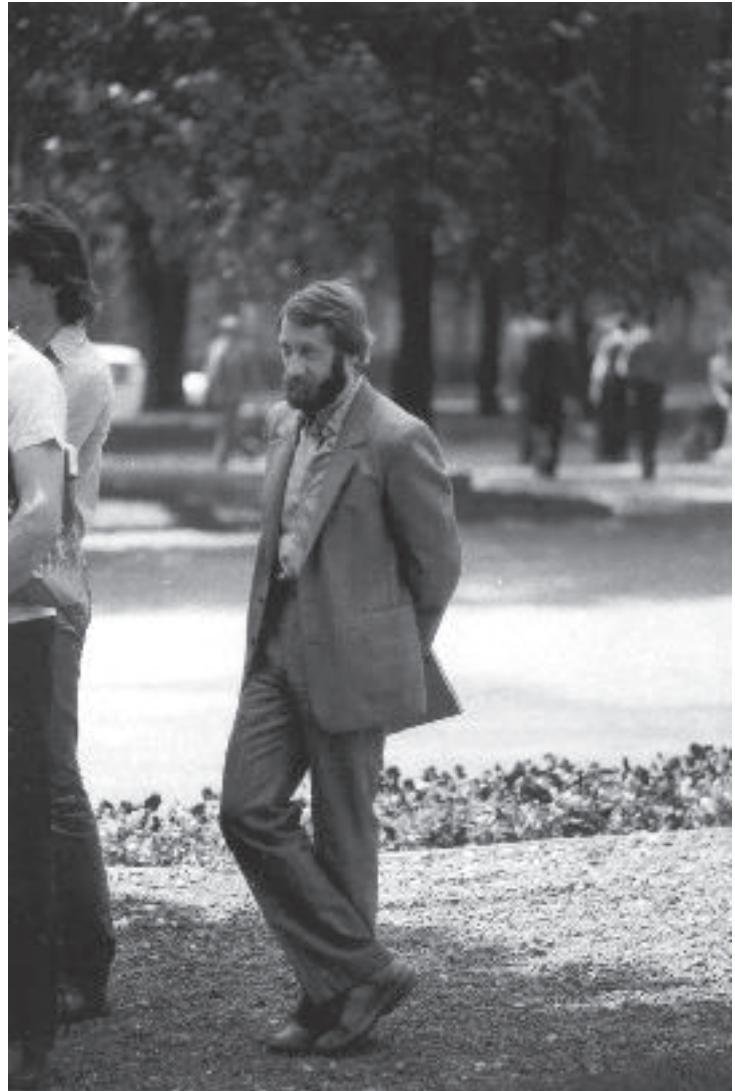
– Kelias geras. Pažiūrėsim, kaip juo nuvažiuosi.

Tikrai žinau, kad nevažiuosiu. Gal šliaušiu, gal roposiu. Pradžiai griebiausi mažytės klasitos: trijų sakinių testo autorui K. Navakui grąžinau jo išmanujį sumąstymą ir pasiūliau pačiam parašyti apie fotografavimosi subtilumus. Jau antras mėnuo ipusejo, bet eseistikos šumacheris dar nepriartėjo prie to lemtingojo trečiojo sakinio. O aš planavau visiems rodyti kaip pavyzdį...

Smagu, kad mano gimtasis „Nemunas“ pritarė triveidžių menininkų įvaizdinimui. Tebūnie pagarsinti ir palaiminti!

1993 m.

1982 m.

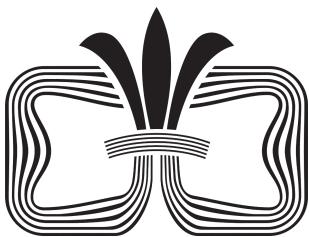
Donaldas Kajokas

Skaitau Donaldo jaukios išminties eseistines užsklandėles „Lapės gaudymas“, vildamas pagauti fotografijas papildantį / pratęsiantį sakinių. Tekstų tankmėje švysteli kajokiškumu patentuotas pagudravimas: *Aš niekad taip ir nesuprasiu, kodėl niekad nieko nesuprasiu. Tik viską suprātęs gali taip elegantiškai pasišlepti savo talento oloje ir apsimesti, kad niekas nieko nesuprato.*

2013 m.

30 Kampas

XVIII Pažaislio muzikos festivalis

Liepos 19 d., penktadienį, 18 val. Jonavos r. kultūros centro meno galerijoje – „Džentelmenų duetas“: Vilhelmas Čepinskis (smuikas), Sergej Krinicin (gitaro). Bilieta kaina – 20 Lt.

Liepos 20 d., šeštadienį, 17 val. Zapyškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje – „Gražus vakaras“. Asta Kriksčiūnaitė (sopranas), Audronė Kisieliūtė (fortepijonas). Programoje: gražiausios prancūzų ir italių kompozitorių Gabriel Fauré, Claude Debussy, Henri Duparc, Reynaldo Hahn, Giuseppe Verdi, Pietro Mascagni, Ottorino Respighi, Paolo Tosti, Enrico Toselli, Stefano Donaudy dainos ir arijos. Bilieta kaina – 15 Lt. Bilieta skaičius ribotas.

Liepos 21 d., sekmadienį, 13 val. Žiežmarių kultūros centre – „Paržiaus akvarelės“. Aistė Širvinskaitė (sopranas), Miglė Diksaitienė (smuikas), Rūta Blaškytė (fortepijonas). Programoje: Jules Massenet, Claude Debussy, Erik Satie, Eugene Ysaye, Francis Poulenc, Georges Bizet, Gabriel Fauré, Richard Rodgers, Stephen Sondheim. Iejimas nemokamas.

Liepos 21 d., sekmadienį, 19 val. Lietuvos liaudies buities muziejaus Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčioje – „Džiazas...“ Vokalinis džiazo ansamblis „Vive“ (Didžioji Britanija): Emily Dankworth (sopranas), Sam Robson (alta), Ben Cox (pirmas tenoras), Martynas Vilpišauskas (antras tenoras), James Rose (baritonas, ansamblio vadovas), Lewis Daniel (bosas). Bilieta kaina – 20 Lt.

Liepos 26 d., penktadienį, 17 val. Skaruliu Šv. Onos bažnyčioje – Kamerinės muzikos vakaras. Kauko styginių kvartetas: Karolina Beinarytė-Palekauskienė (I smuikas), Dalia Terminaitė (II smuikas), Eglė Lapinskė (alta), Saulius Bartulis (violončelė). Solistė Vaida Raginskytė (mecosopranas). Programoje: Vidmantas Bartulis, Gustav Mahler, Modest Mysorgskij, Rupert Chapi. Iejimas nemokamas.

Liepos 27 d., šeštadienį, 16 val. M. K. Čiurlionio dailės muziejuje – „Šveicarijos aidai“. Viktorija Zabrodaitė (fleita), Vilma Rindzevičiūtė-Zbinden (fortepijonas, Lietuva-Šveicarija), Daniel Zbinden (fortepijonas, Šveicarija), Kęstutis Grybauskas (fortepijonas). Programoje: Kęstutis Grybauskas, Mel Bonis, Arthur Honegger, Joachim Raff, Hans Huber. Bilieta kaina – 12 Lt. Bilieta skaičius ribotas.

Liepos 28 d., sekmadienį, 17 val. Kauno valstybinė filharmonijoje – Yale Alumni Chorus yale Alumni Chorus (JAV, vadovas Jeffrey Douma), Lietuvos kamerinis orkestras (meno vadovas Sergej Krylov). Dirigentas Jeffrey Douma (JAV). Programoje: Charles Ives, Morten Lauridsen, tradicinės amerikiečių dainos ir spiriciueliai. Bilieta kainos – 15, 20 Lt.

Rugpjūčio 2 d., penktadienį, 18 val. Kauno Šv. Arkangelo Mykolo (Igulos) bažnyčioje – „Klarinetas ir vargonai“. Algirdas Budrys (klarnetas), Irena Budrytė-Kummer (vargonai). Programoje: Dietrich Buxtehude, Johann Sebastian Bach, Wolfgang Amadeus Mozart, Heinrich Baermann, César Franck, Carl Maria von Weber, Alexandre Guilmant. Iejimas nemokamas.

Rugpjūčio 3 d., šeštadienį, 17 val. Raudondvario pilyje – „Orkestras ir lūpinė armonikėlė“. Lietuvos kamerinis orkestras (meno vadovas Sergej Krylov). Solistai: Gianluca Littera (lūpinė armonikėlė, Italija), Žilvinas Malikėnas (smuikas). Dirigentas Robertas Šervenikas. Programoje: Antonio Vivaldi, Ennio Morricone, Heitor Villa-Lobos, Gordon Jacob, James Moody. Bilieta kaina – 20 Lt.

Rugpjūčio 4 d., sekmadienį, 17 val. Zapyškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje – „Gamtos atspindžiai

muzikoje“. Mindaugas Jankauskas (tenoras), Maroš Klatik (fortepijonas, Slovakija). Programoje: Franz Liszt, Felix Mendelssohn Bartholdy, Leoš Janaček, Juozas Gruodis, Feliksas Bajoras, Franz Salmhofer. Bilieta kaina – 15 Lt. Bilieta skaičius ribotas.

Rugpjūčio 10 d., šeštadienį, 18 val. Pociūnų aerodrome – „Flamenko – jausmų korida“. Carlos Pinana ir grupė (Ispanija): Carlos Pinana (flamenko gitara), Hortensia Laencina (flamenko šokėja), Miguel Angel Orengo (perkusija). Kvietinis programos svečias – Curro Pinana (vokalas). Bilieta kaina – 20 Lt.

Rugpjūčio 11 d., sekmadienį, 20 val. Pažaislio vienuolyne – „Metropolitan operos žvaigždės“. Dmitri Hvorostovsky (baritonas, Rusija), Barbara Frittoli (sopranas, Italija), Stefano Secco (tenoras, Italija), Marco Caria (baritonas, Italija). Kauno miesto simfoninis orkestras (vadovas Algimantas Treikauskas, vyr. dirigentas Imants Resnis), Kauno valstybinis choras (meno vadovas ir vyr. dirigentas Petras Bingelis). Dirigentas Constantine Orbelian (JAV-Arménija). Projekto vadovas Algimantas Treikauskas. Bilieta kainos – 120-300 Lt. Bilieta platina „Bilieta Pasaulis“.

Rugpjūčio 15 d., ketvirtadienį, 15 val. Pažaislio vienuolyne – „Žolinės atlaidai“. Kauno valstybinis choras (meno vadovas ir vyr. dirigentas Petras Bingelis). Dirigentas Petras Bingelis.

Rugpjūčio 16 d., penktadienį, 19 val. Birštono kultūros centre – „Akordeonas ir orkestras“. VDU kamerinis orkestras (meno vadovas ir dirigentas Robertas Bliškevičius). Solistas Kazys Stonkus (akordeonas). Dirigentas Robertas Bliškevičius. Programoje: Astor Piazzolla, Karl Jenkins, Carlos Gardel. Iejimas nemokamas.

Rugpjūčio 17 d., šeštadienį, 17 val. Zapyškio Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje – „Giuseppe Verdi, Richard Wagner...“ Tas magiškas operos pasaulis“. Sabina Martinaitytė (sopranas), Andrius Apšega (baritonas), Mantas Gacevičius (baritonas), Audronė Eitmanavičiūtė (fortepijonas). Programoje: Richard Wagner, Giuseppe Verdi, Erich Wolfgang Korngold, Francesco Cilea, NinoRota ir kitų kompozitorių operų arijos, duetai ir ansambliai. Bilieta kaina – 20 Lt.

Rugpjūčio 18 d., sekmadienį, 16 val. M. K. Čiurlio dailės muziejuje – „Kamerinės muzikos vakaras“. Ippolitov-Ivanov fortепijoninis kvartetas (Rusija): Irina Grayfer (fortepijonas), Anastasia Jakūšina (smuikas), Olga Kogan (alta), Sergej Ananč (violončelė). Programoje: Gustav Mahler, Franz Schubert, Robert Schumann, Arvydas Malcys. Bilieta kaina – 16 Lt. Bilieta skaičius ribotas.

Rugpjūčio 22 d., ketvirtadienį, 18 val. Kauno valstybinė filharmonijoje – „Rusiško romanso žavesys“. Asmik Grigorian (sopranas), Feliks Zakrevskij (fortepijonas). Programoje: Piotr Čaikovskij ir Sergej Rachmaninov romansai. Bilieta kainos – 15, 20 Lt.

Rugpjūčio 24 d., šeštadienį, 17 val. Gelgaudiškio dvare – „Tamsiai mėlyna karibų naktis“. Kauno fortepijoninis trio: Lina Krėpštaitė (fortepijonas), Indré Čepinskienė (smuikas), Asta Kristapienė (violončelė). Solistė Rita Novikaitė (mecosopranas). Programoje: Ernesto Lecuona, Leo Brouwer, Emilio Colón, Zita Bružaitė. Bilieta kaina – 15 Lt. Bilieta skaičius ribotas.

Rugpjūčio 25 d., sekmadienį, 18 val. Pažaislio vienuolyne – baigiamasis koncertas. Antonin Dvorak Stabat Mater. Lietuvos valstybinis simfoninis orkestras (meno vadovas ir vyr. dirigentas Gintaras Rinkevičius), Kauno valstybinis choras (meno vadovas ir vyr. dirigentas Petras Bingelis). Solistai: Irena Bespalovaitė (sopranas), Justina Grinytė (mecosopranas), Edgaras Montvidas (tenoras), Kostas Smoriginas (bosas). Dirigentas Gintaras Rinkevičius. Bilieta kainos – 30, 40 Lt.

Bilietus į festivalio koncertus galima įsigyti: Kauno valstybinės filharmonijos kasoje (II-VII 14-18 val., tel. 8 (37) 20 04 78, el. p. info@kaunofiharmonija.lt); renginio vietoje vieną valandą prieš renginį; bet kurioje Tiketa kasoje.

X varpų muzikos festivalis: Kaunas-Dreždenas

Liepos 20 d., šeštadienį, 16 val. specialus internetinis konertas, skirtas John Cage 100-mečiui. Karilio skambins Giedrius Kuprevičius ir Julius Vilnonis.

Liepos 21 d., sekmadienį, 16 val. Liudiskų medolių pynė. Karilio skambins Julius Vilnonis.

Liepos 27 ir 28 d., šeštadienį ir sekmadienį, 16 val. Motyvai ir plėtotės. Karilio skambins Giedrius Kuprevičius.

S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą 80-ųjų metinių minėjimo renginiai Kaune

Liepos 20 d., šeštadienį,

9.30 val. Šv. Mišios Kauno Kristaus prisikėlimo bažnyčioje (Žemaičių g. 31A).

11 val. Lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno pagerbimo ceremonija Aukštųjų Šančių karių kapinėse.

Liepos 17-20 d., trečiadienį-šeštadienį, 12-15 val. Koplyčios, kurioje buvo pašarvoti balzamuoti lakūnų S. Dariaus ir S. Girėno kūnai lankymas Lietuvos sveikatos mokslų universiteto (LSMU) koplyčioje. 2013 m. sukurto dokumentinio filmo išstraukos apie palaiką paslėpimą ir atradimą universiteto patalpose rodymas.

Liepos 21 d., sekmadienį, 18 val. Gėlių padėjimas ir koncertas „Perkūno sakmų žygis per Lietuvą“ prie S. Dariaus ir S. Girėno paminklo. Dalyvaujančios kariuomenės Karinių oro pajėgų pučiamųjų orkestras, berniukų ir jaunuolių choras „Varpelis“, KI „Kauno santaka“ muzikos ansamblis „Ainiai“ kanklininkės, grupė „Thundertale“, Jeronimas Milius, Povilas Meškėla, Egidijus Sipavičius, Rafailas Karpis, Igoris Kofas, Vladas Kovaičiovas, Darius Mickus („Rebelheart“).

Aviacijos šventė S. Dariaus ir S. Girėno aerodrome, skirta S. Dariaus ir S. Girėno skrydžio per Atlantą 80-mečiui paminėti.

Liepos 20 d., šeštadienį,

10-17 val. Programa vaikams. Piešinių ant grindinio konkursas. Popierinių lėktuvėlių lankstymo ir skraidinimo pamokos, aitvarų dirbtuvės. Pokštai ir pramogos kartu su Karlsonu ir Mažyliu. Atraktionų parkas. Aviamodelių pilotavimas.

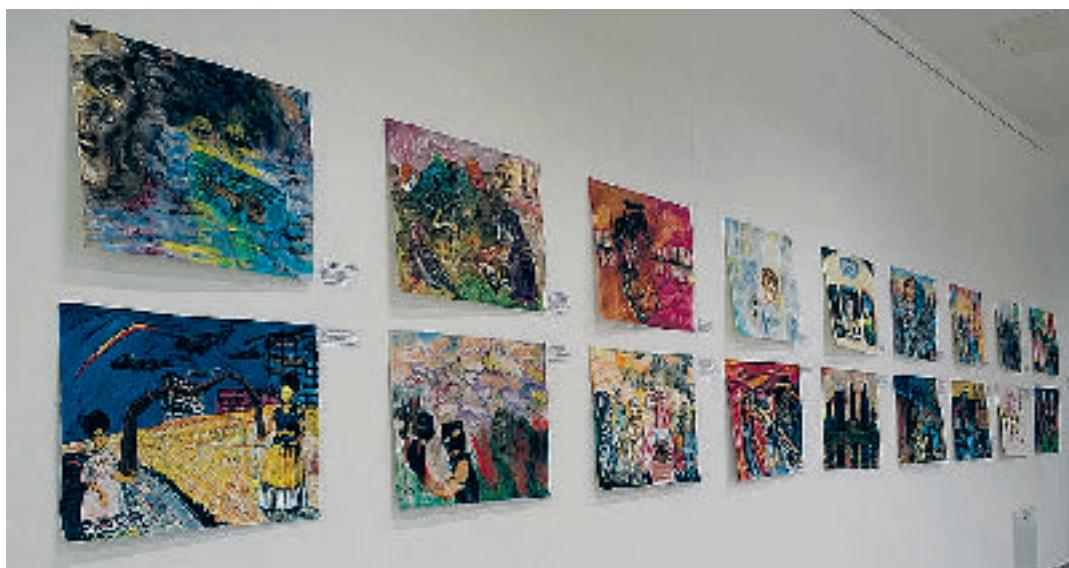
10-17 val. Aviacinės ir karinės technikos ekspozicija. Lietuvos ir Latvijos bendrosios aviacijos lėktuvų paroda. Vytauto Didžiojo karo muziejaus kilnojamoji paroda skirta S. Dariaus ir S. Girėno skrydžiui atminti. Išminavimo roboto demonstravimas. Lietuvos kosmoso agentūros paroda, pirmojo lietuviško palydovo pristatymas. Karinių oro pajėgų orlaiviai, Valstybės sienos apsaugos aviacijos rinktinės sraigtasparniai.

13-14.30 val. Iškilmingas šventės atidarymas. Memorialinio akmens atidengimas. Lietuvos kariuomenės garbės kuopos defilė. Aviacijos šventės pradžią pažymės istorinio lėktuvo „Lituanica“ pasirodymas.

14.30 val. Aviacijos šou. Parašiutininkų šuoliai iš lėktuvo An-2; akrobatinio lėktuvo Su-26M programa; akrobatinio lėktuvo Jak-50 skrydis; lietuviškos aviacinės konstrukcijos LAK-20 sklandytuvo skrydis; parasparnių slalomas su kaspiniais; Lietuvos konstruktorių mėgėjų lėktuvų ir skraidiklių pasirodymas; antikvarinių sklandytuvų „SPAC“ ir „Bergfalke“ skrydis; ultralengvųjų lėktuvų Ch-32 „Bekas“ skrydis; sraigtasparnio Mi-8T paieškos gelbėjimo darbų demonstracija, parašiutininkų šuolis iš sraigtasparnio; Lietuvos konstruktorių mėgėjų lėktuvų skrydis; naikintuvų „Miraz F-1“ skrydis virš aerodromo; radijo bangomis valdomų modelių akrobatiniai skrydžiai; lėktuvų „Jak“ grupės parodomos programos; reaktyvinių lėktuvų L-39C „Baltic bees“ pilotažinė programa.

17 val. Koncertas „Perkūno sakmų žygis per Lietuvą S. Dariaus ir S. Girėno skrydžiui atminti“. Dalyvauja roko grupė „Thundertale“, Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų orkestras, vaikų ir jaunuolių choras „Varpelis“, Povilas Meškėla, Jeronimas Milius, Egidijus Sipavičius ir kiti. Renginiai nemokamas.

Liepos 19 d. Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus Paveikslų galerijoje vyks parodos „Postidėja II. Atstatomieji darbai“ atidarymas.

„Postidėja II. Atstatomieji darbai“ skelbia, kad kažkas bus atkuriama. Kas? Minčių ir galios pusiausvyra. Pernai vykusi pirmoji paroda atkreipė dėmesį į neadekvacią moterų ir vyru kūrybos reprezentaciją šiuolaikinio meno parodose ir muziejų kolekcijose. Tokią situaciją reikia keisti ne žodžiais, o konkrečiais darbais.

Atstatymas, atkūrimas prasideda nuo istorijos aktualizavimo – rodomi anksstyvieji Karlos Gruodis ir Giedrės Lilienės, vienų pirmųjų šiuolaikinio Lietuvos meno feministinių, darbų.

Parodoje išryškėja Rosemary Betterton apibrėžta slinktis nuo formalios reprezentacijos – kaip moters kūnas turi būti pavaizduotas, į subjektyvumą – ką reiškia gyventi moters kūne; nuo žiūrėjimo (distancija) iki įkūnijimo (prisielimo). Beatričė Vanagaitė ir Shalmira tai aktualizuoją pasitelkdamos reklamos ir filmų vaizdinius, ardydamos jų paviršius ir perkurdamos stereotipus.

Daugelyje darbų svarbus tekstas, pasakojimas, istorijos perkūrimas. Marta Vosyliutė tėsia begalinę seriją „Lietuvos dailės istorija paveikslėliuose“, kur susitinka modernizmo klasikai ir nūdienos menininkės. Laura Zala sukūrė šiuolaikinę lietuvių liaudies pasakos „Gulbė karaliaus pati“ adaptaciją. Gulbė „žmona“ išaugo į savarankišką būtybę, nebeapibrėziamą kaip vyro „kitas“. I knygą ji surinko šiuolaikinį lietuvišką folklorą iš komentarų žinių portaluose. Knygą galima imti į rankas.

Laisvydė Šalčiūtė darbų cikle „Individualios prieistorės“ domina pir-

mapradė poetinės kalbos patirtis, rašymas kaip pašymas. Darbus jungia žvilgsnis, tekstai ir plona raudona linija. Paulinos Eglės Pukytės videodarbus iš rastų kadrų galima skaityti kaip svetimos patirties sukeistinimą, į moters lūpas įdedant numanomus žodžius ir dramatizuojant kasdienu rutiną.

Parodos autorėms menas neatsiejamas nuo kasdienybės. Laura Garbštenė 2008 m. tris mėnesius gyveno Vokietijos kaime, menininkų rezidencijoje. Mėnesį praleido virtuvėje kepdamas skirtingų rūsių sausainius. Juos pakavo į pasigamintas raudonu popieriumi apkiliuotas dėžutes ir siuntė kuratoriams bei meno institucijų direktoriams.

Aistė Kisarauskaitė rodo tai, kas paprastai išnyksta, kas lieka „po meno“ – fotografijų sidabրą ir šešelius. Jurgai Barilaitei irgi svarbūs nedideli šviesos intarpai, plyšiai, iš vaikystės atėjusi skrydžio patirtis. Šviesą ir istoriją transformuojantys atspindžiai patys tampa *Coolturiscių* videoinstaliacijos generatoriai. Dokumentas ir fikcija apskieičia vietomis žvelgiant pro veidrodžius ir fotoaparatu sukūrus spalvotas veikėjų auras.

Architektūros ir tapybos perkonstruotoja Eglė Ridikaitė tapo iš natūros, pavyzdžiu, „Fluxus ministerijos“ plytų sieną. Arba nufotografuotą, bet gyvai nematyta Laisvės statulą Niujorke. Eglė Gineitytė tėsia architektūrinio (ne)reikšmingumo temą tapydama tai, ko paprastai nefiksuoja žvilgsnis.

Parodos dalyves sieja noras nematoma padaryti matoma, papasakoti savo istorijos versiją ir kritiskai reflektuoti patriarchalinius dailės kanonus. Jos kalba skirtingais balsais ir žvelgia iš įvairių kūrybinių perspektyvų neišskirdamos vieno „teisingo“ požiūrio.

Laima KREIVYTĖ

